

Tolstoy Leo

Sota ja rauha III

Лев Толстой

Sota ja rauha III

«Public Domain»

Толстой Л. Н.

Sota ja rauha III / Л. Н. Толстой — «Public Domain»,

Содержание

ENSIMÄINEN OSA	5
I	5
II	8
III	11
IV	14
V	17
VI	19
VII	24
VIII	27
IX	31
X	35
XI	37
XII	40
XIII	43
XIV	45
XV	47
XVI	49
XVII	51
XVIII	53
XIX	56
XX	58
XXI	62
XXII	65
XXIII	68
TOINEN OSA	70
I	70
Конец ознакомительного фрагмента.	72

Tolstoy Leo, graf

Sota ja rauha III

ENSIMÄINEN OSA

I

Vuoden 1811 lopulla alettiin kiihkeästi asestaa ja keskittää Länsi-Europan sotavoimia ja vuonna 1812 siirtyivät nämä voimat – miljoonittain ihmisiä (nekin yhteenlaskettuina, jotka kulettivat ja ruokkivat armeijaa) – lännestä itään Venäjän rajoille, jonne myöskin vuodesta 1811 alkoi vetäytyä Venäjän voimia. Kesäkuun kahdentenaatoista päivänä marssivat Länsi-Europan sotavoimat Venäjän rajojen yli ja sota alkoi eli toisin sanoen tapahtui ihmisjärkeä ja koko inhimillistä luontoa vastaan sotiva tapaus. Miljoonat ihmiset harjoittivat toisiaan vastaan niin äärettömän paljon pahuutta, petosta, kavallusta, varkautta, väärennystä ja väärän rahan liikkeellelaskemista, ryöstöä, murhapolttoa ja murhia, ettei niitä kokonaisina vuosisatoinakaan jaksakaan mitkään maailman tuomioistuimet aikakirjoihinsa kerätä. Mutta tänä aikana eivät ihmiset, jotka niin tekivät, pitäneet niitä rikoksina.

Mikä synnytti tämän summattoman tapauksen? Mitkä olivat sen syyt? Historioitsijat sanovat lapsellisella varmuudella, että tuon tapauksen syynä oli: Oldenburgin herttuaa vastaan tehty loukkaus, se, ettei noudatettu mannermaan sulkemissääntöä, Napoleonin vallanhimo, Aleksanterin järkähtämättömyys, diplomatien erehdykset j.n.e.

Jos Metternich, Rumjantsef tai Talleyrand olisi jolloinkulloin juhlapäivällisten ja hallitsijan tulon lomassa huolellisesti ja taidokkaasti sommitellut sopimuksen tai Napoleon kirjottanut Aleksanterille: "*Monsieur mon frère, je consens à rendre le duché au duc d'Oldenbourg*"¹ – niin ei olisi sotaa syntynyt.

On selvää, että asia esiintyi tämmöisenä sen ajan ihmisille. On selvää, että Napoleonista näytti sodan syynä olevan Englannin vehkeet (kuten hän sen sanoikin St. Helenan saarella). On selvää, että Englannin edustajahuoneen jäsenistä tuntui sodan syynä olevan Napoleonin vallanhimo; että Oldenburgin prinssistä tuntui sodan syynä olevan häntä vastaan tehty väkivalta; kauppiaista mannermaan sulkemissääntö, joka kuristi Europpaa; vanhoista sotamiehistä ja kenraaleista tuntui sodan pääsyyntä olevan se, että heille täytyi saada toimintaa; sen ajan legitimisteistä, että oli välttämätöntä palauttaa *les bons principes*; sen ajan diplomateista taas tuntui kaikki tapahtuneen siitä, ettei Venäjän ja Itävallan liittoa 1809 oltu tarpeeksi taitavasti salattu Napoleonilta ja että memorandum N: o 178 oli kirjoitettu kömpelösti. On selvää, että nämä ja lisäksi lukemattomat muut syyt, joiden mittaamaton määrä riippuu katsantokantojen määrättömästä eroavaisuudesta, olivat aikalaisten nähtävinä. Vaan meistä, jälkeläisistä, jotka syvennymme toteutuneen tapahtuman suuruuteen koko laajuudessaan ja työnnämme siihen selvän ja ankaran ajatuksemme tutkaimen, näyttävät nämä syyt riittämättömiltä. Me emme käsitä, että miljoonat kristityt ihmiset surmasivat ja kiduttivat toisiaan sen tähden, että Napoleon oli vallanhimoinen, Aleksanteri järkähtämätön, Englannin politika kavala ja Oldenburgin herttua loukattu. On mahdoton käsittää, mitä yhteyttä on näillä seikoilla itse surmaamisen ja väkivallan tosiasian kanssa. Miksi siitä syystä, että herttua oli kärsinyt loukkauksen, tuhannet Europan etäisten perien eläjät surmasivat ja tuhosivat Smolenskin ja Moskovan läänien asukkaita tai saivat surmansa näiltä?

¹ Herra veljeni, minä suostun palauttamaan herttuakunnan takasin Oldenburgin herttualle.

Meistä, jotka emme ole historioitsijoita, joita ei viehätä tutkimuksen kehityskulku ja jotka sen vuoksi samentumattomin, tervein järjin voimme tarkastella tapausta, esiintyvät sen syyt lukemattomana sarjana. Kuta syvemmälle tunkeudumme syiden etsiskelyyn, sitä enemmän niitä eteemme avautuu ja jokainen erikseen otettu syy tai kokonainen syiden sarja näyttää meistä itsessään yhtä oikeutetulta, mutta myös yhtä vääraltä mitättömydessään tapauksen suuruuteen verrattuna ja yhtä vääraltä kelpaamattomuuteensa nähden (jolleivät mitkään muut yhteensattuvat syyt ole mukana) synnyttämään tapahtunutta tapausta. Samallaiselta syytä, kuin Napoleonin kieltäytyminen siirtää väkensä Veikselin toiselle puolen ja luovuttaa takasin Oldenburgin herttuakunta, näyttää meistä myöskin ensimmäisen ranskalaisen korpraalin halu tai haluttomuus astua uudestaan palvelukseen. Sillä jos hän ei olisi halunnut astua palvelukseen eikä olisi halunnut toinen eikä kolmas eikä tuhanneskaan korpraali tai sotamies, olisi Napoleonilla ollut näin paljo vähemmän väkeä joukoissaan eikä sotaa olisi saattanut sytyä.

Ellei Napoleon olisi loukkautunut siitä, että häntä vaadittiin peräytymään Veikselin taa ja ellei hän olisi käskenyt joukkojensa hyökätä eteenpäin, ei sotaa olisi syttynyt. Vaan jollei yksikään kersantti olisi tahtonut ryhtyä toistamiseen palvelukseen, ei siinäkään tapauksessa olisi voinut syttyä sotaa. Aivan samoin olisi sota voinut jäädä syttymättä, jos ei Englanti olisi vehkeillyt eikä olisi ollut Oldenburgin prinssiä, ei Aleksanterin loukkautuneita tunteita, ei Venäjän itsevaltaista hallitusvaltaa, ei Ranskan vallankumousta eikä sen tuottamaa hirmuvaltaa eikä keisarikuntaa j.n.e. Ellei yhtä näistä syistä olisi ollut olemassa, ei olisi mitään voinut tapahtua. Siis kaikki nämä syyt – miljaardit syyt – kasaantuivat yhteen tekemään sen, minkä ne tekivät. Niin ikään ei mikään ollut erityisyyneä, vaan tapauksen täytyi tapahtua vain sen tähden, että sen täytyi tapahtua. Miljoonien ihmisten täytyi riistäytyä irti inhimillisistä tunteistaan ja järjestään ja lähteä lännestä itään tappamaan itsensä kaltaisia, aivan samoin kuin muutama vuosisata sitte idästä vaelsi kansajoukkoja länteen itsensä kaltaisia surmaten.

Napoleonin ja Aleksanterin toimet, joiden sanasta näytti riippuvan, tapahtuako tapauksen tai ei, olivat yhtä vähän omavaltaisia kuin jokaisen sotamiehen toimi, joka läksi sotaan arvan tai kutsunnan kautta. Muuten ei voinut olla, koska Napoleonin ja Aleksanterin (niiden miesten, joista tapaus tuntui riippuvan) tahdon täyttämistä varten oli välttämätöntä, että lukemattomia asianhaaroja sattui yhteen, ja jos yksikään näistä olisi puuttunut, ei tapaus olisi voinut tapahtua. Oli välttämätöntä, että miljoonat ihmiset, joiden käsissä varsinainen voima oli – sotamiehet, jotka ampuivat, kulettivat muonaa ja tykkiä – että nämä suostuivat täyttämään noiden yksityisten ja heikkojen henkilöiden tahdon ja tämän joutuivat he tekemään monimutkaisten, erilaisten syiden suunnattoman paljouden perusteella.

Fatalismia ei historiassa voi välttää, kun selitetään järjettömiä ilmiöitä s.o. niitä, joiden järjellisyyttä me emme ymmärrä. Kuta enemmän me pyrimme järkipäisesti selittämään näitä historian ilmiöitä, sitä järjettömämmiksi ja käsittämättömämmiksi ne käyvät meille.

Kukin ihminen elää itseään varten, nauttii vapautta saavuttaakseen omat henkilölliset tarkoituksensa ja hän tuntee koko olennollaan, että hän voi minä hetkenä hyvänsä suorittaa tai olla suorittamatta määrätyn toimen. Mutta niin pian kuin hän on sen suorittanut, ei tekoa, joka on tehty tunnettuna ajanhetkenä, voida enää palauttaa, vaan siirtyy se historian omaksi, jossa sillä ei ole vapaata merkitystä, vaan ennalta määrätty.

Kaksi puolta on kunkin ihmisen elämässä: omakohtainen elämä, joka on sitä vapaampi, kuta abstraktisemmat hänen harrastuksensa ovat ja sitte yleinen yhteiselämä, jossa ihminen ehdottomasti täyttää hänelle määrättyt lait.

Ihminen elää itsetietoisesti itseään varten, mutta itsetiedottomasti hän on välikappaleena historiallisten, yleisinhimillisten tarkoituserien saavuttamiseen. Tehtyä tekoa ei takasin saa ja ihmisen toiminta saa tapahtuessaan samaan aikaan muiden ihmisten miljoonien toimintojen kanssa historiallisen merkityksen. Kuta ylempänä ihminen seisoo yhteiskunnan astuimilla, kuta korkeimpien ihmisten kanssa hän on tekemisissä, sitä enemmän on hänellä valtaa muihin ihmisiin, sitä silmiinpistävämpi on hänen jokaisen tekonsa ennalta määrättävyys ja välttämättömyys.

"Hallitsijan sydän on Jumalan kädessä".

Hallitsija on – historian orja.

Historia, s.o. itsetiedoton, yhteinen, ihmiskunnan yhdys-elämä, käyttää hyväkseen jokaista hallitsijoiden elämänhetkeä vain itseään varten, aseena omiin tarkoituksiinsa.

Vaikka Napoleonista juuri nyt, vuonna 1812, jos milloinkaan, tuntui, että hänestä riippui *verser* tai ei *verser le sang de ses peuples*² (kuten Aleksanteri oli hänelle viime kirjeessään kirjottanut), oli hän nyt juuri ehdottomasti niiden välttämättömien lakien alainen, jotka pakottivat hänet (toimiessaan itsensä suhteen, kuten hänestä tuntui, vapaan tahtonsa mukaisesti) tekemään yleistä asiaa, historiaa varten sen, minkä täytyi tapahtua.

Lännen ihmiset liikkuivat itään tappamaan toisiaan. Syiden yhteensattuvaisuuden lain mukaan tuhannet pikku syyt joutuivat väärennyksen alaisiksi ja sattuivat yhteen tuon tapauksen kanssa synnyttääkseen tuon liikkeen ja sodan: moitteet siitä, ettei noudatettu mannermaan sulkemissääntöä; Oldenburgin herttua; sotajoukkojen marssittaminen Preussiin, johon (kuten Napoleonista tuntui) oli ryhdytty vain siksi, että olisi saavutettu aseellinen rauha; Ranskan keisarin rakkaus ja tottumus sotaan, jotka sattuivat yhteen hänen kansansa mielialan kanssa; innostuminen suuremmissiin valmistuksiin ja menot näihin; semmoisten etujen saavuttaminen, jotka olisivat korvanneet nämä menot; huumaaavat ja petolliset kunnianosotukset Dresdenissä; diplomatiset keskustelut, joita aikalaisten katsantokannan mukaan pidettiin totisessa halussa saada syntymään rauha, mutta jotka vain loukkasivat kummankin puolen itserakkautta; ja miljoonien miljoonat muut syyt.

Kun omena on kypsynyt, putoaa se. Miksi se putoaa? Siksikö, että maa vetää sitä puoleensa; siksikö, että ruoti on kuivunut; siksikö, että aurinko sitä jouduttaa, että se tulee raskaaksi, että tuuli sitä heiluttaa; siksikö, että puun alla seisovan pojan mieli tekee sitä?

Mikään näistä ei ole syy. Kaikki tämä on vain niiden seikkojen yhteensattumista, joiden vallitessa tapahtuu jokainen elollinen, elimellinen yhteistapaus. Se luonnontutkija, joka sanoo, että omena putoo siksi, että kudossolut kuivuvat ja märkänävät ynnä muuta semmoista, on yhtä oikeassa kuin se lapsi, joka puun alla seisoessaan sanoo, että omena on pudonnut siksi, että hänen mieli teki sitä syödä ja että hän oli rukoillut sen putoamisen tähden. Yhtä oikeassa tai väärässä on sekin, joka sanoo, että Napoleon meni Moskovaan siksi, että hän niin tahtoi ja tuhoutui siksi, että Aleksanteri oli tahtonut hänen tuhoaan, – yhtä oikeassa tai väärässä on sekin, joka sanoo, että miljoonien puutien painoinen vuori, joka on kallistunut siitä, että sen juuria on kaivettu, kaatuu siksi, että viimeinen työmies oli kuokallaan kolhaissut sen juuria. Historiallisissa tapauksissa ovat niin kutsutut suuret miehet nimilappuja, joiden mukaan tapausta nimitetään ja joilla, kuten nimilapuillakin, on kaikista vähimmin yhteyttä itse tapauksen kanssa.

Jokainen heidän toimensa, joka heistä tuntuu omatahtoiselta itselleen, ei ole historiallisessa merkityksessä omatahtoinen, vaan on yhteydessä historian koko kulun kanssa ja ikuisesti määrätty.

² Vuodattaa tai ei vuodattaa kansojensa verta.

II

Toukokuun 29 p: nä läksi Napoleon Dresdenistä, jossa hän oli viipynyt kolme viikkoa, hovinsa ympäröimänä, joka oli muodostunut prinseistä, herttuosta, kuninkaista ja vieläpä yhdestä keisaristakin. Ennen lähtöään osotti Napoleon suosiotaan niille prinseille, kuninkaille ja keisarille, jotka olivat sitä ansainneet; moitti taas niitä kuninkaita ja prinsejä, joihin hän oli tyytymätön; lahjoitti omia eli toisin sanoen muilta kuninkailta otettuja jalokiviä ja kalleuksia Itävallan keisarinnalle ja hellästi syleilyään Maria Louisea, kuten hänen historioitsijansa kertoo, jätti tämän niin syvän surun valtaan, ettei hän – tuo Maria Louise, jota pidettiin hänen puolisonaan, vaikka Parisissa oli toinenkin puoliso – näyttänyt jaksavan kantaa eron katkeruutta. Siitä huolimatta, että diplomatit vielä lujasti luottivat rauhan mahdollisuuteen ja tarmokkaasti työskentelivät sen eduksi; siitä huolimatta, että keisari Napoleon itse kirjoitti kirjeen keisari Aleksanterille kutsuen tätä *Monsieur mon frère*³ ja vakuuttamalla vakuuttaen, ettei hän tahdo sotaa ja että hän aina tulee häntä rakastamaan ja kunnioittamaan, – hän kuitenkin matkusti armeijaan ja jakeli jokaisella asemapaikalla uusia määräyksiä, joiden tarkoituksena oli jouduttaa armeijan kulkua lännestä itään. Hän ajoi tavallisilla matkavaunuilla, joita kuusivaljakko veti ja joita ympäröi pashia, adjutanttia ja vartiasto, Posenin, Thornin, Danzigin ja Königsbergin seutujen kautta. Kussakin näistä kaupungeista ottivat tuhannet ihmiset hänet vastaan riemuin ja vavistuksin.

Armeija liikkui lännestä itään ja kuusivaljakot, joita tavan takaa muutettiin, kiidättivät häntä samalle taholle. Kesäkuun 10 p: nä hän saavutti armeijan ja vietti yönsä Vilkovishin metsässä häntä varten varustetussa kortteerissa erään puolalaisen kreivin maatilalla.

Sivuutettuaan armeijan ajoi Napoleon seuraavana päivänä avovaunuilla Niemenin rannalle, jonne hän pysähtyi ja pukeutui puolalaiseen pukuun voidakseen tarkastaa ylimenopaikkaa.

Nähtyään joen toisella puolen *les cosaques*⁴ ja arojen aavat ääret (*les steppes*), joiden keskellä oli *Moscou, la ville sainte*,⁵ kuten se skytialaisen valtakunnan pääkaupunki, jossa makedonialainen Aleksanteri kävi, – antoi Napoleon etenemiskäskyn kenenkään aavistamatta ja vastoin kaikkia sekä strategisia että diplomatisia edellytyksiä. Seuraavana päivänä alkoivat hänen joukkonsa mennä Niemenin poikki.

12 p: nä hän astui aikaiseen aamulla ulos teltastaan, joka tänä päivänä oli pystytetty Niemenin vasemman rannan jyrkälle äyräälle ja tähysteli kaukoputkellaan Vilkovishin metsästä sukeltavien sotalaamojensa vyöryämistä, joka haarautui kolmelle Niemenin poikki pystytetylle sillalle. Sotajoukot tiesivät keisarinsa läsnäolon, etsivät häntä katseillaan, ja kun he huomasivat korkealla äyräällä teltan edustalla muusta seurueesta hieman syrjempänä seisovan henkilön, viskelivät he lakkiaan ilmaan ja huusivat: "*Vive l'Empereur!*"⁶ Ja toinen toisensa perästä tulvi ja yhä tulvi ehtymättömänä virtana suunnattoman metsän kätköistä esiin väkeä, joka kolmena haarana kiiruhti siltojen yli toiselle rannalle.

– *On fera du chemin cette fois ci. Oh! quand il s'en mêle lui même, ça chauffe... Nom... de Dieu... Le voilà!.. Vive l'Empereur!.. Les voilà donc les steppes de l'Asie! Vilain payst tout de même. – A revoir, Beauchê, je te réserve le plus beau palais de Moscou. – A revoir! Bonne chance... – L'as tu vu, l'Empereur? Vive l'Empereur ... preur! – Si on me fait gouverneur aux Indes, Gerard, je te fais ministre du Gachemir, c'est arrêté, – Vive l'Empereur! Vive! Vive! Vive! – Les gredins de cosaques, comme ils filent. Vive l'Empereur! Le voilà! Le vois tu! Je l'ai vu deux fois comme je te vois. Le petit caporal!..*

³ Herra veljeni.

⁴ Kasakoita.

⁵ Pyhä kaupunki Moskova.

⁶ Eläköön keisari!

*Je l'ai vu donner la croix à l'un des vieux... – Vive l'Empereur!*⁷ – kertoivat vanhat ja nuoret, joiden luonne ja yhteiskunnallinen asema oli mitä kirjavin. Kaikkien noiden miesten kasvoilla heijasti yksi yhteinen ilontunne kauan odotetun sotaretken alkamisesta ja riemu ja uskollisuus harmaanuntuista henkilöä kohtaan, joka jyrkän teellä seisoi.

Kesäkuun 13 p: nä talutettiin Napoleonin eteen pieni, aitoarabialainen ratsu. Hän nousi sen selkään ja ajoi erälle Niemenin yli vievälle sillalle. Koko ajan kaikui hänelle riemuhuutoja, joita hän nähtävästi sieti vain siksi, ettei väkeä voinut kieltää noilla huudoillaan ilmaisemasta rakkauttaan häntä kohtaan. Mutta kun huudot seurasivat häntä kaikkialla, tuskastuttivat ne häntä ja siirsivät hänen ajatuksensa pois sotahuolista, jotka olivat hänet vallanneet siitä hetkestä pitäen, jolloin hän liittyi joukkoihinsa. Hän ratsasti erästä veneiden varassa notkuvaa siltaa myöten toiselle puolelle, kääntyi äkkijyrkkään vasemmalle ja laski neliä Kovnoon päin. Hänen edellään ratsasti onnen ja riemun huumeesta menehtymäisillään olevia kaartin ratsujääkäreitä, jotka puhdistivat tietä jalkajoukoille. Saavuttuaan leveän Veikselin rannalle pysähtyi hän puolalaisen ulanirykmentin luo, joka oli asettunut rannalle.

– *Vivat!* – huusivat puolalaisetkin yhtä riemuissaan, työntyivät ulos rintamasta ja sulloivat toisiaan saadakseen nähdä hänet.

Napoleon tarkasteli jokea, laskeutui ratsulta ja istuutui puunrungolle, joka virui rannalla. Äänettömän merkin johdosta tuotiin hänelle kaukoputki, jonka hän asetti erään hänen luoksensa juosseen, onnellisen pashin selälle ja alkoi katsella toiselle puolen. Sitte hän syventyi tutkimaan kartan lehteä, joka oli levitetty puunrunkojen väliin. Päättään nostamatta hän virkkoi jotain ja samassa läksi kaksi adjutanttia ratsastamaan puolalaisten ulanien luo.

– Mitä? Mitä hän sanoi? – kyseltiin puolalaisten ulanien riveissä, kun toinen adjutanteista oli saapunut heidän luokseen.

Oli käsketty etsiä kahlauspaikka ja mennä toiselle puolelle jokea. Puolalainen ulani-eversti, kaunis, vanha mies, joka punastui ja sotkeutui sanoissaan mielenliikutuksen tähden, kysyi adjutantilta, sallittaisiko hänen uida ulanineen joen poikki kahlauspaikkaa etsimättä. Kauhun kalpeus kasvoilla siitä, että ei sallittaisi, pyysi hän, kuten pyytää poika lupaa saada nousta hevosen selkään, että hänen suotaisiin uida joen yli keisarin nähden. Adjutantti sanoi, että keisari ei luultavasti tule tyytymättömäksi semmoisesta ylenpalttisesta alttiuden osotuksesta.

Tuskin oli adjutantti saanut sanotuksi tämän, kun viiksevä upseeri onnellisin kasvoin ja säihkyvin silmin kohotti miekkansa ylös ja huusi: "*vivat!*" sekä samassa komensi ulanit seuraamaan itseään, kannusti hepoaan ja ratsasti rannalle. Tuimana työnsi hän murjoutunutta hevostaan jokeen, pulskahti veteen ja otti suunnan suoraan virran väkevintä juoksua kohti. Sadat ulanit kiidättivät perästä. Joen keskellä ja vuolaimmalla paikalla oli kylmää ja kaameaa. Ulanit tarttuivat toisiinsa kiinni, useita putoili selästä. Muutamia hevosia hukkui, hukkui miehiäkin, vaan muut koettivat uida, ken satulassa, ken hevosen harjassa riippuen. He koettivat uida suoraan toiselle rannalle ja vaikka puolen virstan päässä oli ylimenopaikka, ylpeilivät he siitä, että he uivat ja hukkuvat tähän jokeen sen miehen nähden, joka istui puunrungolla, vaan joka ei edes katsonutkaan sitä, mitä he tekivät. Kun adjutantti sitte sopivana hetkenä rohkeni huomauttaa keisarille puolalaisten alttiudesta häntä kohtaan, nousi pieni, harmaanuntuinen mies ylös ja kutsuttuaan luokseen Berthierin, hän alkoi tämän kanssa kävellä edestakasin pitkin rantaa antaen määräyksiä ja toisinaan tyytymättömästi vilkaisten uppoaviin ulaneihin, jotka siten häiritsivät hänen ajatuksiaan.

⁷ Nyt pääsemme me sotaan! Oo, kunhan hän itse ryhtyy toimeen, kyllä silloin asiat sujuu. Jumal' aut! Tuolla hän on! Eläköön keisari! Täälläkö ne ovatkin ne Aasian arot. Kyllä on inhottava maa! Näkemään asti, Beauché, minä hankin sinulle Moskovan kauneimman palatsin. Näkemään asti! Onnea matkalle... Oletko nähnyt keisarin? Eläköön keisari! Jos minusta, Gerard, tekevät Indian kuvernöörin, niin panen minä sinut ministeriksi Kashemiriin, se on selvä juttu... Eläköön keisari! Hurraa, hurraa, hurraa! Pakenevat, lemmon kasakat. Eläköön keisari! Tuolla hän on! Näetkö? Minä näin hänet kahteen kertaan, aivan kuin sinut siinä. Pieni korpraali ... näin, kun hän antoi ristin erälle ukolle. Eläköön keisari!

Hänelle ei ollut uutta se vakaumus, että hänen läsnäolonsa maailman kaikilla äärillä, Afrikasta hamaan Moskovan aroihin saakka, samalla tavalla saa ihmiset haltioihinsa ja itsensä unohtamisen mielettömään tilaan. Hän käski tuomaan ratsun ja läksi asemapaikkaansa.

Vähilleen 40 ulania hukkui jokeen, vaikka veneitäkin lähetettiin apuun. Suurin osa kääntyi takasin lähtörannalle. Eversti ja jokunen muukin ui ylitse ja vaivoin jaksoi nousta toiselle rannalle. Mutta heti kuivalle päästyään huusivat he veden virtanaan valuessa likomäristä puvuista: "vivat!" ja ihastuksissaan katsoivat siihen paikkaan, jossa Napoleon oli seisonut, vaan joka nyt oli tyhjä. Ja onnellisina pitivät he itseään tuona hetkenä.

Iltapuoleen Napoleon kahden muun määräyksen välillä, – joista toinen koski sitä, että kiiruimman kaupalla oli toimitettava käsille vartavasten valmistetut venäläiset väärät rahat Venäjälle vietäviksi ja toinen, että oli ammuttava eräs saksilainen, jolta tavatessa kirjeessä oli huomattu olevan tietoja Ranskan armeijalle annetuista käskyistä, – antoi kolmannen määräyksen siitä, että tarpeettomasti jokeen syössyt puolalainen eversti on otettava jäseneksi kunnialegionaan (*légion d'honneur*), jonka päämies Napoleon itse oli.

*Quos vult perdere – dementat.*⁸

⁸ Kenet tahtoo tuhota – siltä riistää järjen.

III

Venäjän keisari oli tällä välin asunut toista kuukautta Vilnassa sotaväen tarkastuksia ja harjoituksia pitäen. Ei ollut mitään valmista sotaa varten, jota kaikki odottivat ja jonka valmistuksia varten keisari oli saapunut Pietarista. Yhteistä toimintasuunnitelmaa ei ollut. Horjuvaisuus siinä, mikä kaikista niistä suunnitelmista, joita esitettiin, olisi hyväksyttävä, kasvoi vain kasvamistaan keisarin kuukautisen olinajan kestäessä pääkortteerissa. Kolmessa armeijassa oli kussakin eri ylipäällikkönsä, mutta kaikkien armeijojen yhteistä päällikköä puuttui ja keisari itse ei ottanut tätä nimeä vastaan.

Kuta kauemmin keisari viipyi Vilnassa, sitä vähemmän valmistauduttiin sotaan ja väsyttiin sitä odottamaan. Keisarin ympärillä olevien henkilöiden kaikki harrastukset näyttivät tarkottavan vain sitä, että hausalla ajanvietolla saataisiin hallitsija unohtamaan uhkaava sota.

Monien tanssiaisten ja juhlien jälkeen puolalaisten ylimysten, hoviherrojen ja hallitsijankin luona sai eräs hallitsijan puolalaisista kenraali-adjutanteista kesäkuussa ajatuksen pitää hallitsijalle päivälliset ja tanssiaiset kenraali-adjutanttien puolesta. Tämän tuuman hyväksyivät kaikki ilomielin. Hallitsija ilmaisi suostumuksensa. Kenraali-adjutantit keräsivät listoilla rahaa. Se henkilö, jonka luultiin eniten miellyttävän hallitsijaa, oli pyydettävä kemujen emännäksi. Kreivi Bennigsen, tilanomistaja Vilnan läänistä, tarjosi maakartanonsa juhlaa varten ja kesäkuun 13 p: nä määrättiin pidettäväksi tanssiaiset, päivälliset, huvimatkoja venheillä ja ilotulitus Sakretissa, kreivi Bennigsenin maakartanossa.

Samana päivänä, jolloin Napoleon oli antanut käskyn mennä Niemenin yli ja hänen etujoukkonsa kasakat karkotettuaan marssivat Venäjän rajan yli, vietti Aleksanteri iltansa Bennigsenin huvilassa – kemuissa, jotka kenraali-adjutantit olivat toimittaneet.

Kemut olivat iloiset ja loistavat. Asiantuntijat sanoivat, että harvoin oli kokoutunut yhteen paikkaan moista paljoutta kaunottaria. Kreivitär Besuhova oli niiden muiden venäläisien naisien muassa, jotka olivat saapuneet Pietarista Vilnaan, myöskin näissä kemuissa ja jätti varjoon raskaalla, niin kutsutulla venäläisellä kauneudellaan hienostuneet puolalaiset naiset. Hänet huomattiin ja hallitsija suvaitsi tanssia hänen kanssaan.

Boris Drubetskoi oli jättänyt vaimonsa Moskovaan ja oli poikamiehenä – eli *en garçon* kuten hän sanoi – niin ikään läsnä näissä tanssiaisissa ja vaikka hän ei ollutkaan kenraali-adjutantti, hän oli pannut keräyslistaan suuren summan. Boris oli nyt rikas mies, hän oli päässyt pitkälle suosiossa eikä hänen enää tarvinnut etsiskellä suojelijoita vaan hän saattoi kohdella kaikkein ylhäisimpiäkin ikätovereitaan vertaisinaan.

Kello kahdeltatoista yöllä tanssittiin yhä. Hélène jolla ei ollut arvoistaan kavaljeeria ehdotti itse Borisille masurkkua. He istuivat kolmantena parina. Boris katseli kylmäverisesti Hélénen hohtavia paljaita olkapäitä, jotka kohosivat tumman kultakoristeisen harsopuvun keskeltä, ja kertoili vanhoista tuttavista samalla kun hän itsekään tiedostamatta ja muiden huomaamatta ei hetkeksikään lakannut tarkkailemasta samassa salissa olevaa keisaria. Tämä ei tanssinut. Keisari seisoi ovella ja tämän tästä pysäytti jonkun ystävällisillä lausahduksillaan, jollaisia hän yksin osasi käytellä.

Masurkan alkaessa Boris näki, että kenraali-adjutantti Balashef, yksi keisarin kaikkein lähimmistä miehistä, meni hovietiketin vastaisesti aivan keisarin viereen, joka sillä hetkellä keskusteli puolalaisen naisen kanssa. Jatkettauaan hetken keskustelua naisen kanssa keisari vilkaisi kysyvästi Balasheviin, nyökkäsi naiselle ja kääntyi sitten Balashevin puoleen koska selvästikin tuntui tajuavan, että tällä täytyi olla tärkeä syy käyttäytymiseensä. Heti kun Balashef alkoi puhua, keisarin kasvoille ilmaantui hämmästyks. Hän tarttui Balashevia käsivarresta ja lähti kävelemään tämän kanssa salin poikki ja itsekään tiedostamatta raivasi kummaltakin puoleltaan kolmisen sylvä leveän tyhjän tilan, josta ihmiset kaikkosivat sivummalle. Boris huomasi Araktsejevin kiihtyneen ilmeen, kun keisari lähti menemään Balashevin kanssa. Araktsejev katsoi kulmaina alta keisariin ja punaista nenäänsä tuhautellen erkani vierasjoukosta ikään kuin olisi odottanut keisarin puhuttelevan häntä. (Boris tajusi,

että Araktsejev oli Balashevillä kateellinen sekä tyytymätön siitä, että jokin ilmeisen tärkeä uutinen tuli keisarin tietoon muuta tietä kuin hänen kauttaan.)

Mutta keisari ja Balashev kävelivät Araktsejevia huomaamatta ulko-ovesta valaistuun puutarhaan. Miekkansa kannatellen ja kiukkuisesti ympärilleen vilkuillen Araktsejev seurasi heitä noin kahdenkymmenen askeleen päässä.

Borisin jatkaessa masurkan kuvioiden tanssimista häntä koko ajan kiusasi ajatus, minkä uutisen Balashev oli tuonut ja miten sen saisi tietää ennen muita.

Tanssin vaiheessa, jossa hänen oli valittava daaminsa, hän kuiskasi Hélénelle haluavansa ottaa kreivitär Pototskajan, joka taisi olla parvekkeella, ja jalat parketilla liukastellen juoksi ovesta puutarhaan mutta pysähtyi nähdessään keisarin nousevan Balashevin kanssa terassille. Keisari ja Balashev kävelivät ovea kohti. Boris liikahti hätäisesti, ikään kuin ehtimättä siirtyä sivummalle, painautui kunnioittavasti ovenpieleen ja kumarsi.

Äänessään henkilökohtaisen loukkauksen kärsineen ihmisen kiihtymys keisari lausui seuraavat sanat:

– Tunkeutua nyt Venäjälle julistamatta sota. Minä suostun rauhaan vasta kun yhtäkään aseistautunutta vihollista ei ole maani kamaralla, hän sanoi. Boris sai vaikutelman, että keisarista oli miellyttävää lausua nämä sanat: tämä oli tyytyväinen ajatuksensa ilmaisun muotoiluun mutta tyytymätön siitä, että Boris kuuli hänen sanansa.

– Mutta ei sanaakaan kenellekään! keisari lisäsi ja rypisti otsaansa. Boris ymmärsi, että tämä koski häntä, ja hän sulki silmänsä ja painoi päänsä. Keisari palasi saliin ja viipyi tanssiaisissa vielä puolisen tuntia.

Boris käsitti, että tämä sanottiin hänelle ja silmänsä sulkien hän hieman nyökäytti päätään. Hallitsija meni uudelleen saliin ja viipyi kemuissa vielä puolisen tuntia.

Boris sai ensimmäisenä kuulla tiedon ranskalaisten sotajoukkojen menosta Niemenin yli ja tämän johdosta oli hänellä tilaisuus osottaa muutamille ylhäisille henkilöille, että paljon muilta salattua on hänen tiedossaan, jonka kautta hän pääsi yhä kohoamaan noiden henkilöiden silmissä.

Aavistamaton tieto ranskalaisten menosta Niemenin yli tulla tupsahti sitäkin aavistamattomampana, kun odotus ei ollut kokonaiseen kuukauteen käynyt toteen – ja nyt se tuli keskellä kemuja! Hallitsija, jonka valtasi ensi hetkenä tiedon saamisesta suuttumuksen ja loukkauksen tunne, löysi tuon sittemmin kuuluisaksi tulleen lauselman, joka miellytti häntä itseään ja täydelleen ilmaisi hänen tunteensa. Palattuaan keinoista kotiinsa lähetti hallitsija kello kahden aikaan yöllä hakemaan sihteeri Shishkovia ja käski tämän kirjottamaan sotajoukoille päiväkäskyn ja maamarsalkalle, ruhtinas Saltykoville reskriptin, johon hän nimenomaan vaati pantaviksi ne sanat, ettei hän sovi, niin kauan kuin yksikään aseellinen ranskalainen on Venäjän maalla.

Seuraavana päivänä kirjoitettiin Napoleonille seuraava kirje:

Monsieur mon frère. J'ai appris hier que malgré la loyauté avec laquelle j'ai maintenu mes engagements envers Votre Majesté, ses troupes ont franchis les frontières de la Russie, et je reçois à l'instant de Pétersbourg une note par laquelle le comte Lauriston, pour cause de cette agression, annonce que Votre Majesté s'est considérée comme en e'tat de guerre avec moi dès le moment où le prince Kourakine a fait la demande de ses passeports. Les motifs sur lesquels le duc de Bassano fondait son refus de les lui délivrer, n'auraient jamais pu me faire supposer que cette démarche servirait jamais de prétexte à l'agression. En effet cet ambassadeur n'y a jamais été autorisé comme il l'a déclaré lui-même, et aussitôt que j'en fus informé, je lui ai fait connaître combien je le désapprouvais en lui donnant l'ordre de rester à son poste. Si Votre Majesté n'est pas intentionnée de verser le sang de nos peuples pour un malentendu de ce genre et qu'elle consente à retirer ses troupes du territoire russe, je regarderai ce qui s'est passé comme non avenu, et un accommodement entre nous sera possible. Dans le cas contraire, Votre Majesté, je me verrai forcé de

repousser une attaque que rien n'a provoquée de ma part. Il dépeni encore de Votre Majesté d'éviter a l'humanité les calamités d'une nouvelle guerre.

Je suis, etc.

(signé) Alexandre.⁹

⁹ Herra veljeni! Eilen sain tietää, että huolimatta siitä suoruudesta, jolla olen noudattanut velvollisuksiani Teidän Keisarillista Majesteettianne kohtaan, ovat Teidän joukkonne menneet Venäjän rajojen yli, ja vasta nyt olen saanut Pietarista nootin, jossa kreivi Lauriston ilmottaa minulle tämän hyökkäyksen johdosta, että Teidän Majesteettinne pitää itseään vihamielisessä suhteessa minuun siitä saakka, kun ruhtinas Kurakin vaati valtakirjansa. Ne syyt, joilla Bassanon herttua perusteli kieltonsa antaa valtakirjat, eivät milloinkaan voisi pakottaa minua otaksumaan, että minun lähettilääni menettely on antanut aiheita hyökkäykseen. Ja todellakaan ei hän ollut saanut siihen määräystä, kuten hän itse on ilmottanut. Niin pian kuin olin saanut tästä tietää, ilmaisoin hetimiten tyytymättömyyteni ruhtinas Kurakinille käskien häntä entiseen tapaan täyttämään hänelle annetut tehtävät. Jos Teidän Majesteettinne ei halua vuodattaa meidän alamaistemme verta tämmöisen väärinkäsityksen tähden ja jos Te suostutte poistamaan joukkonne Venäjän alueilta, niin jätän huomioon ottamatta kaiken sen, mikä on tapahtunut ja sopimus käy meidän välillämme mahdolliseksi. Päinvastaisessa tapauksessa olen minä pakotettu torjumaan hyökkäyksen, jota minä puolestani en ole millään aiheuttanut. Vielä on Teidän Majesteetillanne mahdollisuus pelastaa ihmiskunta uuden sodan tuholta.

IV

Kesäkuun 13 p: nä kello 2 aikaan yöllä kutsui hallitsija luokseen Balashev ja luettuaan tälle kirjeensä Napoleonille, käski hän hänen viemään kirjeen ja mieskohtaisesti antamaan sen Ranskan keisarille. Balashevia lähettäessään toisti hallitsija hänelle uudestaan nuo sanat, että hän ei sovi niin kauan kuin yksikään aseellinen vihollinen on Venäjän maalla ja nämä sanat hän käski välttämättä sanomaan Napoleonille. Hallitsija ei ollut kirjottanut näitä sanoja kirjeeseensä Napoleonille, koska hän tahdillisena miehenä tunsu, ettei niitä sopinut julaista sinä hetkenä, jolloin oli tekeillään viimeinen yritys sovinnon solmimiseksi; kuitenkin käski hän nuo sanat ehdottomasti sanomaan Napoleonille suullisesti.

Balashef läksi matkalle 13 ja 14 p: n välisenä yönä torventoitottajan ja kahden kasakan seuraamana ja aamun sarastaessa saapui hän Rykontyn kylään ranskalaisille etuvartioasemille Niemenin täänpuoleisella rannalla. Hänet pysähdyttivät ranskalaiset ratsuvartijat.

Ranskalainen husarialiupseeri, jolla oli vaapukan värinen puku ja pitkäkarvainen lakki päässä, huudahti lähenevälle Balashevälle pysähtymismerkkin. Balashef ei paikalla pysähtynyt, vaan ratsasti käyden tietä myöten lähemmä.

Aliupseeri ajoi kulkiaan rypistellen ja murahtaen jonkun kirosanan hevosensa rinnan kiinni Balasheviin, tarttui miekkaan ja äkäsesti karjuen kysyi venäläiseltä kenraalilta, oliko hän kuuro, kun ei kuullut, mitä hänelle sanottiin. Balashef mainitsi nimensä. Aliupseeri lähetti sotamiestä myöten sanan upseerille.

Aliupseeri alkoi Balashevista välittämättä puhella toveriensa kera rykmenttinsä asioista eikä katsonut venäläiseen kenraaliin.

Balashevistä tuntui luonnottoman kummalliselta nähdä siinä edessään, venäläisellä maaperällä raa'an voiman kohtelevan itseään vihamielisesti ja vieläpä työkeästi vaikka hän oli niin lähellä korkeinta valtaa ja mahtavuutta, vasta kolme tuntia sitte puhellut hallitsijansa kanssa ja yleensä oli asemassa, jossa hän oli tottunut saamaan kunnioitusta.

Aurinko alkoi juuri yletä pilvien peitosta. Ilmassa oli raitis tuntu ja kasteen tuoksu. Kylästä ajettiin tietä pitkin karjaa. Niityiltä pyrähti toinen toisensa perästä kuin kuplat veden pinnalle leivoja iloisesti lirittäen.

Balashef silmäili ympärilleen odotellessaan upseerin tuloa kylästä. Venäläiset kasakat ja torventoitottaja sekä ranskalaiset husarit loivat silloin tällöin toisiinsa äänettömän katseen.

Ranskalainen husari-eversti saapui kylästä, nähtävästi suoraapäätä vuoteeltaan, kauniilla, kylläisellä, harmaalla hevosella mukanaan kaksi husaria. Upseeri, sotamiehet ja heidän hevosensa olivat tyytyväisen ja keikarimaisen näköisiä.

Tämä oli vielä sitä sodan alkuaikaa, jolloin joukot olivat täydessä kunnossa, heidän toimintansa pelkkää tarkastuskatselmusta, puvuissa vain korea sotaisuuden leima ja mielissä sen iloisuuden ja yritteliäisyyden tunne, joka on aina huomattavissa sodan alkupuolella.

Ranskalaisen everstin oli vaikea pidättää haukotustaan, mutta hän oli kohtelias ja nähtävästi käsitti täydelleen Balashev merkityksen. Hän vei hänet sotamiestensä ohi ketjun taa ja ilmotti täällä, että hänen halunsa tulla esitetyksi keisarille tulee luultavasti heti täytetyksi, koska keisarillinen kortteeri, mikäli hän tiesi, ei ollut etäällä.

He ajoivat Rykontyn kylän läpi ranskalaisten hevosparvien, vartijoiden ja sotamiesten ohi, jotka tekivät kunniaa everstilleen ja uteliaina tähystelivät venäläisiä pukuja. Viimein he saapuivat kylän toiseen laitaan. Everstin sanojen mukaan majaili kahden kilometrin päässä divisioonan päällikkö, joka ottaa vastaan Balashev ja toimittaa hänet perille.

Aurinko oli jo ylhäällä ja loi kimaltelevat säteensä vihreille nurmille.

Tuskin olivat he ehtineet erään töyräällä olevan majatalon taa, kun he näkivät vastassaan töyrään rinteellä parven ratsastajia, joiden etunenässä ajoi pikimustalla hevosella auringon säteistä välkkyvin

valjain kookas mies, päässä töyhtölakki, mustan tukan kiemurat harteilla hulmuten, päällä punainen mantteli ja pitkät sääret etunojaan pinnistettyinä, kuten ranskalaisten on tapa ratsastaa. Tämä mies ajoi neliä Balashevia vastaan hulmuavin höyhenin ja kesäkuun kirkkaan auringon säteistä kimaltelevin jalokivin ja kultaisin koristenauhoin.

Balashéf oli saapunut kahden hevosen pituuden päähän vastaansa nelistävästä ratsastajasta, jonka kasvoilla lepäsi teatterimaisen juhlallinen leima ja asuna kuulsivat rannerenkaat, höyhenet, kaulaketjut ja kulta, kun Jullner, ranskalainen eversti, kunnioittavasti kuiskasi: "*le roi de Naples*"¹⁰ Tämä oli todellakin Murat, jota nimitettiin Neapelin kuninkaaksi. Vaikka oli aivan käsittämätöntä, miksi hän oli Neapelin kuningas, nimitettiin häntä kuitenkin siksi ja ollen itsekin siitä vakuutettu oli hänellä entistään juhlallisempi ja arvokkaampi muoto. Hän oli niin varmasti vakuutettu siitä, että hän todellakin on Neapelin kuningas, että kun hänen kävellessään puolisoineen Neapelin kadulla lähtönsä edellisenä päivänä kaupungista muutamat italialaiset huusivat hänelle: "*viva il re!*"¹¹ sanoi hän surullisesti hymyillen puolisolleen: "*très malheureux, ils ne savent pas que je les quitte demain!*"¹²

Mutta vaikka hän vahvasti uskoikin, että hän oli Neapelin kuningas ja että häntä säählitti hylkäämiensä alamaisten syvä suru, niin hän viime aikoina, sen jälkeen kun hänen oli käsketty astua palvelukseen ja etenkin sen jälkeen, kun hän oli tavannut Napoleonin Danzigissa, jolloin keisarillinen lanko oli hänelle sanonut: "*je vous ai fait roi pour régner à ma manière, mais pas à la votre!*"¹³ – kävi hän iloisesti käsiksi tuttuun toimeensa ja kylläiseksi syöneen, mutta ei pahasti lihoneen hevosen lailla, joka tuntee olevansa valjaissa, alkoi teutaroida aisoissa, koristella itseään mitä kirjavimmin ja kalleimmin ja ratsastella iloisena ja tyytyväisenä Puolan teitä itsekään tietämättä, mihin ja miksi.

Huomattuaan venäläisen kenraalin kiemautti hän kuninkaallisen juhlallisesti päänsä taapäin, jolloin harteille valuva tukka heilahti, ja loi kysyvän katseen ranskalaiseen everstiin. Eversti ilmotti kunnioittavasti Hänen Majesteetilleen Balashevin tarkotuksen, mutta sukunimeä ei osannut ääntää.

– *De Bal-machève!* – sanoi kuningas rohkeasti voittaen vaikeuden, joka oli haitannut everstiä, – *charmé de faire votre connaissance, général,*¹⁴ – lisäsi hän kuninkaallisen armollisella kädenliikkeellä.

Niin pian kuin kuningas alkoi puhua kovalla äänellä ja nopeasti, ei hänessä huomannut jälkeäkään kuninkaallisesta arvokkuudesta, vaan hänen esiintymisensä siirtyi hänen itsensä sitä huomaamatta hyväntahtoisen, tuttavallisen seurustelun piiriin. Hän laski kätensä Balashevin ratsun kaulalle.

– *Eh bien, général, tout est à la guerre, à ce qu'il paraît,*¹⁵ – sanoi hän aivan kuin valitellen tapausta, jota hän ei kyennyt arvostelevaan.

– *Sire,* – vastasi Balashéf, – *l'Empereur mon maître ne désire point la guerre, et comme Votre Majesté le voit,*¹⁶ – puheli Balashéf käyttäen kaikkia *Votre Majestén* muotoja puhuessaan henkilön kanssa, jolle tällainen arvonimi on vielä uutta.

Muratin kasvoilta loisti tyhmä tyytyväisyys sillä aikaa, kun hän kuunteli *monsieur de Balachoff*.¹⁷ *Ho royauté oblige*¹⁸ kuninkaana ja liittolaisena hän tunsu tarvetta keskustella Aleksanterin lähettilään kanssa valtakunnallisista asioista. Hän laskeutui ratsulta ja tartuttuaan Balashevin kainaloon ja siirryttyään muutaman askeleen syrjemmä kunnioittavasti odottavasta seurueestaan hän alkoi kävellä hänen kanssaan edestakasin koko ajan koettaen puhua merkittävästi. Hän huomautti

¹⁰ Neapelin kuningas.

¹¹ Eläköön kuningas!

¹² Nuo onnettomat eivät tiedä, että huomenna jätän heidät!

¹³ Olen teistä tehnyt kuninkaan, että hallitseisitte minun, vaan ei oman mielenne mukaan.

¹⁴ Erittäin hauskaa tutustua teihin, kenraali.

¹⁵ No, kenraali, taitaa olla sota hankkeissa.

¹⁶ Teidän Majesteettinne, minun Herra Keisarini ei halua sotaa, kuten Teidän Majesteettinne suvaitsee nähdä.

¹⁷ Herra Balashevia.

¹⁸ Kuninkuus velvoittaa.

siitä, että keisari Napoleon oli loukkautunut vaatimuksesta poistaa sotajoukot Preussista ja erittäinkin, kun tuo vaatimus oli tehty kaikkien tieteen ja kun sillä oli loukattu Ranskan arvoa.

Balashef sanoi, ettei vaatimuksessa ollut mitään loukkaavaa, koska... Murat keskeytti hänet.

– Te siis ette pidä syypäänä Aleksanteria? – sanoi hän äkkiä suojele tyhmyyden.

Balashef mainitsi, mistä syystä hän tosiaanakin oletti, että sodan alkaja oli Napoleon.

– *Ek, mon cher général*, – keskeytti Murat hänet taas, – *je désire de tout mon coeur, que les Empereurs s'arrangent entre eux, et que la guerre commencée malgré moi se termine le plus tôt possible*,¹⁹ – sanoi hän sellaisten palvelijoiden puhelutavalla, jotka tahtovat pysyä hyvinä ystävinä, vaikka heidän herransa ovatkin riidassa.

Sitte hän siirtyi kyselemään suuriruhtinaasta, tämän terveydestä ja sen ajan muistoista, jonka hän oli hauskaasti ja iloisesti viettänyt viime mainitun kanssa Neapelissa. Mutta yht'äkkiä, ikäänkuin muistaen kuninkaallisen arvonsa oikaisi Murat vartalonsa, otti saman asennon, jossa hän oli seissut kruunauksessa ja sanoi oikealla kädellään viittoen:

– *Je ne vous retiens plus, général; je souhaite le succès de votre mission*²⁰ – ja punaisen manttelin heiluessa, sulkien ja kalliiden korujen kimaltaessa hän poistui kunnioittavasti odottavaan seurueeseensa.

Balashef ratsasti edelleen ja otaksui Muratin sanoista päättäen hyvinkin pian tulevansa esitetyksi itselleen Napoleonille. Mutta Napoleonin pikaisen tapaamisen asemasta pidättivät häntä Davoustin jalka-armeijaosaston vartiomiehet seuraavan kylän luona, kuten etujoukkoketjussakin ja vasta kun armeijaosaston komentajan adjutantti oli kutsuttu paikalle, vei tämä hänet kylään marsalkka Davoustin luo.

¹⁹ Ah, hyvä kenraali, minä toivon kaikesta sydämeistäni, että keisarit sopisivat asian keskenään ja että sota, jota ei ole alettu minun tahdostani, päättyisi mitä pikemmin.

²⁰ En pidätä teitä kauempaa, kenraali; toivon menestystä tehtävällemme.

V

Davoust oli keisari Napoleonin Araktshejef – ei pelkuri Araktshejef, vaan yhtä säntillinen, ankara ja kykenemätön ilmaisemaan uskollisuuttaan muuten kuin ankaruudella.

Valtionelimistön koneistossa tarvitaan tämmöisiä miehiä, kuten tarvitaan susia luonnon elimistössä. Ja aina niitä on, aina niitä ilmestyy ja pysyy näyttämöllä, niin luonnottomalta kuin heidän olemisensa ja läheisyytensä hallituksen ylimpään päähän tuntuukin. Vain tämän välttämättömyyden kautta on selitettävissä se, että ankara ja sivistymätön Araktshejef, joka omin kourinsa oli kiskonut krenatoriä viiksistä, joka hermojensa heikkouden tähden ei voinut nähdä vaaraa ja joka ei ollut mikään hovimies, voi pysyä semmoisessa vallassa ja voimassa Aleksanterin ritarillisen jalon ja hellän luonteen lähetyvillä.

Balashef tapasi marsalkka Davoustin maalaismökkin aitasta, jossa hän istui pienellä tynnörillä ja oli kirjotustöissä (hän tarkasti tilejä). Adjutantti seiso vieressä. Oli kyllä ollut mahdollista löytää parempikin asunto, mutta marsalkka Davoust oli niitä miehiä, jotka vallanvasten asettavat itsensä elämän synkimpiin oloihin sitä varten, että heillä olisi oikeus olla synkkiä. Samasta syystä he myöskin toimivat joutuin ja itsepintaisesti. "Kuinka tässä voisi ajatella elämän onnellista puolta, kun minä, kuten näette, istun tynnörillä likaisessa aitassa ja työskentelen", puhui hänen kasvojensa ilme. Tämmöisten henkilöiden suurin tyydytys ja tarve on siinä, että kun he tapaavat elämää vilkastavia, elostavia kohtia, he heittävät tuota elostumista vasten silmiä omalla synkällä, itsepintaisella työteliäisyydellään. Tämmöistä tyydytystä nautti Davoust, kun hänen luokseen tuotiin Balashef. Yhä syvemälle upposi hän työhönsä, kun venäläinen kenraali astui sisään ja vilkaistuaan silmälasiansa yli Balashevin kasvoihin, joilla kuvastui eloisuutta ihanan aamun ja Muratin kanssa tapahtuneen keskustelun vaikutuksesta, ei hän noussut seisomaan, ei edes hievahtanutkaan, vaan entistä enemmän rypistelihe ja hymähti ilkeästi.

Kun Davoust huomasi, että hänen vastaanottonsa nosti Balashevin kasvoille tyytymättömän ilmeen, nosti hän päätään ja kysyi kylmästi, mitä hän tahtoi.

Arvellen, että häntä kohdeltiin tällä tavoin vain sen tähden, ettei Davoust tiennyt, että hän oli keisari Aleksanterin kenraali-adjutantti, vieläpä hänen edustajansa Napoleonin edessä, kiiruhti Balashef ilmaisemaan arvonsa ja tarkoituksensa. Mutta vastoin hänen odotustaan muuttui Davoust vielä tylymmäksi ja raaemmaksi.

– Missä teidän pakettinne on? – kysyi hän. – *Donnez le moi, je l'enverrai à l'Empereur.*²¹

Balashef virkkoi, että hän on saanut käskyn antaa sen mieskohtaisesti itselleen keisarille.

– Teidän keisarinne käskyt täytetään teidän armeijassanne, vaan täällä, – sanoi Davoust, – teidän on tehtävä, niin kuin täällä käsketään.

Ja aivan kuin antaakseen venäläisen kenraalin yhä enemmän tuta sitä, että hän on riippuvainen raa'asta voimasta, lähetti Davoust adjutanttinsa hakemaan päivystäjää.

Balashef veti esille paketin, jossa oli hallitsijan kirje ja pani sen pöydälle, jona oli kahden tynnyrin päälle kaadettu ovi töröttävine saranoineen. Davoust otti kirjeen ja luki osotekirjotuksen.

– Teillä on täysi oikeus osottaa tai olla osottamatta minulle kunnioitusta, – sanoi Balashef. – Mutta sallikaa minun huomauttaa teille, että minulla on kunnia omistaa Hänen Majesteettinsa kenraali-adjutanttin arvo.

Davoust katsahti häneen mitään virkkamatta ja nautti vain Balashevin kasvoille kohahtaneesta harmista ja hämmästyksestä.

– Teille osotetaan sitä, mitä teille tulee osottaa, – sanoi hän ja pistettyään kirjeen taskuunsa läksi aitasta.

²¹ Antakaa se minulle, lähetän sen keisarille.

Hetken kuluttua tuli marsalkan adjutantti herra de Castre ja saattoi Balashev in häntä vasten varattuun huoneeseen.

Balash ef söi samana päivänä päivällistä marsalkan kanssa aitassa samaisella ovipöydällä.

Seuraavana päivänä oli Davoust aikaiseen valveilla. Hän kutsutti Balashev in luokseen ja ilmotti jyrkästi, että hän pyytää häntä pysymään täällä, liikkumaan tavarakuormien mukana, jos hän saa siihen käskyn ja olemaan puhelematta kenenkään muun paitsi herra de Castren kanssa.

Neljä päivää kestäneen yksinäisyyden, ikävän ja vallanalaisuutensa ja mitättömyytensä tuntemisen jälkeen, joka painoi häntä sitäkin kovemmin, kun hän äsken oli ollut keskellä vallan mahtavuutta, muutamien matkojen jälkeen marsalkan tavaroiden mukana ranskalaisten joukkojen kanssa, jotka olivat vallanneet koko seudun, tuotiin Balash ef Vilnaan, joka nyt oli ranskalaisten vallassa, samalle portille, jonka kautta hän neljä päivää sitte oli lähtenyt matkalleen.

Seuraavana päivänä saapui Balashev in luo keisarillinen kamariherra *monsieur* de Turenne ja ilmaisi hänelle, että keisari Napoleon suvaitsee ottaa hänet puheilleen.

Neljä päivää sitte oli sen talon luona, jonne Balash ef nyt vietiin, seisonut Preobrashevskin rykmentin vartiosotilaita. Nyt seiso i siinä kaksi ranskalaista krenatoriä rinnan kohdalta avoimissa, sinisissä puvuissa ja pitkäkarvaiset lakit päässä, saattoparvi husareja ja ulaneja sekä loistava seurue adjutantteja, paashia ja kenraaleja, jotka odottivat Napoleonin ilmestymistä rappujen edessä seisovan ratsun ja hänen mamelukkinsa Rustanin ympärillä. Napoleon otti Balashev in vastaan samassa talossa Vilnassa, josta Aleksanteri oli hänet lähettänyt.

VI

Vaikka Balashef olikin tottunut hovin juhlallisuuteen, hämmästytti häntä Napoleonin hovin loisto ja uhkeus.

Kreivi Turenne vei hänet suureen vastaanottohuoneeseen, jossa oli odottamassa paljon kenraaleja, kamariherroja ja puolalaisia ylimyksiä, joita Balashef oli nähnyt useita Aleksanterin hovissa. Duroc sanoi, että keisari Napoleon ottaa vastaan venäläisen kenraalin ennen ratsastusmatkaansa.

Muutaman hetken odotuksen perästä saapui suureen vastaanottohuoneeseen päivystävä kamariherra, joka kohteliaasti kumarrettuaan Balasheville pyysi tätä tulemaan jälestään.

Balashef astui pieneen odotushuoneeseen, josta yksi ovi vei kabinettiin, siihen samaan kabinettiin, josta Venäjän keisari oli hänet lähettänyt. Parisen minuuttia odotti Balashef. Oven takaa kuului rivakoita askelia. Kummatkin ovipuolelta avautuivat yhdellä vilahduksella, kaikki hiljensi, sitte kaikui kabinetista toisien, lujien ja päättävien askelten ääntä: se oli Napoleon.

Hän oli vast'ikänsä päättänyt pukeutumisen ratsastusmatkaa varten. Hänellä oli sininen puku, auki valkeiden liivien kohdalta, jotka verhosivat pyöreätä vatsaa, valkeat säämyskähousut kiinteinä lyhyiden jalkojen lihavissa reisissä ja ratsusaappaat jalassa. Lyhyt tukka oli nähtävästi äsken kammattu, mutta yksi hiuskierros oli laskeutunut alas keskelle leveää otsaa. Hänen valkea, paksu niskansa erosi räikeästi nutun mustasta kauluksesta; hän tuoksui odekolonille. Nuorehkoilla, täyteläisillä kasvoilla, joista leuka jyrkänä pisti ulos, kuvastui armollinen, majesteettillinen keisarin tervehdys.

Hän astui nopeasti joka askeleella hieman hytkyen ja pää jonkun verran takakenossa. Koko hänen lihottuneella, lyhyellä vartalollaan leveine, paksuine harteineen ja väkisin eteenpäin painuneine vatsoineen ja rintoineen oli se komea, arvokas muoto, jonka saavuttavat hienoissa oloissa asuvat neljänkymmenen vuotiset ihmiset. Sitä paitsi huomasi, että hän oli tänään mitä parhaimmalla tuulella. Balashevin syvään, kunnioittavaan kumarrukseen hän nyökäytti päätään ja astuttuaan hänen luokseen alkoi heti puhelun, kuten henkilö, jolle jokainen tuokio ajastaan on kallis ja joka ei ryhdy valmistelemaan puhettaan, vaan joka on varma siitä, että hän aina sanoo hyvin ja sen, mikä on sanottava.

– Hyvää päivää, kenraali! – sanoi hän. – Sain keisari Aleksanterin kirjeen, jonka te toitte ja minulla on suuri ilo nähdä teidät. – Hän katsahti Balashevin kasvoihin suurilla silmillään, vaan samassa alkoi katsoa hänen ohitsensa.

Huomasi heti, ettei häntä Balashevin persoona huvittanut vähän vähää. Näki, että vain se, mikä liikkui hänen sisässään, oli hänelle kaikki kaikessa. Kaikella sillä, mikä oli ulkopuolella häntä, ei ollut häneen nähden mitään merkitystä, sillä kaikki maailmassa, kuten hänestä tuntui, riippui yksistään hänen tahdostaan.

– En halua enkä ole halunnut sotaa, – sanoi hän, – mutta minut on siihen pakotettu. Olen *nytkin* (hän lausui tämän sanan painavasti) valmis ottamaan vastaan kaikki selitykset, jotka te voitte minulle antaa.

Ja hän alkoi selvästi ja lyhyesti esittää syitä tyytymättömyyteensä Venäjän hallitusta kohtaan. Siitä maltillisen tyyneestä sävystä, jolla Ranskan keisari puhui, päätti Balashef varmasti, että hän halusi rauhaa ja aikoi ryhtyä keskusteluihin.

– *Sire! L'Empereur, mon maître*²² – alkoi Balashef ammuin opitun puheensa, kun Napoleon puheensa lopetettuaan katsahti kysyvästi venäläiseen lähettiläiseen. Mutta keisarin silmien häneen kohdistama katse vei hänet hämilleen. Oli kuin olisi Napoleon sanonut Balashevin pukua ja miekkaa silmäillen ja tuskin huomattava hymy huulien pielissä; "olette hämillänne – laittakaa itsenne kuntoon".

²² Teidän Majesteettinne! Keisari, herrani...

Balashaf laittoi ja alkoi puhua. Hän sanoi, ettei keisari Aleksanteri pitänyt riittävänä syynä sotaan sitä, että Kurakin oli vaatinut takasin valtakirjansa, että Kurakin oli menetellyt niin omasta mielijohteestaan ja hallitsijan suostumuksesta, ettei keisari Aleksanteri halunnut sotaa ja ettei Englannin kanssa ollut minkäänlaista yhteyttä.

– Ei vielä, – huomautti Napoleon väliin ja aivan kuin peläten antautuvansa tunteensa valtaan hän rypisti kasvojaan ja hieman nyökäytti päätään merkiksi siitä, että Balashaf saa jatkaa.

Puhuttuaan kaiken sen, mikä hänen oli käsketty puhumaan, sanoi Balashaf, että keisari Aleksanteri toivoi rauhaa, mutta ei ryhdy keskusteluihin muuten kuin sillä ehdolla, että... Tässä Balashaf hämmentyi: hänelle muistuvat mieleen ne sanat, joita keisari Aleksanteri ei ollut kirjottanut kirjeeseen, vaan jotka hän oli käskenyt ehdottomasti panna Saltykovin reskriptiin ja jotka hän oli käskenyt Balashevin kertomaan Napoleonille. Balashaf muisti nämä sanat: "niin kauan kuin ei ainoatakaan aseellista vihollista ole Venäjän maalla", mutta jokin sekava tunne pidätti häntä. Hän ei voinut sanoa noita sanoja, vaikka tahtoikin. Hän sotkeutui ja sanoi: "ehdolla, että ranskalaiset joukot peräytyvät Niemenin taa".

Napoleon huomasi Balashevin hämmennyksen tämän sanoessa viimeisiä sanojaan: hänen kasvonsa vavahtivat, vasemman jalan pohe alkoi tahdikkaasti väristä. Paikaltaan liikahtamatta alkoi Napoleon puhua entistä kovemmallalla ja nopeammalla äänellä. Puheen kestäessä loi Balashaf useita kertoja silmänsä alas ja tahtomattaan katsoi Napoleonin vasemman jalan pohkeen väräjämistä, joka kiihtyi sitä mukaa, kuin hän korotti ääntään.

– Minä haluan rauhaa yhtä paljon kuin keisari Aleksanteri, – alkoi hän. – Enkö ole kahdeksantoista kuukauden aikana tehnyt kaikkea, saadakseni sen aikaan? Kahdeksantoista kuukautta olen odotellut selityksiä. Mutta mitä minulta vaaditaan keskustelujen alkamiseksi? – sanoi hän kulmiaan rypistäen ja tehden pienellä, valkealla, lihavalla kädellään kiivaan kysyvän liikkeen.

– Joukkojen siirtymistä Niemenin taa, hallitsija, – sanoi Balashaf.

– Niemenin taa? – toisti Napoleon. – Nyt te siis tahdotte, että perädyttäisiin Niemenin taa – ainoastaanko Niemenin taa? – toisti Napoleon katsahtaen suoraan Balashevin silmiin.

Balashaf kumarsi kunnioittavasti.

– Sen sijaan, että neljä kuukautta sitte oli vaadittu peräytymistä Pommerista, vaaditaan nyt peräytymistä vain Niemenin taa. – Napoleon pyörähti nopeasti ja alkoi kävellä pitkin huonetta.

– Te sanotte, että minua vaaditaan peräytymään Niemenin taa, jotta keskustelut voitaisiin alkaa. Mutta minua vaadittiin samalla tavalla kaksi kuukautta sitte peräytymään Oderin ja Veikselin taa ja siitä huolimatta te suostutte keskusteluihin.

Hän kulki ääneti yhdestä huoneen nurkasta toiseen ja pysähtyi sitte uudelleen Balashevin eteen. Balashaf huomasi, että Napoleonin vasen jalka vapisi entistä kiihkeämmin ja kasvot aivan kuin kivettyivät ankarassa muodossaan. Vasemman pohkeensa värisemisen Napoleon tiesi. "*La vibration de mon mollet gauche est un grand signe chez moi*",²³ kertoi hän sittemmin.

– Semmoisia ehdotuksia, kuin puhdistaa Oderin ja Veikselin seudut, voi tehdä Badenin prinssille, vaan ei minulle, – sanoi Napoleon melkein huutamalla aivan odottamatta itselleenkin. – Antakaa te minulle vaikka Pietari ja Moskova, en noihin ehtoihin suostuisi. Te sanotte, että minä aloin tämän sodan! Vaan kuka ensimmäisenä saapui armeijaan? Keisari Aleksanteri, vaan en minä. Ja te ehdotatte minulle keskusteluja, silloin kun minä olen kuluttanut miljoonia, kun te olette liitossa Englannin kanssa ja kun teidän asemanne on huono. Te esitätte minulle keskusteluja! Mikä on teidän liittonne tarkoitus Englannin kanssa? Mitä se on teille antanut? – puhui hän nopeasti ja nähtävästi ohjaten puheensa siten, että vain saisi todistaa oman oikeutensa ja oman voimansa ja toiselta puolen Aleksanterin oikeudettomuuden ja erehdykset eikä ollenkaan haluten lausua mitään rauhan solmimisesta tai pohtia sen mahdollisuutta.

²³ Vasemman pohkeen väriseminen on minulla suuri merkki.

Hän oli alkanut puheensa nähtävästi siinä tarkoituksessa, että osottaisi asemansa edullisuuden ja että hän siitä huolimatta hyväksyy keskustelujen alkamisen. Mutta mitä enemmän hän puhui, sitä vähemmän hän kykeni hallitsemaan puhettaan.

Nyt tarkotti hänen puheensa nähtävästi kokonaan sitä, että vain olisi voinut kohottaa itseään ja loukata Aleksanteria eli tehdä juuri se, mitä hän vastaanoton alussa oli kaikista vähimmin tahtonut.

– Kerrotaan, että te olette tehneet rauhan Turkin kanssa?

Balashef nyökäytti päätään myöntävästi.

– Rauha on tehty... – alkoi hän.

Mutta Napoleon ei antanut hänen puhua. Näytti, että yksistään hän itse tarvitsi puhua ja hän jatkoi sillä kaunopuheisuudella ja avoimella ärtyisyydellä, johon hemmotellut ihmiset ovat taipuvaisia.

– Tiedän kyllä, että olette tehneet rauhan Turkin kanssa, mutta ette ole saaneet Moldautta ettekä Valakiaa. Vaan minä olisin antanut teidän hallitsijallenne nuo maakunnat, kuten annoin hänelle Suomenkin. Niin, – jatkoi hän, – minä lupasin ja olisin antanutkin keisari Aleksanterille Moldaun ja Valakian, mutta nyt hän ei tule omistamaan noita mainioita maakuntia. Hän olisi kuitenkin voinut yhdistää ne omaan valtakuntaansa ja yhtenä hallituskautena hän olisi laventanut Venäjän Pohjanlahden periltä aina Tonavan suulle saakka. Katarina Suuri ei olisi saattanut tehdä enempää, – puhui Napoleon tulistumistaan tulistuen, kävellen huoneessa edestakasin ja toistaen Balasheville melkein samat sanat, jotka hän oli Tilsitissä lausunut itselleen Aleksanterille. – *Tout cela il l'aurait dû à mon amitié. Ah! quel beau règne, quel beau règne!*²⁴ – toisti hän moneen kertaan, pysähtyi, otti taskustaan kultaisen nuuskarasian ja veti siitä ahneesti nenäänsä.

– *Quel beau règne aurait pu être celui de l'empereur Alexandre!*²⁵

Hän loi surkuttelevan katseen Balasheviin, ja kun Balashef oli huomauttamaisillaan jotain, keskeytti hän tämän taas nopeasti.

– Mitä sellaista hän on voinut haluta tai etsiä, jota hän ei olisi löytänyt minun ystävytydessäni?... – sanoi hän olkapäitään epätietoisesti kohauttaen. – Ei mitään, mutta hän on katsonut parhaaksi ympäröidä itsensä minun vihollisillani – ja keillä? – jatkoi Napoleon. – Hän on kutsunut luokseen Steinit, Armfeltit, Bennigsenit, Wintzingerodet. Stein on isänmaastaan karkotettu kavaltaja; Armfelt on irstailija ja juonittelija; Wintzingerode Ranskan karannut alamainen; Bennigsen jonkun verran sotaisempi mies kuin kaikki muut, mutta siitä huolimatta kyvytön, joka ei osannut tehdä mitään vuonna 1807 ja jonka pitäisi herättää Aleksanterissa pelottavia muistoja... Otaksutaan, että he olisivat kykeneviä, silloin voisi heitä käyttää, – jatkoi Napoleon hädin tuskin ehtien pukea sanoiksi tulvimalla tulvivia mietteitään, joista hän näki oikeutensa ja voimansa (joka hänen käsityksensä kannalta oli sama asia) – mutta he eivät ole sitäkään: he eivät kelpaa sotaan eivätkä rauhaan! Barclayn sanotaan olevan heistä toimeliaimman, mutta sitä minä en myönnä päättäen hänen ensimmäisistä liikkeistään. Mutta mitä ne tekevät, mitä tekevät kaikki nuo hovilaiset? Pfuel esittelee, Armfelt riitelee, Bennigsen tarkastaa, vaan Barclay, jonka pitäisi toimia, ei tiedä, mistä uskaltaisi alottaa. Vaan aika kuluu eikä tuota mitään hyötyä. Ainoastaan Bagration on sotilas. Hän on tosin typerä, mutta hänellä on kokemusta, silmämäärä ja päättäväisyyttä... Ja mitä osaa näyttelee sitte teidän nuori hallitsijanne tuossa viheliäisessä joukossa? He kietovat hänet häpeällisiin selkkauksiin ja ajavat hänen niskoilleen edesvastuun kaikesta, mitä on tapahtunut. *Un souverain ne doit être à l'armée que quand il est général,*²⁶ – sanoi hän nähtävästi kohdistuen nämä sanat kuin taisteluvaatimuksena suoraan päin hallitsijan kasvoja. Napoleon tiesi, että keisari Aleksanteri halusi olla sotapäällikkönä.

²⁴ Kaikesta tästä olisi hän saanut kiittää minun ystävytyttäni. Oo, miten mainio olisi hallituskausi ollut!

²⁵ Miten mainio olisi voinut olla Aleksanterin hallituskausi!

²⁶ Hallitsijan on oltava armeijassa vain siinä tapauksessa, että hän on sotapäällikkö.

– Nyt on jo kulunut viikkokausi siitä, kun alkoi sota, ettekä te ole kenneet puolustamaan Vilnaa. Te olette eristetyt kahteen osaan ja karkotetut Puolan maakunnista. Teidän armeijanne napisee.

– Päinvastoin, Teidän Majesteettinne, – sanoi Balashef tuskin ehtien muistaa kaikkea sitä, mitä hänelle sanottiin ja vaivoin jaksan seurata tuota sanojen ilotulitusta, – sotaväki palaa halusta...

– Minä tiedän kaikki, – keskeytti Napoleon, – minä tiedän kaikki ja tiedän teidän pataljoonienne lukumäärän yhtä varmasti kuin omienikin. Teillä ei ole sotaväkeä 200 tuhatta, vaan minulla on kolme vertaa enemmän. Annan teille kunniasanan, – sanoi Napoleon unohtaen, ettei hänen kunniasanallaan voinut olla mitään merkitystä, – annan teille *ma parole d'honneur que j'ai cinq cent trente hommes de ce côté de la Vistule*.²⁷ Turkkilaisista ei teille ole apua: he eivät kelpaa mihinkään ja sen he ovat osottaneet solmimalla rauhan teidän kanssanne. Ruotsalaiset taas – heidän kohtalonsa on se, että heitä hallitsevat hullut kuninkaas. Heidän kuninkaansa oli vähämielinen. He vaihtoivat hänet ja ottivat toisen – Bernadotten, joka heti menetti järkensä, sen tähden että ainoastaan hullu ja ruotsalainen voi rakentaa liittoja Venäjän kanssa.

Napoleon hymähti ilkeästi ja taasen nosti nuuskarasian sieramiensa alle.

Balashef halusi vastata jokaiseen Napoleonin väitteeseen ja hänellä olikin yhtä ja toista vastattavaa. Hän teki lakkaamatta liikkeitä, kuten se, jota haluttaa jotain sanoa, mutta Napoleon myötäensä keskeytti hänet. Ruotsalaisten vihamielisyyttä vastaan aikoi Balashef sanoa, että Ruotsi on saari, kun Venäjä on sen puolella, mutta Napoleon huudahti vihaisesti tukehduuttaakseen hänen äänensä. Napoleon oli siinä ärtymyksen mielentilassa, jolloin täytyy puhua, puhua ja puhua vain sitä varten, että todistaisi itselleen oman oikeutensa. Balashevin tuli vaikea olla: lähettiläänä pelkäsi hän kadottavansa arvonsa ja sen vuoksi tunsikin hän pakkoa vastustaa, mutta ihmisenä hän lyhyesti henkisesti mitättömäksi Napoleonin aiheettoman vihan vimman edessä. Hän tiesi, ettei yhdelläkään Napoleonin sanomalla sanalla ollut merkitystä ja että hän tynnyttyään itsekin häpeäisi niitä. Balashef seisoi silmät maahan luotuina, katseli Napoleonin paksuihin, liikkuviin jalkoihin ja koetti välttää hänen katsettaan.

– Ja mitä välitän minä teidän liittolaisistanne? – virkkoi Napoleon. – Minullakin on liittolaisia – puolalaiset; heitä on 80 tuhatta ja he tappelevat kuin pedot. Heitä tulee olemaan kolmatta sataa tuhatta.

Ja nähtävästi yhä enemmän kiivastuen siitä, että nyt hän ei puhunut totta ja että Balashef nöyränä ja kohtaloonsa alistuen ääneti seisoi entisessä asennossaan hänen edessään, pyörähti hän yht'äkkiä taapäin, astui aivan Balashevin kasvojen eteen ja kiivaasti ja nopeasti valkoisilla käsillään huitoen hän melkein ärjyi:

– Tietäkää, että jos te horjutatte Preussia minua vastaan, niin pyyhkäisen minä sen pois Europan kartalta, – sanoi hän vihasta kalpein, vääristynein kasvoin ja kiivaasti lyöden valkeaa kättään toista vasten. – Niin, minä viskaan teidät Dvnan ja Dnjeperin taa ja pystytän uudelleen teitä vastaan sen seinän, jonka Europa rikollisuudessaan ja tyhmyydessään salli hävittää. Siihen te joudatte, sen te olette voittaneet, kun luovuitte minusta, – sanoi hän ja kulki ääneti muutamia kertoja lattian poikki paksuja olkapäitään nytkytellen.

Hän pani nuuskarasian liivinsä taskuun, otti sen uudestaan käsiinsä, vei muutamia kertoja sieramiensa alle ja pysähtyi Balashevin eteen. Vähään aikaan hän ei virkkanut mitään, katsoi vain ivallisesti Balashevia silmiin, vaan sitte sanoi hiljaa:

– *Et cependant quel beau règne aurait pu avoir votre maître!*²⁸

Balashef tunsikin, että hänen täytyy väittää vastaan ja hän sanoikin, etteivät asiat Venäjän puolelta ollenkaan esiinny noin synkässä valossa. Napoleon ei virkkanut mitään, katsoi vain ilkkuvasti häneen eikä nähtävästi edes kuunnellutkaan häntä. Napoleon nyökäytti lempeästi päätään aivan kuin sanoen:

²⁷ Kunniasanan, että minulla on Veikselin tällä puolen 530 tuhatta miestä.

²⁸ Miten mainio hallitus voisi teidän hallitsijallanne sentään olla!

"tiedän, että teidän velvollisuutenne on puhua noin, mutta te ette usko sitä itsekään, siitä olen minä saanut teidät vakuutetuksi".

Balashevin puheen päätyttyä otti Napoleon nuuskarasiansa, veti nenäänsä ja kopahutti pari kertaa jalallaan permantoon. Ovi avautui. Kunnioltavasti kumarteleva kamariherra ojensi keisarille lakin ja sormikkaat, toinen antoi nenäliinan. Heihin katsomatta kääntyi Napoleon Balasheviin:

– Vakuuttakaa minun puolestani keisari Aleksanterille, – sanoi hän lakkia ottaessaan, – että olen edelleenkin hänen ystävänsä: minä tunnen hänet perinpohjin ja pidän suuressa arvossa hänen korkeita ominaisuuksiaan. *Je ne vous retiens plus, général, vous recevrez ma lettre à l'Empereur.*²⁹

Napoleon meni nopeasti ovelle. Odotushuoneesta hyöksähtivät kaikki rappuja myöten alas.

²⁹ En pidätä teitä enää, kenraali, te saatte kirjeeni keisarille.

VII

Kaiken sen jälkeen, mitä Napoleon oli sanonut, noiden vihanpuuskien ja viimeisten kuivasti lausuttujen sanojen jälkeen: "*je ne vous retiens plus, général, vous recevrez ma lettre*", uskoi Balashef varmasti, ettei Napoleon millään muotoa tahdo häntä tavata eikä edes nähdäkään häntä – loukattua lähettilästä ja varsinkin hänen säädyttömän tulisuutensa näkijää. Mutta suureksi ihmeekseen sai Balashef Durocin kautta samana päivänä kutsut keisarin päivällispöytään.

Päivällisillä oli Bessieres, Caulaincourt ja Berthier.

Napoleon otti Balashevin vastaan iloisen ja ystävällisen näköisenä. Puhumattakaan siitä, että hänessä olisi huomannut kainostelua tai moitteen merkkiä itselleen aamullisen äkäisyyden johdosta, koetti hän päinvastoin saada Balashevia reippaalle tuulelle. Näkyi, että Napoleon oli ammoin tullut vakaumukseen erehtyväisyytensä mahdottomuudesta ja että hänen käsityksensä mukaan kaikki se, mitä hän teki, oli hyvää, mutta ei hyvää siksi, että se vastasi hänen kuvitteluaan hyvän ja pahan suhteesta, vaan siksi, että *hän* sen teki.

Keisari oli erittäin iloisella päällä ratsastusmatkansa jälkeen Vilnassa, sillä suuret kansajoukot olivat riemuiten ottaneet hänet vastaan ja saattaneet pitkin katuja. Kaikkien niiden katujen ikkunoihin, joiden kautta hän kulki, oli ripustettu mattoja, lippuja ja hänen nimitaulujaan ja puolalaiset naiset huiskuttivat hänelle tervehdykseksi liinojaan.

Napoleon asetti Balashevin päivällispöydässä viereensä ja kohteli häntä ei ainoastaan ystävällisesti, vaan niin kuin olisi pitänyt Balasheviakin omana hovimiehenään, henkilönä, joka hyväksyi hänen suunnitelmansa ja aikeensa ja jonka piti iloita hänen menestyksestään. Muun keskustelun ohessa hän alkoi puhua myöskin Moskovasta, kyseli Balashevilta Venäjän pääkaupunkia eikä ainoastaan uteliaan matkailijan tavoin, joka tiedustelee uusia seutuja, joissa hän aikoo käydä, vaan aivan kuin vakuutettuna siitä, että Balashevin venäläisenä miehenä pitäisi tuntea ääretöntä mielihyvää tuosta tiedustelusta.

– Paljoko on Moskovassa asukkaita, paljonko taloja? Onko totta, että Moskovaa kutsutaan *Moscou le sainte!*³⁰ Paljoko kirkkoja on Moskovassa? – kyseli hän.

Ja vastaukseen, että kirkkoja on kolmatta sataa, sanoi hän:

– Miksi mokoma paljous kirkkoja?

– Venäläiset ovat hyvin uskonnollisia, – vastasi Balashef.

– Luostarien ja kirkkojen suuri paljous on muuten merkki siitä, että kansa on takapajulla, – sanoi Napoleon katsahtaen Caulaincourtiin, miten tämä arvostelisi hänen väitettään.

Balashef rohkeni kunnioittavasti olla erimieltä Ranskan keisarin käsityksestä.

– Kussakin maassa ovat omat tapansa, – sanoi hän.

– Mutta ei missään muualla Euroopassa tavata semmoista, – huomautti Napoleon.

– Anteeksi, Teidän Majesteettinne, – sanoi Balashef, – paitsi Venäjällä on myöskin Espanjassa yhtä paljon luostaria ja kirkkoja.

Tätä Balashevin vastausta, jossa oli vihjaus ranskalaisten äskettäin kärsimään tappioon Espanjassa, pidettiin erittäin sattuvana, kuten Balashef kertoi, keisari Aleksanterin hovissa, mutta nyt Napoleonin päivällispöydässä ei se ollut mistään kotosin ja haihtui huomaamattomiin.

Herrojen marsalkkojen välinpitämättömistä ja kahdenvaiheilla olevista kasvoista näki, etteivät he oivaltaneet, mikä vastauksessa oli sukkelaa. "Jos siinä olikin jotain sukkelaa, niin emme sitä käsittäneet tai se oli sitte kömpelö sukkeluus", puhuivat marsalkkojen kasvot. Niin vähän välitettiin Balashevin vastauksesta, ettei Napoleon sitä edes huomannutkaan ja hän kysyi Balashevilta huolettomasti, minkä kaupunkien kautta meni täältä tie Moskovaan. Balashef, joka koko päivällisten

³⁰ Pyhä Moskova.

ajan oli hyvin varuillaan, vastasi, että *comme tout chemin mène à Rome, tout chemin mène à Moscou*,³¹ että on koko joukko teitä ja että "niiden eri teiden joukossa on tie *Pultavaan*, jonka Kaarle XII oli valinnut", – sanoi Balashef ja vasten tahtoaan hätkähti tyytyväisyydestä onnistuneen vastauksensa johdosta. Vaan eipä oikein ehtinyt sanoa viimeisiä sanoja Balashef, kun Caulaincourt samassa rupeesi puhelemaan Pietarista Moskovaan vievien teiden kehnoudesta ja pietarilaisista muistoistaan.

Päivällisen jälkeen siirryttiin juomaan kahvia Napoleonin kabinettiin, joka neljä päivää sitte oli ollut keisari Aleksanterin kabinettina. Napoleon istuutui sevresiläistä kahvikuppiaan hämmentäen ja osotti Balasheville tuolin, joka oli hänen vieressään.

Päivällisen jälkeen valtaa ihmisen eräänlainen mielentila, joka kaikkia järkisyitä voimakkaimmin pakottaa hänet tuntemaan tyytyväisyyttä itseensä ja pitämään kaikkia ystävinään. Napoleon oli nyt tuossa mielentilassa. Hänestä tuntui, että hänen ympärillään oli henkilöjä, jotka jumaloivat häntä. Hän oli vakuutettu, että Balashevkin hänen päivällistensä jälkeen oli hänen ystävänsä ja jumaloitsijansa. Napoleon kääntyi häneen miellyttävästi, vain hieman ivallisesti hymyillen.

– Tämä on sama huone, kuten minulle on kerrottu, jossa keisari Aleksanteri asui. Eikö teistä tunnu omituiselta, kenraali? – sanoi hän nähtävästi epäilemättä, etteivät hänen sanansa miellyttäneet hänen puhetoveriaan, koska ne todistivat hänen, Napoleonin, etevämmyyden Aleksanterin rinnalla.

Balashef ei osannut virkkaa tähän mitään, vaan ääneti painoi päänsä alas.

– Niin, tässä huoneessa neuvotteli neljä päivää sitte Wintzingerode ja Stein, – jatkoi Napoleon terävästi, itsetietoisesti hymyillen. – Yksi asia on kuitenkin olemassa, jota minä en käsitä, – sanoi hän, – ja se on se, että keisari Aleksanteri on koonnut ympärilleen kaikki minun persoonalliset vihamieheni. Sitä minä en ... käsitä. Eikö hänen mieleensä ole johtunut, että minä voin tehdä samoin? – kysäsi hän Balashevilta ja tämä muisto näytti sysäävän hänet takasin aamullisen vihansa tuoreille jälille.

– Ja tietäköön hän, että minä teen sen, – sanoi Napoleon nousten seisomaan ja tyrkäten kuppia kädellään. – Minä ajan pois Saksasta hänen württembergiläiset, badenilaiset ja weimarilaiset sukulaisensa ... – niin, minä ajan heidät. Valmistakoon hän heille Venäjällä turvapaikan!

Balashef kumarsi päänsä alas ja osotti kasvoillaan, että hän haluaisi lähteä ja kuunteli vain siksi, ettei hän voinut olla kuuntelematta, mitä puhuttiin. Napoleon ei huomannut tätä. Hän ei kohdellut Balashevia vihollisensa lähettiläänä, vaan ihmisenä, joka nyt oli täydellisesti hänen vallassaan ja jonka täytyi iloita entisen herransa halventamisesta.

– Ja miksi keisari Aleksanteri on ottanut vastaan joukkojen päällikkyyden? Mitä hyötyä siitä on? Sota on minun ammattini, vaan hänen toimensa on – hallita eikä komentaa sotajoukkoja. Miksi on hän ottanut kannettavakseen semmoisen vastuunalaisuuden?

Taas otti Napoleon nuuskarasian, käveli ääneti jonkun aikaa lattialla, vaan äkkiä astui Balashevin eteen ja hieman hymyillen sekä niin vakuuttavasti, nopeasti ja kursailematta, kuin olisi tehnyt Balasheville ei ainoastaan tärkeän, vaan myöskin mieleisen teon, hän nosti kätensä neljäkymmenvuotisen venäläisen kenraalin poskelle, tarttui korvaan ja nykäsi siitä keveästi hymähtäen ainoastaan huulillaan.

"*Avoir l'oreille tirée par l'Empereur*"³² pidettiin mitä suurimpana kunniana ja armona Ranskan hovissa.

– *Eh bien, vous ne dites rien, admirateur et courtisan de l'Empereur Alexandre*?³³ – sanoi hän, aivan kuin olisi ollut hassua olla hänen näkyvissään jonkun muun paitsi hänen, Napoleonin, *courtisan* ja *admirateur*. – Ovatko hevoset valjastetut kenraalille? – lisäsi hän hieman päätään nyökäten vastaukseksi Balashevin kumarrukseen. – Antakaa hänelle minun hevoseni, hänellä on *pitkä matka* ...

³¹ Kuten kaikki tiet vievät Roomaan, vievät kaikki tiet myöskin Moskovaan.

³² Saada keisarilta nykäisy korvasta.

³³ Miksi te ette puhu mitään, keisari Aleksanterin ihailija ja hovimies?

Balashev in tuoma kirje oli viimeinen Napoleonin kirje Aleksanterille. Keskustelu kerrottiin Venäjän keisarille yksityiskohtiaan myöten ja sota alkoi...

VIII

Kun ruhtinas Andrei oli tavannut Pierren Moskovassa, matkusti hän Pietariin asioille, kuten hän sanoi sukulaisilleen, itse teossa kuitenkin kohdatakse siellä ruhtinas Anatol Kuraginin, jota hänen piti välttämättömästi tavata. Kuragin, jota hän Pietariin saavuttuaan etsi, ei enää ollut kaupungissa. Pierre oli ilmoittanut langolleen, että ruhtinas Andrei matkusti häntä tapaamaan. Anatol Kuragin sai heti sotaministeriltä virkamääräyksen ja matkusti Moldaun armeijaan. Tällä matkallaan tapasi ruhtinas Andrei Pietarissa Kutusovin, entisen, häntä kohtaan aina ystävällisen kenraalinsa, joka pyysi häntä lähtemään yhdessä hänen kanssaan Moldaun armeijaan, jonka ylipäälliköksi vanha kenraali oli nimitetty. Mutta kun ruhtinas Andrei määrättiin palvelemaan pääkortteerin esikuntaan, matkusti hän Turkkiin.

Ruhtinas Andrei ei pitänyt sopivana vaatia Kuraginia kirjeellisesti kaksintaisteluun. Antamatta uutta aihetta kaksintaisteluun piti ruhtinas Andrei vaatimusta omalta puoleltaan semmoisena, joka olisi saattanut kreivitär Rostovan huonoon huutoon ja sen tähden hän etsi persoonallista kohtausta Kuraginin kanssa, ja tästä kohtauksesta luuli hän saavansa uuden aiheen kaksintaisteluun. Mutta hänen ei onnistunut tavata Turkinkaan armeijassa Kuraginia, joka kohta ruhtinas Andrein saavuttua Turkin armeijaan oli lähtenyt takasin Venäjälle. Uudella maaperällä ja uusissa elämänehdossa alkoi ruhtinas Andreista elämä tuntua keveämmältä. Sen jälkeen kun hänen morsiamensa oli hänet pettänyt, mikä musersi häntä sitä voimakkaammin, kuta huolellisemmin hän koetti kaikilta salata iskun vaikutusta itseensä, olivat hänestä ne elämänehdot raskaat, joissa hän oli ollut onnellinen ja vieläkin raskaampi oli vapaus ja riippumattomuus, joita hän ennen oli pitänyt kalliina. Hän ei edes ajatellut niitä entisiä aatoksiaan, jotka ensi kerran olivat nousseet hänen mieleensä Austerlitzin tantereella taivasta tähytessään, joita hän Pierren kanssa oli rakastanut kehittää ja jotka olivat korvanneet hänen yksinäisyytensä Bogutsharovissa ja sittemmin Sveitsissä ja Roomassa. Häntä suorastaan pelotti muistellessa noita ajatuksia, jotka olivat loitsineet hänelle etäisten toivojen valoisan sarjan. Häntä kiinnittivät nyt vain kaikista lähimmät käytännölliset toimet, joilla ei ollut mitään tekemistä entisten kanssa ja joihin hän tarttui sitä ahneemmin, kuta etemmä entiset olivat jääneet. Oli kuin olisi tuo korkeuksiin häipyvä taivaan laki, joka ennen häntä kattoi, äkkiä laskeutunut matalaksi, rajalliseksi holviksi, joka häntä musersi, jossa kaikki oli selvää, mutta ei mitään ijaistä eikä salaperäistä.

Kaikista hänelle esiintyneistä toiminta-aloista oli sotapalvelus hänestä helpoin ja tutuin. Ollessaan nyt Kutusovin esikunnan päivyestäjäkenraalin virassa työskenteli hän niin lujasti ja hartaasti, että Kutusov ihmetteli hänen työntöön ja täsmällisyyttään. Vaikka ruhtinas Andrei ei tavannut Kuraginia Turkissa, ei hän pitänyt välttämättömänä rientää hänen jälissään takasin Venäjälle. Mutta kaiken tämän ohella hän tiesi, että vieripä aikaa minkä vierikään, hän ei voi olla kaikista todisteluista huolimatta, joita hän itselleen teki, ettei hänen muka maksa vaivaa alentua yhteentörmäykseen asti hänen kanssaan, hän tiesi, ettei hän kohdatessaan hänet voinut olla vaatimatta häntä kaksintaisteluun, niin kuin ei nälkäinen ihminen voi olla viskautumatta leivän kimppuun. Ja tämä tietoisuus siitä, ettei loukkaus ollut kosta kohdannut, ei vihaa tyhjennetty, vaan sydän sitä täynnä, myrkytti sitä keinotekoista levollisuutta, jonka ruhtinas Andrei oli itselleen Turkissa laatinut huoleen taipuvan ja jonkunverran turhamielisen ja kunnianhimoisen toiminnan puitteisiin.

Kun vuonna 1812 saapui Bukarestiin viesti sodasta Napoleonin vastaan, pyysi ruhtinas Andrei Kutusovilta siirtoa läntiseen armeijaan. Kutusof, joka oli saanut kyllänsä Bolkonskista ja tämän toimeliaisuudesta, koska se ei sopinut hänen joutilaisuutensa rinnalle, laski hänet hyvin mielellään menemään, toimittaen hänet Barclay de Tollyn luo.

Ennen armeijaan menoaan, joka toukokuussa oli leirillä Drissajoen varrella, poikkesi ruhtinas Andrei Lisijagoriin, joka oli aivan hänen matkansa varrella kolmen virstan päässä Smolenskin valtatiestä. Ruhtinas Andrein elämässä oli kolmena viime vuotena tapahtunut niin monia muutoksia, niin paljon oli hän ajatellut, tuntenut ja nähnyt (hän oli kiertänyt lännen ja idät), että häntä oudosti ja

aaivistamattomasti hämmästytti Lisijagoriin saapuessaan elämän kulku täällä, vaikka se oli pienimpiä yksityiskohtiaan myöten entisen kaltaista. Hän ajoi lehtikujan ja kartanon kiviporttien kautta kuin lumottuun, nukkuvaan linnaan. Entinen säntillisuus, entinen puhtaus, entinen hiljaisuus vallitsi talossa, entiset huonekalut, entiset seinät, entiset äänet, entinen haju ja entiset arat kasvat, hieman vain vanhentuneet. Ruhtinatar Maria oli yhä sama, arka, ruma, vanhentuva neito, pysynyt pelossa ja henkisissä kärsimyksissä, hyödyttä ja ilotta elellyt elämänsä parhaita vuosia. Bourienne oli sama, jokaisesta elämänsä hetkestä iloisesti nauttiva, täynnä mitä eloisimpia itseensä kohdistuvia toiveita, itseensä tyytyväinen ja kiemaileva naikkonen. Hän oli tullut vain entistä varmemmaksi, kuten ruhtinas Andreista näytti. Hänen Sveitsistä tuomansa kotiopettaja Dessaille oli puettu venäläiskuosiseen nuttuun, hän puhua solkkasi venäjää palvelijoiden kanssa, mutta oli yhtä rajotetun älykäs, sivistynyt, siveellinen ja turhantarkka opettaja kuin ennenkin. Vanha ruhtinas oli muuttunut ruumiillisesti vain sen verran, että hänen toisesta suupielestään näkyi tyhjä hampaan sija; henkisesti hän oli sama kuin ennenkin, kuitenkin entistä paljoa äkäisempi ja luulevaisempi sen todellisuutta kohtaan, mikä maailmassa tapahtui. Nikolushka vain oli kasvanut, muuttunut pullakan punaiseksi, saanut tumman kiehkuratukan ja itsensä tietämättä nosteli nauraen ja ilakoiden sievän suunsa ylähuulta samalla tavoin kuin pikku ruhtinatarvainaa. Hän yksin ei ollut totellut tämän lumotun, nukkuvan linnan muuttumattomuuden lakia. Mutta vaikka ulkonaisesti kaikki olikin pysynyt ennallaan, olivat näiden ihmisten sisäiset suhteet muuttuneet siitä pitäen, kun ruhtinas Andrei ei ollut heitä nähnyt. Perheen jäsenet olivat hajonneet kahdeksi leiriksi, vieraksi ja vihamielisiksi toisilleen ja kokoutuivat nyt yhteen vain hänen läsnäollessaan ja hänen tähtensä poikkesivat tavallisista elämäntavoistaan. Toiseen leiriin kuului vanha ruhtinas, Bourienne ja arkkitehti ja toiseen ruhtinatar Maria, Dessaille, Nikolushka ja kaikki lapsenhoitajat ja imettäjät.

Niin kauan kuin hän viipyi Lisijagorissa, söi kotiväki yhdessä joukossa, mutta kaikki oudoksivat oloaan ja ruhtinas Andrei tunsu, että hän oli vieras, jota varten tehtiin poikkeus ja että hän rasitti kaikkia läsnäolollaan. Ensimmäisenä päivänä päivällistä syödessä oli ruhtinas Andrei melkein väiti kaikkea tätä tuntiessaan, ja kun vanha ruhtinas huomasi hänen luonnottoman tilansa, murjotti hänkin suu kiinni ja heti päivällisen päätyttyä poistui huoneeseensa. Kun ruhtinas Andrei illansuussa tuli hänen luokseen ja koettaen saada hänet vähän vilkkaammaksi rupesi kertomaan nuoren kreivi Kamenskin sotaretkestä, alkoi vanha ruhtinas äkkiä keskustella ruhtinatar Mariasta, jota hän syytti taikauskosta ja m: lle Bouriennen vieromisesta, joka, kuten hän mainitsi, oli ainoa hänelle totisesti ystävällinen.

Vanha ruhtinas kertoi, että minkä hän sairastaa, se tapahtuu vain ruhtinatar Marian tähden, että tämä kiusaa ja ärsyttää häntä tahallaan ja hemmottelullaan ja tyhmillä puheillaan pilaa pienen ruhtinas Nikolain. Vanha ruhtinas tiesi vallan hyvin, että hän itse rasittaa tytärtään ja että tämän elämä on hyvin raskasta. Mutta hän tiesi myös, että hän ei voinut olla häntä rasittamatta ja että hän sen ansaitsi. "Miks'ei ruhtinas Andrei, joka näkee tämän, puhu minulle mitään sisarestaan?" ajatteli vanha ruhtinas. "Mitä hän arvelleekaan, ettäkö olen ilkiö ja vanha pöllö, syyttä loitonnut tyttärestä ja lähentänyt luokseni ranskattaren? Hän ei ymmärrä, siksi täytyy hänelle selittää ja hänen täytyy kuunnella", ajatteli vanha ruhtinas. Ja hän rupesi selittelemään syitä, joiden tähden hän ei voinut sietää tyttären tolkutonta luonnetta.

– Niin, jos te minulta kysytte, – sanoi ruhtinas Andrei isään katsomatta (ensi kertaa elämässään hän moitti isäänsä), – minua ei haluttanut puhua. Vaan jos te minulta kysytte, niin sanon teille suoraan mielipiteeni kaikesta. Jos teidän ja Mashan välillä on olemassa väärinkäsitystä ja kaunaa, niin en mitenkään voi syyttää häntä, sillä tiedän, kuinka paljon hän teitä rakastaa ja kunnioittaa. Jos te todellakin kysytte minulta, – jatkoi ruhtinas Andrei kiihtyen, sillä viime aikoina hän oli herkkä kiihtymään, – niin sanon teille yhden asian: jos väärinkäsityksiä on olemassa, niin on niihin syynä tuo mitätön nainen, jonka ei pitäisi olla sisaren ystävätär.

Vanhus katsoi alussa tuijottavin silmin poikaansa ja luonnoton hymy paljasti hampaan tyhjän sijan, johon ruhtinas Andrei ei voinut tottua.

– Mikä ystävätär? Häh? Oletpa ollut puheissa! Mitä?

– Isä, en tahtonut olla tuomarina, – sanoi ruhtinas Andrei sapekkaalla ja karkealla äänellä, – mutta te pakotitte minut ja minä sanoin ja aina sanon, että ruhtinatar Maria ei ole syyssä, vaan syyssä olet ... syyssä on tuo ranskatar...

– Aa, vai tuomitsit!.. Vai tuomitsit! – sanoi vanhus hiljaa ja, kuten ruhtinas Andreista näytti, hämillään. Mutta sitte hän äkkiä kavahti pystyyn ja kiljasi:

– Ulos, ulos! Jottapa ei varjoasikaan täällä näkyisi!..

Ruhtinas Andrei aikoi heti matkustaa pois, mutta ruhtinatar Maria sai hänet jäämään vielä päiväksi. Tänä päivänä ei ruhtinas Andrei nähnyt isäänsä, joka ei tullut näkyviin eikä laskenut luokseen muita kuin m: lle Bourienne ja Tihonin ja kyseli useaan kertaan, oliko hänen poikansa lähtenyt. Seuraavana päivänä meni ruhtinas Andrei ennen lähtöään pikku ruhtinas Nikolain puolelle. Terve, äitiinsä kiharatukkainen poika istuutui hänen polvelleen. Ruhtinas Andrei rupesi kertomaan hänelle satua Siniparrasta, mutta kesken kertomusta vaipui mietteisiinsä. Ei ajatellut hän tuota kaunista lasta, kun tämä istui hänen polvellaan, vaan ajatteli itseään. Kauhuissaan etsi hän itsestään katumuksen tunteita, että oli vihottanut isänsä, mutta ei löytänyt eikä hänestä myöskään tuntunut ikävältä, että hän (ensi kertaa elämässään riidassa) eroaa hänestä. Kaikista tärkeintä oli hänestä se, ettei hän löytänyt itsestään sitä entistä hellyyttä poikaa kohtaan, jonka hän toivoi sydämissään syntyvän hyväillessään ja pitäessään poikaa polvillaan.

– No, kerro vielä, – sanoi tämä.

Ruhtinas Andrei nosti hänet mitään vastaamatta polviltaan ja läksi huoneesta.

Niin pian kuin ruhtinas Andrei oli jättänyt jokapäiväiset askareensa tai oikeastaan astunut entiseen olotilaansa, jossa hän oli silloin, kun hän vielä oli onnellinen, valtasi murhe hänet entisen voimakkaasti ja sen vuoksi hän koetti karkottaa mitä pikemmin mielestään vanhat muistot kiiruimman kaupalla etsien jotain askareita.

– Olet siis vakavasti päättänyt lähteä, Andrei? – kysyi sisar häneltä.

– Luojan kiitos, että voin lähteä, – sanoi ruhtinas Andrei, – minusta on hyvin ikävää, kun sinä et voi.

– Miksi noin puhut? – virkkoi ruhtinatar Maria. – Miksi noin puhut nyt, kun lähdet kauheaan sotaan ja hän on jo vanha? M: lle Bourienne kertoi, että hän oli kysellyt sinua...

Heti kun hän alkoi puhua tästä, rupesivat hänen huulensa väräjämään ja silmistä tihkui kyyneleitä. Ruhtinas Andrei kääntyi pois päin ja alkoi kävellä huoneessa.

– Ah, Jumalani, Jumalani! – sanoi hän. – Ja kun ajattelee, mikä ja kuka saattaa olla ihmisten onnettomuuden syynä, niin ompa se mitätöntä! – sanoi hän niin vihaisesti, että ruhtinatar Maria säikähti.

Hän käsitti, että kun veli puhui ihmisistä, joita hän tarkotti tuolla mitättömällä, niin ei hän silloin ajatellut ainoastaan m: lle Bouriennea, joka oli saattanut hänet, Marian, onnettomaksi, vaan myöskin sitä henkilöä, joka oli sortanut veljen onnen.

– Andrei, yhtä asiata sulta pyydän, oikein rukoilen, – sanoi ruhtinatar Maria koskettaen hänen kyynärpäätänsä ja katsoen häneen kyynelistä kimaltelevin silmin.

– Minä ymmärrän sinua (ruhtinatar Maria painoi silmänsä alas). Älä luule, että tuskan ovat tehneet ihmiset. Ihmiset ovat Hänen aseensa. – Hän katsahti hieman yläpuolitse ruhtinas Andrein päälle varmoin, tottunein silmin, joilla katsellaan tuttuun paikkaan muotokuvaan. – Tuskan on lähettänyt Hän, vaan eivät ihmiset. Ihmiset ovat Hänen aseensa, he eivät ole syyssä. Jos sinusta tuntuu, että joku on syyssä sinun edessäsi, niin unohda se ja anna anteeksi. Meillä ei ole oikeutta rangaista. Ja sinä käsität anteeksiannon onnen.

– Jos minä olisin nainen, niin tekisin sen, Maria. Se on naisen avu. Mutta miehen ei pidä eikä hän voi unohtaa eikä antaa anteeksi, – sanoi hän ja vaikka hän ei tähän hetkeen saakka ollut ajatellut Kuragina, kuohahti yht'äkkiä hänen sydämissään kostamatta jääneen vihan katkeruus.

"Jos ruhtinatar Maria nyt koettaa saada minua antamaan anteeksi, olisi minun pitänyt aikoja sitte rangaista", ajatteli hän. Ja muuta vastaamatta ruhtinatar Marialle hän alkoi ajatella sitä riemukasta, tuimaa hetkeä, jolloin hän kohtaa Kuraginin, joka (sen hän tiesi) oli armeijassa.

Ruhtinatar Maria pyysi hartaasti veljeä jäämään vielä yhdeksi päiväksi, puhui siitä, miten hän tiesi isän tulevan onnettomaksi, jos Andrei lähtee sopimatta hänen kanssaan. Mutta ruhtinas Andrei vastasi, että hän luultavasti kohta palaa takasin armeijasta, että hän aivan varmaan kirjottaa isälle ja että kuta kauemmin hän nyt odottaisi, sen syvemmäksi syöpyisi huonon sovun juopa.

– *Adieu, André! Rappelez-vous que les malheurs viennent de Dieu, et que les hommes ne sont jamais coupables,*³⁴ – olivat viimeiset sanat, jotka hän kuuli sisaren huulilta hyvästejä heittäessään.

"Sen siis täytyy olla niin!" ajatteli ruhtinas Andrei ajaessaan ulos Lisijagorin kartanon lehtikujasta. "Hän, tuo sääliävä, viaton olento jää siis tuon höperön ukon hivutettavaksi. Vanhus tuntee, että hän on syyssä, mutta ei voi muuksi muuttua. Minun poikani kasvaa ja iloitsee elämälle, jossa hän tulee samallaiseksi kuin kaikki muutkin, – petetyksi ja petettäväksi. Matkustan armeijaan, mutta miksi, en tiedä itsekään ja toivon tapaavani sen miehen, jota halveksin, sitä varten, että antaisin hänelle tilaisuuden surmata itseni ja ilkkua minulle!" Olivathan ennenkin olleet olemassa kaikki nämä asianhaarat, mutta ennen ne olivat olleet kiinteässä yhteydessä keskenään, nyt sitä vastoin kaikki hajallaan. Mielettömiä ilmiöitä vain, joilla ei ollut mitään yhteyttä keskenään, tunkeili yksi toisensa perästä ruhtinas Andrein ajatuksissa.

³⁴ Hyvästi, Andrei! Muista, että onnettomuudet ovat Jumalalta ja etteivät ihmiset koskaan ole syyssä.

IX

Ruhtinas Andrei saapui armeijan pääkortteeriin kesäkuun lopulla. Ensimmäisen armeijan joukot, sen armeijan, jonka mukana hallitsija oli, olivat sijottuneet linnotettuun leiriin Drissan varrelle. Toisen armeijan joukot peräytyivät koettaen yhdistyä ensimmäisen armeijan kanssa, josta – kuten kerrottiin – sen olivat eristäneet vahvat ranskalaisjoukot. Kaikki olivat tyytymättömiä sotatoimien yleiseen kulkuun Venäjän armeijassa. Mutta sitä vaaraa, että venäläiset läänit joutuisivat hyökkäyksen esineeksi, ei kukaan osannut ajatella. Ei kukaan edes otaksunut, että sota tulisi ulottumaan etemmä Puolan läntisiä lääniä.

Ruhtinas Andrei tapasi Barclay de Tollyn, jonka luokse hänet oli määrätty palvelemaan, Drissan rannalla. Kun leirin lähetyvillä ei ollut ainoatakaan suurta kylää eikä kauppalaa, oli armeijassa olevien kenraalien ja hovimiesten suunnaton lauma täytynyt sijoittaa 10 virstan alueelle parhaimpiin taloihin, mitä pienissä kylissä oli, kummallakin puolen jokea. Barclay de Tolly majaili 4 virstan päässä hallitsijasta. Hän otti Bolkonskin vastaan kuivasti ja kylmästi ja sanoi saksalaisella ääntämistavallaan, että hän ilmoittaa hänestä hallitsijalle virantoimituksen määräämistä varten, vaan toistaiseksi pyytää palvelemaan hänen esikunnassaan. Anatol Kuragin, jonka ruhtinas Andrei luuli löytävänsä armeijasta, ei ollutkaan täällä: hän oli Pietarissa. Tämä tieto oli Bolkonskin mieleen. Kun suuren sodan keskustan harrastukset ja toimet jännittivät ruhtinas Andrein ajatuksia, oli hän iloinen vapautuessaan joksikuksi aikaa siitä kiihtymyksestä, jota hän aina tunsu, kun Kuragin oli hänen mielessään. Neljän ensimmäisen päivän kuluessa, jona aikana ruhtinas Andreita ei vaadittu mihinkään, liikkui hän linnotetun leirin ristiin rastiin ja tietojensa sekä keskustelujensa avulla asiantuntevien henkilöiden kanssa hän koetti luoda itselleen selvän käsityksen leiristä. Mutta kysymys siitä, oliko tämä leiri edullinen tai epäedullinen, jäi ruhtinas Andreille hämäräksi. Sotakokemuksensa perusteella oli hän jo ehtinyt tulla siihen vakuutukseen, etteivät sotatoimissa merkitse mitään syvämielteisimmästikään harkitut suunnitelmat (kuten hän oli sen nähnyt Austerlitzin taistelussa), että kaikki riippuu siitä, miten osataan vastata vihollisen äkkiarvaamattomiin ja ennalta aavistamattomiin liikkeisiin, että kaikki riippuu siitä, kuka toimien kokonaisuutta johtaa ja miten. Päästäkseen selville tästä viimeisestä kysymyksestä koetti ruhtinas Andrei asemaansa ja tuttavuuksiaan hyväkseen käyttäen syventyä armeijan hallituksen luonteeseen, sen henkilöihin ja puolueisiin ja hän saikin seuraavan käsityksen asioiden tilasta.

Silloin kun hallitsija vielä oli Vilnassa, oli armeija jaettu kolmeen osaan: 1: nen armeija oli Barclay de Tollyn komennossa, 2: nen Bagrationin, 3: as Tormasovin. Hallitsija oli ensimmäisessä armeijassa, mutta ei ollut ylipäällikkönä. Päiväkäskeyissä sanottiin, että hallitsija ei tule komentamaan, vaan sanottiin vain, että hallitsija tulee olemaan armeijassa. Sitä paitsi ei hallitsijalla ollut suoranaista ylipäällikön esikuntaa, vaan keisarillisen pääkortteerin esikunta. Hänen luonaan oli keisarillisen esikunnan päällikkö, kenraali-majotusmestari ruhtinas Volkonski, kenraaleja, sivus-adjutantteja, diplomaattisia virkamiehiä ja suuri joukko ulkomaalaisia, mutta ei armeijan esikuntaa. Tätä paitsi oli hallitsijan luona ilman erityistä virkaa: Araktshejef – entinen sotaministeri, kreivi Bennigsen – arvoltaan vanhin kenraaleista, suuriruhtinas tsesarevitsh Konstantin Pavlovitsh, kreivi Rumjantsef – kansleri, Stein – entinen preussilainen ministeri, Armfelt – ruotsalainen kenraali, Pfuell – sotasuunnitelman pääläatija, Paulucci – kenraali-adjutantti ja sardinialainen tulokas ynnä paljon muita. Vaikka näillä henkilöillä ei ollutkaan sotilasvirkoja armeijassa, oli heillä asemansa vuoksi kuitenkin vaikutusvaltaa ja useinkaan ei armeijaosaston päällikkö eikä edes ylipäällikkökään tiennyt, minä miehenä kyseli ja neuvotteli yhtä ja toista joko Bennigsen tai suuriruhtinas tai Araktshejef tai ruhtinas Volkonski, eikä myöskään tiennyt näidenkö nimissä vai hallitsijalta oli saapunut se ja se käsky ja oliko se pantava täytäntöön tai ei. Tämä on kuitenkin kuvan ulkopuoli. Hallitsijan ja kaikkien mainittujen henkilöiden läsnäolon varsinainen merkitys oli hovikannalta katsoen (hallitsijan läsnäollessahan ovat kaikki hovilaisia) kaikille selvä. Se oli seuraava: hallitsija ei ottanut itselleen ylipäällikön arvonimeä, mutta hänellä oli toimivalta kaikkien armeijojen yli; henkilöt, jotka häntä

ympäröivät, olivat hänen apulaisiaan. Araktshejef oli järjestyksen uskollinen toimeenpanija ja valvoja sekä hallitsijan henkivartija. Bennigsen oli tilanomistaja Vilnan läänistä ja oli aivan kuin maan *les honneurs*, vaan itse asiassa kelpo kenraali, hyödyllinen neuvojen mies ja tarpeen myöskin siksi, että häntä pidettiin aina valmiina astumaan Barclayn sijaan. Suuriruhtinas oli mukana siksi, että hän halusi olla. Entinen ministeri Stein oli täällä sen tähden, että hänkin oli hyödyksi neuvoissa ja että keisari Aleksanteri piti suuressa arvossa hänen persoonallisia ominaisuuksiaan. Armfelt oli Napoleonin äkäinen vihamies ja itseensä luottava kenraali, joka seikka aina vaikutti Aleksanteriin. Paulucci oli täällä sen vuoksi, että hän oli rohkea ja päättävä sanoissaan. Kenraali-adjutantit olivat täällä siksi, että he olivat kaikkialla, missä keisarikin ja viimein – päämies – Pfuel siitä syystä, että hän oli laatinut sotasuunnitelman Napoleonin vastaan ja että hän johti koko sodan kulkua pakotettuaan Aleksanterin uskomaan suunnitelmansa tarkoituksenmukaisuuteen. Pfuelilla oli apulaisena Wolzogen, joka selitti Pfuelin ajatukset paljon käsitettävämmässä muodossa kuin Pfuel itse, tuo jyrkkä, kaiken halveksimiseen saakka itseensä luottava kabinetiteoreetikko.

Paitsi näitä henkilöitä, venäläisiä ja ulkomaalaisia (varsinkin ulkomaalaisia, jotka rohkeasti, kuten ainakin vieraan maan palveluksessa olevat ihmiset, joka päivä esittivät uusia, ihmeellisiä ajatuksia), oli vielä paljon toisarvoisia henkilöitä, jotka olivat saapuneet armeijaan sen tähden, että heidän päämiehensä olivat täällä.

Niiden monilukuisten ajatusten ja nimien joukosta, jotka vallitsivat tässä tavattomassa, loistavassa, levottomassa ja ylpeässä maailmassa, erotti ruhtinas Andrei seuraavat tavallista jyrkemmät ajatussuuntien ja puolueiden jaotukset.

Ensimmäinen puolue oli: Pfuel ja hänen kannattajansa, sotateoreetikot, jotka uskoivat, että on olemassa sotatiede ja että tällä tieteellä on omat järkkymättömät lakinsa, liikkeiden, saarron y.m. lait. Pfuel ja hänen kannattajansa vaativat peräytymistä maan sydämeen niiden matemaattisten lakien mukaisesti, jotka luuloteltu sotateoria oli säätänyt, ja jos vähääkään poikkesi tästä teoriasta, osotti se heidän mielestään raakalaisuutta, sivistymättömyyttä ja paha-aikeisuutta. Tähän puolueeseen kuuluivat saksalaiset prinssit Wolzogen, Wintzingerode y.m., kaikki enimmäkseen saksalaisia.

Toinen puolue oli edellisen vastapuolue. Kuten aina on tavallista, oli yhden äärimäisen suunnan ohella toinen yhtä äärimäinen. Tämän puolueen miehet olivat niitä, jotka vaativat hyökkäystä Vilnasta Puolaan ja vapautumista kaikista ennalta luoduista suunnitelmista. Tämän puolueen miehet olivat sekä rohkean toiminnan että kansallisuuden edustajia, jonka tähden he väittelyissä pysyivät sitäkin yksipuolisempina. Näitä olivat venäläiset: Bagration, äsken ylenemään alkanut Jermolof y.m. Tähän aikaan oli liikkeellä Jermolovin laskema sukkeluus, että hän muka olisi anonut hallitsijalta yhtä ainoata armonosotusta – ylennystään saksalaiseksi. Tämän puolueen miehet sanoivat Suvorovia muistellen, ettei pitäisi aikailla eikä puhkoa neuvoilla kartoja, vaan tapella, lyödä vihollista, ei laskea sitä Venäjälle eikä sallia joukkojen kuhnailla.

Kolmanteen puolueeseen, joka nautti hallitsijan suurinta luottamusta, kuului kumpaakin edellistä puoluetta sovittavia hovimiehiä. Tämän puolueen miehet, joista enimmäkseen eivät olleet sotilaita ja joihin kuului Araktshejef, ajattelivat ja puhuivat, kuten tavallisesti puhuvat ihmiset, joilla ei ole vakaumusta, mutta jotka eivät tahdo näyttää semmoisilta. Nämä sanoivat, että sota, varsinkin semmoisen neron kanssa kuin Bonaparten (häntä kutsuttiin taas Bonaparteksi) ehdottomasti vaatii mitä syvämielisintä harkintaa, tieteen tarkkaa tuntemista ja siinä kohden oli Pfuel nerokas. Mutta toisekseen täytyy tunnustaa sekin puoli, että teoreetikot ovat usein yksipuolisia ja sen vuoksi ei näihin aina ole luottamista, vaan täytyy tarkoin ottaa huomioon, mitä Pfuelin vastustajat ja käytännölliset, sota-asioihin perehtyneet henkilöt sanovat ja kaikesta tästä ottaa keskiparas. Tämän suunnan miehet pitivät tuiki välttämättömänä, että Drissan leiri olisi saatava pysymään omilla käsillä Pfuelin suunnitelman mukaisesti ja muiden armeijojen liikkeet muutettavat. Vaikkakaan tällaisella menettelytavalla ei olisi saavutettu kumpaakaan tarkotusta, tuntui se näistä miehistä kuitenkin otollisimmalta.

Neljäs suunta oli se, jonka huomattavin edustaja oli suuriruhtinas perintöruhtinas tsesarevitsh, joka ei ollut voinut unohtaa Austerlitzin luona kärsimäänsä häpeää, jolloin hän ratsasti kaartin etunenässä kypäräpäin kuin paraadissa ja luuli sankarillisesti musertavansa ranskalaiset, vaan yht'äkkiä jouduttuaan eturintamaan töintuskin pelastui yleisen sekasorron myllerryksestä. Tämän puolueen miesten arvosteluissa oli sekä vilpittömyyttä että sen puutetta. He pelkäsivät Napoleonia, näkivät hänessä väkevyyttä, itsessään heikkoutta ja lausuivat sen suoraan julki. He sanoivat: "tästä sodasta ei koidu mitään muuta kuin surua, häpeää ja onnettomuutta! Nyt jo olemme jättäneet Vilnan, jättäneet Vitebskin ja jätämme myöskin Drissan. Ainoa järkevä teko meidän puoleltamme on rauhan solmiminen ja niin pian kuin mahdollista, ettei meitä ehdittäisi karkottaa Pietaristakin!"

Tämä katsantokanta, joka oli hyvin yleinen armeijan korkeimmissa piireissä, sai kannatusta Pietarissakin ja kansleri Rumjantsevissa, joka muiden valtakunnallisten asioiden tähden myöskin oli rauhan puolella.

Viidentenä oli Barclay de Tolly puoluelaisineen. Hän oli saanut kannattajia etupäässä sen tähden, että oli sotaministeri ja ylipäällikkö. Nämä sanoivat: "olipa hän minkäläinen tahansa (näin aina alettiin), on hän kuitenkin rehellinen, toimelias mies eikä häntä parempaa ole. Antakaa hänen käsiinsä oikea valta, sillä eihän sodassa tule aikaan eikä menesty päällikkyuden kokonaisuudetta ja hän näyttää, mitä hän kykenee tekemään, kuten näytti Suomessakin. Jos armeijamme on kunnossa ja voimakas ja on peräytynyt Drissajoelle saakka vaurioita kärsimättä, niin saamme siitä kiittää ainoastaan Barclayta. Jos nyt Barclayn sijaan pannaan Bennigsen, niin on kaikki hukassa! Näyttihän Bennigsen kykenemättömyytensä jo vuonna 1807", puhuivat tämän puolueen miehet.

Kuudennet, bennigseniläiset, väittivät päinvastoin, ettei ollut ketään Bennigseniä kokoneempaa eikä toimeliaampaa ja että kävipä yli tai ympäri, häneen täytyi lopultakin palata. "Tekkööt nyt virheitä!" ja tämän puolueen miehet todistelivat, että peräytyminen Drissajoelle saakka oli mitä häpeällisin tappio ja katkeamaton sarja erehdyksiä. "Kuta enemmän he tekevät erehdyksiä, sitä parempi; ainakin he saavat sen joutuimmin nähdä, ettei semmoinen pitemmältä kelpaa", sanoivat he. "Joku Barclay ei ole ollenkaan sopiva, vaan tarvitaan Bennigsenin laista miestä, joka osotti kykynsä vuonna 1807 ja jolle itse Napoleonkin antoi tunnustuksen, ja semmoinen mies on ainoastaan Bennigsen."

Seitsemäntenä olivat ne, joita aina on olemassa varsinkin nuorten hallitsijoiden ympärillä ja joita oli tavattoman kosolta keisari Aleksanterinkin ympärillä – kenraaleja ja kenraali-adjutantteja, jotka olivat sanomattomasti kiintyneet hallitsijaan, mutta ei keisarina, vaan ihmisenä, jota he kaikesta sydämestään ja omaa voittoa pyytämättä jumaloivat, kuten häntä vuonna 1805 oli Rostof jumaloinut, ja jossa he eivät nähneet ainoastaan kaikkia inhimillisiä avuja, vaan myöskin kaikki ominaisuudet. Vaikka nämä henkilöt ihailivatkin hallitsijan vaatimattomuutta, kun tämä oli kieltäytynyt rupeamasta sotajoukkojen ylipäälliköksi, moittivat he kuitenkin tuota vaatimattomuutta, koska se oli heidän mielestään liiallista. He halusivat ja vaativat kiihkeästi vain sitä, että jumaloitu hallitsija hylkäisi liian luottamattomuutensa itseensä, julistaisi kaikkien kuullen, että hän astuu joukkojen etunenään, järjestäisi ympärilleen ylipäällikön esikuntakortteerin ja neuvotellen tarpeellisissa asioissa kokoneiden teoretikkojen ja käytännöllisten henkilöiden kera itse johtaisi joukkojaan, jotka yksistään jo tämä seikka innostaisi ylimmillään.

Kahdeksas ja suurin henkilöryhmä, joka tavattoman suurelta lukumäärältään suhtautui muihin, kuten 99 yhteen, oli muodostunut henkilöistä, jotka eivät välittäneet sodasta enemmän kuin rauhastakaan, ei etenemisliikkeistä, ei puolustusleiristä Drissan luona eikä missään muuallakaan, ei Barclaysta, ei hallitsijasta, ei Pfuelista, ei Bennigsenistä, vaan heidän mielessään oli yksi ainoa halu: saavuttaa itselleen mitä suurimpia etuja ja nautintoja. Niiden risteilevien ja sotkuisten juonien sameassa vedessä, joita kuohumalla kuohui hallitsijan pääkortteerissa, saattoi pyydystä paljon semmoista, joka muuhun aikaan olisi ollut sula mahdollisuus. Yksi, joka ei tahtonut menettää edullista asemaansa, oli tänään yhtä mieltä Pfuelin kanssa, huomenna hänen vastustajansa kanssa, ylihuomenna taas vakuutteli, ettei hänellä ollut mitään mielipidettä jostakusta tunnetusta asiasta ja

pelkästään sen tähden, että olisi välttänyt vastuunalaisuutta ja kelvannut keisarille. Toinen, jonka mieli teki saavuttaa etuja, herätti hallitsijan huomiota sillä, että hän pitäen suurta suuta samasta asiasta, josta hallitsija oli edellisenä päivänä maininnut, väitteli ja huusi neuvottelussa rintoihinsa lyöden ja vaatien mukautumattomia kaksintaisteluun sekä täten osottaen, että hän on valmis uhrautumaan yhteisen hyvän tähden. Kolmas tinki itselleen neuvottelujen väliajoilla ja vihollistensa poissaollessa rahapalkkiota uskollisesta palveluksestaan tietäen, ettei nyt ollut aikaa kieltää häneltä sitä. Neljäs tahallaan satuttelihe hallitsijan näkyviin työtaakastaan nääntyneenä. Viides, joka oli kauan odotellut hallitsijan päivällisiä, todisteli vimmatusti jonkun äsken lausutun mielipiteen oikeutta tai vääryyttä.

Kaikki tämän puolueen miehet pyydystelivät ruplia, kunniamerkkiä, arvoasteita ja tässä pyydystelyssään pitivät tarkoin silmällä keisarillisen armon viirin suuntaa. Niin pian kuin he olivat huomanneet, että viiri kääntyi johonkuhun suuntaan, alkoi tämä armeijan kuhnuriparvi puhalttaa samaan suuntaan, niin että hallitsijan oli kahta työläämpää kääntää se toiseen suuntaan. Kun asema oli epämääräinen ja vakava vaara uhkasi, joka löi kaikkeen erittäin levottoman leimansa, kun juonet, itsekkyyt, vastakkaisten näkökantojen ja tunteiden törmäykset toisiinsa liikkuvat äkäisinä vihureina ja kun nuo monilukuiset henkilöt olivat useata eri kansallisuutta, – loi tämä kahdeksas, kaikista suurin puolue, jonka jäsenet ajoivat itsekkäitä pyyteitä, suurta sekaannusta ja rauhattomuutta yhteiseen asiaan. Nousipa mikä kysymys tahansa, hetipaikalla ja suutaan loppuun soittamatta entisestäkään kysymyksestä lennähti tämä kuhnuriparvi jo toiseen asiaan ja tukahutti ja sotki surinallaan vakavasti väittelevät äänet.

Kaikista näistä puolueista muodostui samaan aikaan kun ruhtinas Andrei saapui armeijaan vielä yhdeksäskin, joka alkoi nostaa ääntään kuuluviin. Tämä oli vanhojen, järkevien ja valtakunnan asioissa kokeneiden miesten puolue, jotka kallistumatta mihinkään vastakkaisista virtauksista, osasivat abstraktisesti katsoa kaikkeen, mitä pääkortteerin esikunnan keskuudessa tapahtui ja harkita keinoja päästä irti sekavuudesta, epöroimisestä, heikkoudesta ja epämääräisyydestä.

Tämän puolueen miehet ajattelivat ja puhuivat, että kaikki paha tulee etupäässä hallitsijan olosta hovineen armeijan keskuudessa; että armeijaan on siirtynyt se epämääräinen, sovinnainen ja huojuva suhteiden höllyys, joka kyllä menee mukiin hovissa, vaan on vahingollinen armeijassa; että hallitsijan on hallittava eikä johdettava sotajoukkoja; että ainoa pääsy tästä asemasta on hallitsijan poistuminen hovineen armeijasta; että yksistään hallitsijan läsnäolo pakottaa 50 tuhatta miestä toimeentuloon, koska heidät tarvitaan pitämään huolta hänen persoonallisesta turvallisuudestaan ja että kehoinkin, mutta kenestäkään riippumaton ylipäällikkö on parempi semmoista parhainta, jonka kädet ovat sidotut hallitsijan läsnäolon ja vallan kautta.

Juuri siihen aikaan, kun ruhtinas Andrei eleli toimeettomana Drissan leirissä, kirjotti Shishkof, entinen valtakunnan sihteeri ja yksi tämän puolueen etevimpiä edustajia, hallitsijalle kirjeen, jonka Balashef ja Araktshejef suostuivat allekirjottamaan. Koska hän oli saanut hallitsijalta suostumuksen lausua mielipiteensä asioiden yleisestä kulusta, käytti hän nyt tätä suostumusta hyväkseen ja kunnioittavasti ja sillä syyllä, että hallitsijan on välttämätöntä saada pääkaupungin asukkaat innostumaan sotaan, ehdotti hän hallitsijalle, että tämä jättäisi armeijan.

Kansan innostaminen hallitsijan kautta ja siihen vetoaminen isänmaan puolustamiseksi, – sama kansan innostaminen (mikäli sitä saatiin aikaan hallitsijan Moskovassa olon kautta), joka oli oleva pääsyynä Venäjän iloon, esitettiin hallitsijalle ja hän suostui siihen armeijasta lähdön tekosyillä.

X

Tätä kirjettä ei vielä oltu annettu hallitsijalle, kun Barclay kertoi päivällistä syödessä Bolkonskille, että hallitsija on nähnyt hyväksi haluta tavata ruhtinas Andreita mieskohtaisesti kyselläkseen häneltä Turkin asioista ja että ruhtinas Andrein on saavuttava kello kuusi illalla Bennigsenin asuntoon.

Samana päivänä saatiin keisarin kortteeriin tieto Napoleonin uudesta liikkeestä, josta voi koitua vaara armeijalle, tieto, joka jälestäpäin osottautui vääräksi. Tämän päivän aamulla oli eversti Michaux ollut hallitsijan kanssa tarkastamassa Drissan varustuksia ja hän oli todistanut hallitsijalle, että tämä linnotettu leiri, jonka Pfuel oli rakentanut, jota tähän asti oli pidetty taktiikan *chef d'œuvre'ina*. ja jonka piti tuhota Napoleon, – että tämä samainen leiri oli järjetön kapine ja Venäjän armeijan perikato.

Ruhtinas Andrei saapui kenraali Bennigsenin asuntoon, jona oli pienehkö maakartano aivan joen rannalla. Ei Bennigseniä eikä hallitsijaa ollut siellä. Mutta hallitsijan sivusadjutantti Tshernishof otti vastaan Bolkonskin ja ilmotti, että hallitsija oli lähtenyt kenraali Bennigsenin ja markiisi Pauluccin kanssa toista kertaa tänä päivänä tarkastamaan Drissan leirin varustuksia, joiden sopivaisuutta oli alettu pahasti epäillä.

Tshernishof istui ranskalainen romaani kädessä ensimmäisen huoneen ikkunan ääressä. Huone oli nähtävästi ennen ollut salina. Siinä olivat vielä urut, joiden päälle oli mätetty joitakin mattoja ja eräässä nurkassa oli Bennigsenin adjutanttin saranasänky. Tämä adjutantti oli huoneessa. Hän istui torkkuen kokoon käärytyllä patjalla nähtävästi väsyneenä äskeisistä kemuista tai työstä. Salista vei yksi ovi suoraan entiseen vierashuoneeseen ja toinen oikealle kabinettiin. Edellisen oven takaa kuului ääniä, jotka puhuivat saksaa, toisinaan ranskaa. Sinne, entiseen vierashuoneeseen, oli kokoutunut hallitsijan pyynnöstä muutamia henkilöitä, joiden mielipiteitä hän halusi kuulla alkavien vaikeuksien varalta. Tämä ei ollut sotaneuvosto (hallitsija rakasti epämääräisyyttä), vaan jonkullainen valittujen neuvosto muutamien kysymysten välitöntä selvittämistä varten hallitsijalle. Tähän puolineuvostoon oli kutsuttu: ruotsalainen kenraali Armfelt, kenraali-adjutantti Wolzogen, Wintzingerode, jota Napoleon nimitti karanneeksi Ranskan alamaiseksi, Michaux, Toll, Stein, joka ei ollut mikään sotilas ja viimein itse Pfuel, joka, kuten ruhtinas Andrei kuuli, oli koko homman *la cheville ouvrière*.³⁵ Ruhtinas Andrei sai tilaisuuden tarkastaa Pfuelia hyvästi, koska tämä saapui kohta hänen jälkeensä ja puheli hetkisen Tshernishovin kanssa, ennen kuin meni vierashuoneeseen.

Ensi katsahduksella näytti Pfuel venäläisen kenraalin puvussa, joka oli tavattoman kömpelösti tehty eikä sopinut hänelle ollenkaan, tuttavahkolta ruhtinas Andreista, vaikkei hän ollut nähnyt häntä milloinkaan. Hänessä oli sekä Weiroteria että Macia ja Schmidtä ynnä monia muita saksalaisia teoretikko-kenraaleja, joita ruhtinas Andrein oli onnistunut nähdä vuonna 1805, mutta Pfuel oli kaikista tyypillisin. Tämmöistä saksalaista teoretikkoo, johon sisältyi kaikki, mitä oli äsken mainituissa saksalaisissa, ei ruhtinas Andrei ollut vielä koskaan nähnyt.

Pfuel oli kooltaan pientä kättä, hyvin laiha, mutta leveäluinen ja jyrkää, tervettä rakennetta, lantiot leveät ja lapaluut ulospäin longottavat. Hänen kasvonsa olivat tavattoman rypyiset, silmät syvissä kuopissa. Tukkaa oli etupuolelta ohimojen kohdalta suittu harjalla nähtävästi hätäkäteen, vaan takaraivolla töröttivät hiukset vallattomina vanukkeina. Levottomasti ja vihaisesti ympärilleen silmäillen hän astui huoneeseen aivan kuin peläten kaikkea huoneessa, johon hän oli tullut. Miekkaansa kömpelösti kannattaen hän meni Tshernishovin luo ja kysyi saksaksi, missä hallitsija oli. Hän näytti haluavan käydä huoneet niin joutuin kuin mahdollista, suorittaa tervehdykset ja istuutua työskentelemään kartan ääreen, jossa hän tunsii olevansa omalla paikallaan. Hän nyökytteli nopeasti päätään Tshernishovin sanoille ja hymyili pilkallisesti kuullessaan, että hallitsija oli tarkastamassa varustuksia, joille hän, itse Pfuel, oli perustuksen laskenut teoriansa mukaan. Hän mutisi jotain

³⁵ Päävaikuttaja.

syvällä bassolla ja jyrkästi, kuten itseensä luottavien saksalaisten on tapana: *Dummkopf ... tai: zu Grunde die ganze Geschichte ... tai: s'wird was gescheites d'raus werden...*³⁶ Ruhtinas Andrei ei erottanut sanoja selvästi ja aikoi nousta, mutta Tshernishof tutustutti hänet Pfueliin muistettuaan, että ruhtinas Andrei oli saapunut Turkista, jossa sota oli päättynyt onnellisesti. Pfuel katsahti päin, mutta jonkunverran ruhtinas Andrein ylitse ja virkkoi naurahtaan: "*da muss ein schöner taktischer krieg gewesen sein*".³⁷ – Halveksivasti nauraen hän meni huoneeseen, josta kuului ääniä.

Näkyi, että Pfuel, joka aina oli valmis pilkalliseen ärtyisyyteen, oli nyt erityisen ärtynyt siitä, että ilman häntä uskallettiin tarkastaa ja arvostella hänen leiriään. Ruhtinas Andrei ehti muodostaa tämän lyhyenkin kohtausten nojalla Pfuelin kanssa ja Austerlitzin muistot mielessä selvän luonnekuvan tästä miehestä. Pfuel oli yksi niitä toivottomasti ja marttyyrikuolemaan asti lujasti itseensä luottavia miehiä, jommoisia voivat olla vain saksalaiset ja juuri siitä syystä, että vain saksalaiset ovat itseensä luottavia abstraktisen aatteen – tieteen – eli toisin sanoen täydellisen totuuden luullun tietämisen pohjalla. Ranskalainen on itseensä luottava sen vuoksi, että hän pitää itseään niin älyllisesti kuin ruumiillisestikin yhtä vastustamattoman tenhoavana sekä miehille että naisille. Englantilainen luottaa itseensä siksi, että hän on maailman parhaimmin järjestetyn valtakunnan kansalainen ja sen vuoksi hän englantilaisena tietää aina, mitä hänen on tehtävä ja tietää, että kaikki, minkä hän englantilaisena tekee, on ehdottomasti hyvin. Italialainen luottaa itseensä siitä syystä, että hän on kiihkeä ja helposti unohtaa itsensä sekä muut. Venäläinen taas on itseensä luottava nimenomaan siksi, ettei hän tiedä mitään eikä tahdokaan tietää, sillä hän ei usko, että jotain voisi tietää. Saksalainen on itseensä luottava kaikkia muita huonoimmin, lujimmin ja vastenmielisimmin, koska hän luulottelee tuntevansa totuuden – tieteen, jonka hän itse on keksinyt, mutta joka hänelle on absoluuttinen totuus.

Tämmöinen oli kaikesta päättäen Pfuel. Hänellä oli tieteesä – näennäisen liikkeen teoria, jonka hän oli johtanut Fredrik Suuren sotien historiasta ja kaikki, joka häntä kohtasi uusimmassa sotahistoriassa, tuntui hänestä tyhjänpäiväisyydeltä, raakalaisuudelta, joutavalta sekamelskalta, jossa kummaltakin puolen oli tehty niin paljon erehdyksiä, ettei noita sotia saattanut sodiksi kutsuakaan, koska ne eivät soveltuneet teoriaan eivätkä voineet olla tieteen esineenä.

Vuonna 1806 oli Pfuel yksi sen sodan suunnitelman luoja, joka päättyi Jenalla ja Auerstädtillä. Mutta tämän sodan päättyessä ei hän huomannut pienintäkään todistusta teoriansa kelpaamattomuudesta. Hänen teoriastaan tehdyt poikkeukset olivat hänen mielestään nimenomaan ainoana syynä tappioon ja sen vuoksi sanoi hän ährittelevän pilkallisesti: "*ich sagte ja, das die ganze Geschichte zum Teufel gehen werde*".³⁸ Pfuel oli niitä teoretikoita, jotka rakastavat niin kovasti teoriaansa, että unohtavat teorian tarkoituksen – sen sovittamisen käytäntöön. Rakkaudessaan teoriaan hän vihasi kaikkea käytännöllistä eikä tahtonut tietää siitä mitään. Hän suorastaan iloitsi tappiosta, koska tappio, joka oli aiheutunut siitä, että teoriasta oli poikettu käytännössä, todisti vain hänelle hänen teoriansa pätevyden.

Hän puheli muutaman sanan ruhtinas Andrein ja Tshernishovin kanssa nykyisestä sodasta kuten henkilö, joka tietää etukäteen, että kaikki menee nurin ja ettei hän siitä edes ole milläänkään. Takaraivolla törröttävät suorimattomat hiusvanukkeet ja hätäkätehen silitetyt ohimot todistivat tätä erityisen kaunopuheliaasti.

Hän meni toiseen huoneeseen, josta samassa alkoi kuulua hänen syvän bassonsa äreä ääni.

³⁶ Pöllöpää ... koko juttu menee nurin ... kyllä siitä jotain sotkua syntyy...

³⁷ Sitä sotaa oli kai käyty taktiikan kaikkien sääntöjen mukaisesti.

³⁸ Johan minä sanoin, että koko juttu menee päin hiiteen.

XI

Ruhtinas Andrein silmät eivät olleet ehtineet saattaa Pfuelia ovesta sisään, kun kreivi Bennigsen astui nopeasti sisään ja nyökäytettyään päättään Bolkonskille sekä annettuaan joitakuuta määräyksiä adjutantilleen, meni suoraa päätä kabinettiin. Hallitsija oli saapunut hänen jälestään ja Bennigsen oli kiiruhtanut edeltäpäin ehtiäkseen jotain järjestää ja ottaa vastaan hallitsijan. Tshernishof ja ruhtinas Andrei menivät ulkorapuille. Hallitsija laskeutui parhaillaan väsyneen näköisenä hevosen selästä. Markiisi Paulucci puhui jotain hallitsijalle. Hallitsija kallisti päänsä vasemmalle ja kuunteli tyytymättömän näköisenä Pauluccia, joka puhui tavattoman innokkaasti. Hallitsija liikahti eteenpäin nähtävästi haluten lopettaa puhelun, mutta korviaan myöten tulistunut ja kiihtynyt italialainen kulki hänen perästään muistamatta sopivaisuuden sääntöjä ja jatkoi puheluaan:

– *Quant à celui qui a conseillé ce camp, le camp de Drissa*, – puhui Paulucci sillä aikaa, kun hallitsija nousi portaita ja katseli ruhtinas Andrein outoja kasvoja, jotka hän samassa huomasi. – *Quant à celui, Sire*, – jatkoi Paulucci huimasti, aivan kuin ei olisi kyennyt hillitsemään itseään, – *qui a conseillé le camp de Drissa, je ne vois pas d'autre alternative que la maison jaune ou le gibet*.³⁹

Italialaisen sanoja loppuun kuuntelematta ja aivan kuin kuulemattakaan niitä kääntyi hallitsija armollisesti Bolkonskiin, jonka hän nyt tunsi:

– Hyvin hauska nähdä sinua, mene sinne, missä ne ovat koolla ja odota minua.

Hallitsija meni kabinettiin. Hänen jälestään meni ruhtinas Pjotr Mihailovitsh Volkonski, parooni Stein ja näiden jälkeen sulkeutui ovi. Hallitsijan antamaa lupaa hyväkseen käyttäen meni ruhtinas Andrei Pauluccin kanssa, jonka hän tunsi Turkin ajoilta, vierashuoneeseen, jonne neuvosto oli kokoutunut.

Ruhtinas Pjotr Mihailovitsh Volkonski virkaili hallitsijan esikunnan päällikkönä. Hän tuli kabinetista, levitti tuomansa kartat pöydälle ja esitti kysymykset, joista hän halusi kuulla kokoutuneiden herrojen mielipiteitä. Asianlaita oli näet se, että edellisenä yönä oli saatu tieto (joka sittemmin osottautui vääräksi) ranskalaisten saartoliikkeistä, jotka uhkasivat Drissan leiriä.

Ensimmäisenä alkoi puhua kenraali Armfelt, joka päästäkseen pulmallisesta kysymyksestä esitti aivan uuden ja kerrassaan käsittämättömän (siten kyllä käsitettävän, että hänkin tahtoi näyttää omaavansa mielipiteitä) aseman Pietarin ja Moskovan välisen maantien seudulla, jossa kohden armeijan olisi hänen mielestään pitänyt yhdistynein voimin odottaa vihollista. Huomasi, että Armfelt oli laatinut tämän suunnitelman aikoja sitte ja että hän nyt esitti sen etupäässä käyttäkseen tilaisuutta hyväkseen sen ilmaisemiseen, mutta ei juuri vastatakseen tehtyihin kysymyksiin, joita ei suunnitelmakaan vastannut. Tämä oli yksi niistä miljoonista ehdotuksista, joita voi laatia yhtä hyvällä syyllä kuin mitä muita tahansa, kun ei käsitetä, minkä luontoiseksi sota käy. Jotkut vastustivat hänen mielipidettään, toiset puolustivat. Nuori eversti Toll vastusti muita pontevimmin ruotsalaisen kenraalin mielipidettä ja väittelyn kestäessä veti povitaskustaan täyteen kirjoitetun vihkon, jonka hän pyysi saada lukea. Laveassa esityksessään ehdotti Toll toista sotasuunnitelmaa, joka oli sekä Armfeltin että Pfuelin suunnitelmien suora vastakohta. Paulucci vastusti Tollia ja esitti suunnitelman, jonka mukaan olisi marssittava eteenpäin ja ryhdyttävä hyökkäykseen, joka oli ainoa keino, kuten hän vakuutti, pelastamaan meidät umpisatimesta, joksi hän sanoi Drissan leiriä. Väittelyn aikana pysyi Pfuel ja hänen tulkkinsa Wolzogen (hänen siltansa hovisuhteissa) vaiti. Pfuel urahteli vain halveksivasti ja kääntelihe syrjään osottaakseen, ettei hän ikimailmassa alennu vastaamaan moiseen roskaan, jota hän nyt kuuli. Mutta kun ruhtinas Volkonski, joka johti keskustelua, kehotti häntä lausumaan ajatuksensa, sanoi hän vain:

³⁹ Mitä tulee siihen mieheen, joka neuvoi, että leiri on varustettava Drissan rannalle, on hänen suhteensa minun mielestäni ajateltavissa vain kaksi mahdollisuutta, joko keltaiseen rakennukseen tai hirteen.

– Ei minulta huoli kysyä. Kenraali Armfelt on esittänyt mainion aseman, jonka selkäpuoli on avoin; tai *von diesem italienischen Herrn* hyökkäys, – *sehr schön*;⁴⁰ tai peräytyminen – *auch gut*.⁴¹ Miksi minulta kysytään? – sanoi hän. – Itsehän te tiedätte paremmin kuin minä.

Mutta kun Volkonski sanoi kulmiaan rypistellen, että hän kysyy hänen mielipidettään hallitsijan nimessä, nousi Pfuel pystyyn ja silmänräpäyksessä innostuen alkoi puhua:

– Kaikki on pilattu, kaikki sotkettu. Kaikki ovat olleet tietävinään paremmin kuin minä, vaan nyt on turvauduttu minuun. Miten korjata? Ei tarvita korjauksia. On vain täsmälleen pantava täytäntöön minun ehdottamani perusteet, – puhui hän luisevilla sormillaan pöytään jyskyttäen. – Missä tässä on vaikeus? Loruja, *Kinderspiel*.⁴²

Hän meni kartan luo ja kuivilla sormillaan sitä pistellen alkoi puhua nopeasti todistaakseen, ettei mikään sattumus voi muuttaa Drissan leirin tarkoituksenmukaisuutta, että kaikki on ennalta harkittu ja että jos vihollinen tosiaankin ryhtyy saartoliikkeisiin, niin se auttamattomasti tuhoutuu.

Paulucci, joka ei osannut saksaa, rupesi kyselemään häneltä ranskaksi. Wolzogen tuli isäntänsä avuksi, koska tämä taisi huonosti ranskaa, ja alkoi kääntää hänen sanojaan hädintuskin ennättäen Pfuelin perässä, joka nopeasti todisteli, että kaikki, kaikki – ei ainoastaan se, mikä jo oli tapahtunut, vaan kaikki sekin, mikä suinkin saattoi tapahtua, – oli otettu huomioon hänen suunnitelmassaan ja että jos nyt oltiin vaikeassa asemassa, niin oli syy kokonaan siinä, ettei kaikkea oltu pantu täytäntöön täsmällisesti. Hän nauroi lakkaamatta pilkallisesti, todisteli ja viimein halveksivasti lakkasi todistamasta, kuten lakkaa matemaatikko eri tavoilla tarkastamasta kerran toteen näytettyä laskua. Wolzogen kehitti edelleen hänen ajatuksiaan ranskaksi silloin tällöin kysäisten Pfuelilta: "*nicht wahr, Exzellenz?*"⁴³ Kuten taiston tuoksumassa vimmastunut ihminen iskee omiaankin, kiljasi Pfuelkin äkäisesti Wolzogenilleen:

– *Nun ja, wass soll denn da noch expliziert werden?*⁴⁴

Paulucci ja Michaux hyökkäsi kilvan Wolzogenin kimppuun ranskan kielellä. Armfelt puhutteli Pfuelia saksaksi. Toll selitteli venäjäksi ruhtinas Volkonskille. Ruhtinas Andrei kuunteli ja seurasi ääneti.

Näistä henkilöistä herätti ruhtinas Andreissa suurinta mielenkiintoa tuimistunut, päättäväinen ja sokeasti itseensä luottava Pfuel. Kaikista läsnäolevista henkilöistä oli hän ainoa, joka nähtävästi ei halunnut mitään itselleen, ei vihannut ketään, vaan toivoi hartaasti, että se suunnitelma, jonka hän oli laatinut teorian pohjalla ja vuosikausien uurastamisen avulla, olisi pantu täytäntöön. Hän oli hassunkurinen ja epämiellyttävä pilkallisuudessaan, mutta sen ohella herätti hän väkisinkin kunnioitusta rajattoman rakkautensa takia aatteeseensa. Sitä paitsi ilmeni kaikkien puhujien kaikissa puheissa – Pfuelia lukuunottamatta – sama yleinen piirre, jota ei havaittu 1805 sotaneuvottelussa – ja se oli, vaikkakin peitetystä muodosta, hirveä pelko Napoleonin neroa kohtaan. Napoleonille otaksuttiin kaiken olevan mahdollista, häntä odotettiin kaikilta suunnilta ja hänen pelottavalla nimellään toinen musersi toisen ajatukset. Yksistään Pfuel näytti pitävän Napoleoniakin samallaisena raakalaisena kuin muita teoriasensa vastustajia. Paitsi kunnioitusta herätti Pfuel ruhtinas Andreissa myöskin sääliä. Siitä sävystä, jolla häntä hovimiehet kohtelivat ja siitä, mitä Paulucci uskalsi sanoa keisarille, mutta eritoten muutamista Pfuelin epätoivon sekaisella kiihkeydellä lausumista väitteistä huomasi, että muut tiesivät ja hän itse tunsi lankeemuksensa olevan lähellä. Itseluottavaisuudestaan ja saksalaisesta, kiukkuisesta pilkallisuudestaan huolimatta oli hän sääliittävä ohimoilta silitettyine hiuksineen ja takaraivolla töröttävine vanukkeineen. Vaikka kohta hän koettikin kääriytyä ärtyisyyden ja halveksimisen verhoon, raivostui hän siitä, että nyt luisuu hänen käsistään toistaiseksi

⁴⁰ Tuon italialaisen herran – kerrassaan mainio.

⁴¹ Myöskin hyvä.

⁴² Lapsen leikkiä.

⁴³ Eikö niin, teidän ylhäisyytenne?

⁴⁴ Tietysti, mitä selittämistä siinä vielä on?

ainoa tilaisuus, jolloin valtavaan todellisuuteen sovitettuna olisi voitu tarkastaa ja näyttää koko maailmalle toteen hänen teoriansa kelpoisuus.

Keskustelut kestivät kauan ja kuta kauemmin ne kestivät, sen kuumemmaksi yltyi väittely, jossa usein huutamalla huudettiin ja singahuteltiin persoonallisia solvauksia, josta syystä lopullisen johtopäätöksen teko kaikesta sanotusta kävi yhä vaikeammaksi. Kuunnellessaan sekakielistä puhetta, ehdotuksia, suunnitelmia, vastaväitteitä ja huutoja voi ruhtinas Andrei ainoastaan ihmetellä sitä, mitä puhuttiin. Ne aikoja sitte hänen mieleensä nousseet ajatukset, ettei ole eikä voi olla minkäänlaista sotatiedettä eikä tämän tähden myöskään mitään niin kutsuttua sotaneroa, vakaantuivat nyt hänessä täydelliseksi totuudeksi. "Mikä kumman teoria ja tiede voi olla itse teossa, jonka ehdot ja asianhaarat ovat tuntemattomia eivätkä ole määriteltävissä ja jossa sodan toimimiesten voima on vieläkin vähemmän määriteltävissä? Ei kukaan ole voinut eikä voi tietää, minkälainen on meidän tai vihollisen armeijan asema huomenna eikä kukaan voi tietää, miten voimakas se tai se osasto on. Toisinaan, ellei satu olemaan pelkuria huutamassa eturinnassa: 'me olemme saaretut!' ja livistämässä karkuun, vaan reipas, rohkea mies etunenässä, joka kiljasee: 'hurraa!' – kestää 5 tuhatta 30 tuhatta, kuten Schöngrabenin taistelussa. Vaan toisinaan pakenee 50 tuhatta 8 tuhannen edestä, kuten Austerlitzin taistelussa. Mitä on tieteellä tekemistä tämmöisessä asiassa, jossa, kuten kaikissa käytännöllisissä toimissa, ei voida mitään jyrkästi määrätä, vaan kaikki riippuu lukemattomista asianhaaroista, joiden merkitys määritellään yhdessä hetkessä, jonka tulosta ei kukaan tiedä. Armfelt sanoo, että armeijamme on eristetty, vaan Paulucci, että olemme jouduttaneet Ranskan armeijan kahden tulen väliin. Michaux sanoo, että Drissan leirin kelpaamattomuus on siinä, että joki on selkäpuolella, vaan Pfuel, että siinä juuri on sen lujuus. Toll ehdottaa yhden suunnitelman, Armfelt toisen ja kaikki ovat yhtä hyviä ja yhtä huonoja ja kunkin ehdotuksen edut tulevat näkyviin vasta sinä hetkenä, jolloin tapaus tapahtuu. Ja miksi kaikki puhuvat sotanerosta? Onko se ihminen nero, joka oikeaan aikaan oivaltaa käskeä viemään sotaväelle korppuja tai menemään yhden oikealle, toisen vasemmalle? Siksi vain he sanovat niin, että sotilaita ympäröi loisto ja valta ja suuret konnajoukot imartelevat valtaa tunnustamalla sille neron olemattomia ominaisuuksia. Parhaimmat kenraalit, joita olen tuntenut, ovat olleet – tyhmiä tai hajamielisiä. Paras on Bagation, sen on tunnustanut itse Napoleonkin. Entä Bonaparte itse! Muistan hänen itsetyytyväiset ja lyhytnäköiset kasvonsa Austerlitzin kentällä. Hyvä sotapäällikkö ei tarvitse nerokkuutta eikä mitään erityisiä ominaisuuksia, vaan häneltä täytyy päinvastoin puuttua kaikista korkeimmat ja parhaimmat inhimilliset ominaisuudet – rakkaus, runollisuus, hienotunteisuus, filosoofinen, tutkiva epäily. Hänen täytyy olla rajotettu, lujasti vakuutettu siitä että se, minkä hän tekee, on hyvin tärkeää (muuten ei hänellä riitä kärsivällisyyttä) ja silloin vasta hän on urhoollinen sotapäällikkö. Herra varjelkoon, jos hän on ihminen – hän saattaa rakastua, hänen voi käydä sääli, hän rupeaa miettimään, mikä on oikein, mikä ei. Sotatoimien menestymisen ansio ei riipu neroista, vaan siitä, joka rivissä huutaa: tuho tuli, tai: hurraa! Ja vain tämmöisissä riveissä voi palvella siinä varmassa vakuudessa, että on hyödyllinen!"

Näin ajatteli ruhtinas Andrei puheita kuunnellessaan ja heräsi vasta sitte, kun Paulucci kutsui häntä ja kaikki tekivät lähtöä.

Seuraavana päivänä sotaväen tarkastuksessa kysyi hallitsija ruhtinas Andreilta, missä hän tahtoi palvella ja ruhtinas Andrei kadotti ainiaaksi hovimaailman, kun hän ei pyytänyt saada jäädä hallitsijan lähettyviin, vaan pyysi lupaa palvella armeijassa.

XII

Rostof sai ennen sodan alkua vanhemmiltaan kirjeen, jossa he lyhyesti ilmottaen Natashan sairaudesta ja välien rikkoutumisesta ruhtinas Andrein kanssa (tämä rikkoutuminen selitettiin hänelle kieltäytymiseksi Natashan puolelta) taasen pyysivät häntä ottamaan virkaeron ja saapumaan kotiin. Kirjeen saatuaan ei Nikolai yrittänytään pyytää virkaeroa tai lomaa, vaan kirjotti vanhemmilleen, että häntä kovasti surettaa Natashan sairaus ja ero sulhasesta ja että hän tekee kaikkensa täyttääkseen heidän tahtonsa. Sonjalle hän kirjotti erikseen.

"Sydämeni jumaloitu ystävä", kirjotti hän. "Ei mikään muu kuin kunnia ole voinut estää minua palaamasta maalle. Mutta nyt, kun sota on alkamaisillaan, pitäisin itseäni kunniantomana sekä kaikkien toverieni että myöskin itseni edessä, jossa asettaisin onneni velvollisuuteni ja isänmaanrakkauteni edelle. Tämä on kuitenkin viimeinen ero. Usko, että heti sodan päätyttyä, jos vielä elän ja sinä minua rakastat, heitän kaiken ja lennän sinun luoksesi painaakseni sinut ainaiseksi leimuavaa rintaani vasten."

Rostovia esti todellakin ainoastaan sodan alkaminen lähtemästä – kuten hän oli luvannut – ja menemästä naimisiin Sonjan kanssa. Otradnajan syksy metsästyksineen ja talvi jouluineen ja lempineen Sonjaan avasi hänen silmiinsä aatelisperheen hiljaisten ilojen ja tyynen elämän näköalat, joita hän ei ollut ennen tuntenut ja jotka nyt houkuttelivat häntä kotiinsa. "Suloinen puoliso, lapset, vankka parvi metsäkoiria, puoleentoista kymmeneen pariin huimia vinttikoiria, talous, naapurit, virka valinnan mukaan..." ajatteli hän. Mutta nyt oli sota ja täytyi jäädä rykmenttiin. Ja kun täytyi, niin Nikolai Rostof tyytyi siihenkin elämään, jota hän rykmentissä vietti ja jonka hän osasi tehdä miellyttäväksi itselleen.

Kun Nikolai pääsi lomalta, tervehtivät toverit häntä iloisesti, mutta kohta lähetettiin hänet hevosten hankintaan ja hän toikin Vähä-Venäjältä mainioita hevosia, joista hän sai kiitosta päälliköiltään. Poissaollessaan oli hän korotettu ratsumestariksi, ja kun rykmentti oli asetettu sotakuntoon, sai hän taas oman eskadroonansa.

Alkoi sota, rykmentti komennettiin Puolaan, jaettiin kaksinkertainen palkka, saapui uusia upseeria, uusia ihmisiä ja – se oli tärkeintä – syntyi se innokkaan reipas mieliala, joka on tavallista sodan alussa. Tuntiessaan edullisen asemansa rykmentissään antautui Rostof kokonaan sotapalveluksen suomien nautintojen ja harrastusten valtaan, vaikka tiesikin, että hänen on ennemmin tai myöhemmin niistä erottava.

Joukot peräytyivät Vilnan seuduilta minkä mistäkin mutkikkaista, valtakunnallisista, valtiollisista ja taktillisista syistä. Jokaista peräytymisaskelta seurattiin pääesikunnasta käsin arvelujen, päätelmien ja kiihkön kirjavalla vilinällä. Pavlogradin rykmentin husareista tuntui tämä peräytymisretki kesän kauneimpana aikana ja ruokavarojen runsautta nauttien maailman helpoimmalta ja hauskimmalta asialta. Alakuloisuuteen, levottomuuteen ja juonitteluun voitiin vaipua vain pääkortteerissa, mutta armeijan sisimmässä syvyydessä ei kukaan kysynyt itseltään, minne ja mitä varten sitä mentiin. Jos joku pahottelikin paikoiltaan lähtöä, niin pelkästään siitä syystä, että oli pitänyt poistua kodikkaaksi käyneestä asunnosta ja jättää puolalainen kaunotar. Jos johtui jonkun mieleen, että asiat olivat huonosti, niin se, joka näin johtui ajattelemaan, koetti kelpo sotilaan tavoin pysyä ilomiehellä eikä ajatella asioiden yleistä kulkua, vaan omia lähimpiä asioitaan. Aluksi viivyttiin jonkun aikaa Vilnan läheisyydessä, rakennettiin hauskoja tuttavuuksia puolalaisten tilanomistajien kanssa ja oltiin hallitsijan ynnä muiden korkeimpien päälliköiden tarkastuksissa. Sitte saapui käsky peräytyä Svenzjanyyn ja hävittää muonavarat, koska niitä ei voitu kuletaa mukana. Svenzjanyyn liittyivät husarien muistot vain siksi, että se oli *juoppo leiri*, kuten koko armeija nimitti Svenzjanyyn levähdyspaikkaa, ja että siellä paljon valitettiin siitä, että sotaväki, joka oli saanut käskyn hankkia elintarpeita, korjasi puolalaisilta paaneilta talteensa myöskin hevosia, ajopeliä ja kallisarvoisia mattoja. Rostof muisti Svenzjanyyn sen tähden, että hän ensi päivänä sinne tultuaan

vaihtoi vääpelin eikä jaksanut hillitä rutijuopunutta eskadroomansa väkeä, joka hänen tietämättään oli puhaltanut viisi tynnyrillistä oivaa olutta. Svenzjanysta peräydyttiin yhä etemmä ja etemmä Drissajoelle saakka, josta myöskin peräydyttiin ja alettiin lähetä Venäjän rajoja.

Heinäkuun 13 p: nä saivat pavlogradilaiset ensi kerran tositemistä.

Tapahtuman edellisenä yönä oli ollut ankara myrsky, satoi rankasti vettä ja rakeita. Kesä 1812 oli yleensä merkillinen kovista myrskyistä.

Kaksi Pavlogradin rykmentin eskadroomaa majaili taivasalla eräällä äsken tuleentuneella ruispellolla, jonka karja ja hevoset olivat sotkeneet ihan mustalle mullalle. Sade valui virtanaan ja Rostof istui turviinsa ottamansa nuoren upseerin Iljinin kanssa hätäkäteän kyhätysissä risumajassa. Muuan heidän rykmenttinsä upseereista, jolla oli pitkät, poskien keskeltä jatkuvat viikset ja joka oli käynyt esikunnassa saapui sateen ajamana Rostovin luo. – Tulen esikunnasta, kreivi. Oletteko kuulleet Rajevskin urotyöstä?

Ja upseeri kertoi esikunnassa kuulemiaan yksityiskohtia Saltanofkan taistelusta.

Rostof hypisteli niskaansa, jonka takana alkoi vuotaa vettä, poltti piippua ja hajamielisesti kuunnellen loi tuontuostakin katseen nuoreen Iljiniin, joka kyyhötti hänen vieressään. Tämä upseeri, 16-vuotias poika, joka äsken oli saapunut rykmenttiin, oli nyt samassa suhteessa Nikolaihin, kuin Nikolai oli ollut seitsemän vuotta sitte Denisoviin. Iljin koetti kaikessa jäljitellä Rostovia ja oli häneen rakastunut kuin nainen.

Pitkäviiksinen upseeri Sdrschinski kertoi ylpäesti, miten Saltanofkan sola oli ollut kuin mikäkin Termopylen venäläisille ja miten kenraali Rajevski oli tuossa solassa suorittanut työn, joka veti vertoja entisajan urotöille. Sdrschinski kertoi, että Rajevski oli vienyt vuorisolaan kaksi poikaansa ankarassa tulella ja rynnännyt rinnan näiden kanssa taisteluun. Rostof kuunteli kertomusta, mutta ei ollenkaan virkkanut mitään vahvistaakseen kertojan riemua, vaan oli sen näköinen, että hän häpesi sitä, mitä hänelle kerrottiin, vaikkei hän aikonutkaan väittää vastaan. Rostof tiesi Austerlitzin ja 1807 retken jälkeen omasta kokemuksestaan, että sotatapauksia kerrottaessa aina valehdeltiin, kuten hän itsekin teki kertoessaan. Toisekseen hän tiesi saman kokemuksen nojalla, miten sodassa oikeastaan asiat käyvät eikä ensinkään sillä tavoin, kuten me ne kuvittelemme ja kerromme. Tämän tähden häntä ei ollenkaan miellyttänyt Sdrschinskin kertomus, kun tämä poskien keskeltä pistävine viiksineen tapansa mukaan kumartui aivan sen kasvojen alle, jolle hän jutteli. "Ensiksikin on solassa, jota vastaan hyökkäys tehtiin, täytyntä olla semmoinen sekamelska ja ahdinko, että jos Rajevski veikin poikansa tuleen, ei se ole voinut innostaa kuin korkeintaan kymmentä häntä itseään lähinnä olevaa miestä", ajatteli Rostof, "muut eivät ole voineet nähdä, miten ja kenen kanssa Rajevski kulki solassa. Mutta nekään, jotka näkivät eivät ole voineet liiaksi innostua, sillä mitäpä tekemistä heillä oli Rajevskin hellien isäntunteiden kanssa, kun kysymyksessä oli oma nahka. Toisekseen ei siitä, saivatko he haltuunsa solan vai ei, riippunut isänmaan kohtalo, kuten Termopylen taistelusta kerrotaan. Mitä varten siis tuommoinen uhraus? Ja mitä varten sotkea lapsia sodan jalkoihin? Minä en olisi vienyt Petjaa, veljeänikään, enkä edes Iljiniä, minulle vierasta, mutta kelpo poikaa, vaan olisin pistänyt johonkuhun turvalliseen paikkaan", mietti Rostof edelleen Sdrschinskiä kuunnellessaan. Hän ei kuitenkaan ilmaissut ajatuksiaan ja sekin seurasi kokemuksesta. Hän tiesi, että tuo kertomus loi mainetta meidän aseillemme ja siksi piti olla olevinaan, ettei sitä epäillyt. Niin hän tekikin.

– Ei tässä enää siedä, – sanoi Iljin huomattuaan, ettei Sdrschinskin kertomus miellyttänyt Rostovia. – Sukat ja paita ja kaikki märkänä. Lähden etsimään suojaa. Sadekin taitaa helpottaa.

Iljin läksi ulos, Sdrschinski ajoi matkoihinsa. Viiden minuutin kuluttua juoksi Iljin takasin, että lika roiskui.

– Hurraa! Rostof, lähdetään joutuin. Tuolla on parin sadan askeleen päässä majatalo, meikäläiset ovat kokoutuneet sinne. Pääsehän edes hieman kuivautumaan. Siellä on Maria Genrihovnakin.

Maria Genrihovna oli rykmentin lääkärin puoliso, nuori, viehättävä saksatar, jonka lääkäri oli nainut Puolassa. Joko siksi, ettei tohtorilla ollut liikoja varoja tai ettei hän avioliiton alkuaikoina

tahtonut olla erossa nuoresta vaimostaan, kuletti hän tätä mukanaan kaikkialla ja tohtorin mustasukkaisuus tuli yleiseksi pilanteon esineeksi husari-upseerien kesken.

Rostof heitti viitan päälleen, käski Lavrushan tuoda kapineet perästä ja läksi Iljinin kanssa menemään milloin liukkaasta loasta kaatumaisillaan, milloin suorastaan lätäköissä rämpien heikentyneessä sateessa ja illan pimeässä, jota kaukaiset salammat toisinaan valaisivat.

– Rostof, missä olet?

– Täällä. Aika salama! – puhelivat he mennessään.

XIII

Majatalossa, jonka edessä tohtorin kuomuvaunut seisoivat, oli jo viisi upseeria. Maria Genrihovna, pyylevä, valkeaverinen saksatar, istui yöörijy päällä ja myssy päässä leveällä penkillä etunurkassa. Hänen miehensä tohtori nukkui hänen takanaan. Kun Rostof ja Iljin astui huoneeseen, tervehdittiin heitä iloisin huudahduksin ja honotuksin.

- Hee ... teilläpä ilot on, – sanoi Rostof nauraen.
- Missäs te olette kuhnaillleet?
- Kauniita olette! Virtanaan vuotaa heistä vesi! Älkää vain saliamme kastelko.
- Maria Genrihovnan vaatteita ei saa liata, – kuului vastaukseksi.

Rostof ja Iljin riensivät etsimään nurkkaa, jossa he Maria Genrihovnan kainoutta loukkaamatta olisivat voineet pukeutua kuiviin. He olivat menemäisillään väliseinän taa, mutta täällä, pikkuisessa solassa ja kokonaan täyttäen sen istui kolme upseeria korttia lyömässä tyhjällä laatikolla tuikkivan kynttilän valossa. He eivät millään ehdolla tahtoneet luovuttaa paikkaansa. Maria Genrihovna lainasi vähäksi aikaa hameensa verhoksi ja tämän takana riisui Rostof ja Iljin päältä mätät vaatteensa ja pukeutui kuiviin Lavrushan avulla, joka oli tuonut tavaramytyt.

Särkyneeseen uuniin tehtiin tuli. Etsittiin lauta, josta laadittiin pöytä kahden satulan väliin, se peitettiin loimella; tuotiin teekeittiö, eväskori ja puoli pulloa rommia, ja kun Maria Genrihovna oli pyydetty olemaan emäntänä, alkoivat kaikki hääriä hänen ympärillään. Ken tarjosi hänelle puhtaan nenäliinansa ihanien käsien pyyhkimistä varten, ken työnsi husariviittansa hänen jalkojensa alle, ettei olisi ollut kostea, ken peitti viitalla ikkunan, ettei olisi tuullut, ken hätisteli karpäsiä hänen miehensä kasvoilta, ettei tämä olisi herännyt.

– Antakaa hänen olla, – virkkoi Maria Genrihovna kainosti ja onnellisesti hymyillen, – kyllä hän nukkuu muutenkin unettoman yön jälkeen.

– Ei suinkaan, Maria Genrihovna, – vastasi upseeri, – tohtorille pitää olla palvelevainen. Ehkä hän säälii minua sitte, kun rupeaa jalkaani tai kättäni leikkaamaan.

Juomalasia oli vain kolme. Vesi oli niin likaista, ettei voinut päättää, milloin tee oli väkevää, milloin laimeaa. Teekeittiöstä tuli vain kuusi lasia, mutta sen haus Kempaa oli saada lasinsa järjestyksessä ja vanhemmuuden mukaan Maria Genrihovnan pyöreistä kätösistä, joiden kynnet olivat lyhyet, joskaan ei ihan puhtaat. Kaikki upseerit näyttivät tänä iltana olevan rakastuneet Maria Genrihovnaan. Yksin nekin upseerit, jotka löivät korttia seinän takana, hylkäsivät kohta pelinsä ja siirtyivät teekeittiön ääreen yhtyen Maria Genrihovnan yleiseen hakkailuun. Kun Maria Genrihovna näki itsensä näin loistavan ja kohteliaan nuorukaisparven ympäröimänä, säteili hän onnesta, niin paljon kuin hän koettikin sitä salata ja niin huomattavasti kuin hän pelästyikin jokaisesta nukkuvan miehensä unimielisestä liikkeestä.

Lusikoita oli vain yksi. Sokeria oli kaikista eniten, mutta kun sitä ei ehditty hämmentää, päätettiin, että emäntä hämmettäisi sokerin jokaiselle vuoronperään. Kun Rostof oli saanut lasinsa ja sekottanut siihen vähän rommia, pyysi hän Maria Genrihovnaa hämmentämään.

– Eihän teillä ole sokeriakaan, – huomautti hän yhä hymyillen, aivan kuin kaikki se, mitä hän puhui ja mitä muut puhuivat, olisi ollut hyvin hauskaa ja viitannut muuhunkin.

– Mitäs minä sokerista, kunhan te vain hämmennätte kätösellenne.

Maria Genrihovna suostui ja alkoi etsiä lusikkaa, jonka joku oli siepannut.

– Hämmentäkää sormellanne, Maria Genrihovna, – sanoi Rostof, – sen miellyttävämpää.

– Polttaa! – sanoi Maria Genrihovna mielihyvystä punastuen.

Iljin otti vesiämpärin ja ripautettuaan siihen rommia tuli Maria Genrihovnan luo ja pyysi hämmentämään sormella.

– Tämä on minun kuppini, – sanoi hän. – Jos pistätte sormenne, niin juon kaikki.

Kun teekeittiö oli juotu kuiviin, otti Rostof kortit ja esitti, että pelattaisiin kuningasta Maria Genrihovnan kanssa. Heitettiin arpaa, ken pääsisi Maria Genrihovnan pariaksi. Pelin sääntöinä oli Rostovin ehdotuksen mukaan se, että se, joka tulee kuninkaaksi, saisi suudella Maria Genrihovnan kättä, vaan että se, joka jää hännänkannattajaksi, menisi panemaan uuden teekeittiön tulelle tohtoria varten, kun tämä herää.

– Vaan entä jos Maria Genrihovnasta tulee kuningas? – kysyi Iljin.

– Hän on jo muutenkin kuningatar! Ja hänen käskynsä on laki.

Kun peli oli parhaiksi ehtinyt alkaa, nousi Maria Genrihovnan selän takaa yht'äkkiä tohtorin pörhöinen pää. Hän ei ollut nukkunut enää pitkään aikaan, vaan kuunnellut puhetta, jossa hän ei nähtävästi ollut havainnut mitään iloista, naurettavaa eikä huvittavaa. Hänen kasvonsa olivat surulliset ja uniset. Hän ei tervehtinyt upseereja, raaviskeli päätään ja pyysi lupaa saada mennä ulos, koska tie oli tukossa. Heti kun hän oli päässyt ovesta ulos, purskahtivat upseerit remakkaan nauruun, vaan Maria Genrihovna punastui kyyneliin saakka ja semmoisena näytti entistään viehättävämmältä kaikista upseereista. Ulkoa tultuaan sanoi tohtori puolisolleen (joka jo oli lakannut onnellisesti hymyilemästä ja säikähtyneenä tuomiotaan odottaen katsoi mieheensä), että sade oli tauonnut ja että pitää mennä nukkumaan kuomukärriihin, muuten vievät rosvot kaikki.

– Minä panen lähetin vartioimaan ... kaksikin! – sanoi Rostof. – Älkää viitsikö, tohtori.

– Minä menen itse vahtiin! – sanoi Iljin.

– Ei, hyvät herrat, te olette nukkuneet kylläksenne, vaan minä en ole maannut kahteen yöhön, – huomautti tohtori ja istuutui synkkänä rouvansa viereen pelin päättymistä odottaen.

Tohtorin synkkiä, rouvaansa murjottavia kasvoja katsellessa tuli upseerien vielä hauskeampi ja useat eivät voineet olla nauramatta, jolle he heti koettivat keksiä kauniin tekosyy. Kun tohtori oli poistunut rouvineen ja asettunut hänen kanssaan kärriihin, kävivät upseerit levolle majataloon ja peittivät itsensä märillä sinelleillä. Kauan he eivät nukkuneet, vaan vuoroin keskustelivat tohtorin pelästystä ja tohtorinnan iloa muistellen, vuoroin pujahtivat rapuille ja kertoivat siitä, mitä kuomun sisässä tehtiin. Rostovin mieli teki nukkua ja useaan kertaan hän peitti päänsä umpeen, mutta myötäänsä virkistyi hän jonkun huomautuksesta, myötäänsä alkoi juttuaminen uudelleen ja myötäänsä kaikui aiheeton, iloinen naurunhohotus.

XIV

Kolmatta käydessä ei vielä kukaan ollut nukkunut. Silloin saapui väepeli, joka toi käskyn lähteä Ostrovnan kauppalaan.

Upseerit nousivat kiireesti ylös yhä vain puhellen ja naureskellen. Taasen täytettiin teekeittiö likaisella vedellä ja pantiin tulelle. Rostof läksi teetä odottamatta eskadroonaan. Aamu alkoi sarastaa, sade oli tauonnut, pilvet hajaantuivat. Tuntui kostealta ja kylmältä, varsinkin kun vaatteet eivät olleet aivan kuivat. Majatalosta ulos tultuaan vilkasi Rostof ja Iljin sarastuksen hämärässä sateesta kiiltävän kuomun sisään, jonka verhon alta tohtorin jalat töröttivät ja jonka keskeltä pilkisti tohtorinnan yömyssy tyynyyn painuneena ja kuului nukkuvien hengitystä.

– Hän on tosiaankin hyvin viehkeä, – sanoi Rostof Iljinille, joka oli lähtenyt hänen kanssaan.

– Kerrassaan hurmaava nainen! – vastasi Iljin kuusitoista-vuotiaan vakavuudella.

Puolen tunnin kuluttua odotti eskadroona tiellä valmiina lähtöön. Komennettiin: "satulaan!" Sotamiehet ristivät silmänsä ja alkoivat nousta ratsuilleen. Ratsastettuaan eskadroonan eteen komensi Rostof: "mars!" ja nelimiehisin rivein läksivät husarit liikkeelle kavioiden läiskyessä rapaisella tiellä, miekkojen kalistessa ja hiljaa keskenään puhellen jalkaväen ja tykkipatterien jälestä pitkin leveää tietä, jonka reunoille oli istutettu koivuja.

Repaleisia, sinipunervia pilviä, joihin sarastus alkoi ruskottaa, kiidätti tuuli nopeasti. Aamu valkeni valkenemistaan. Erotti selvään sen kähärän ruohon, jota tavallisesti kasvaa kyläteillä ja joka vielä oli märkä eilisestä sateesta. Koivujen nipottavat oksat, jotka myöskin olivat märät, heiluivat tuulessa ja pudottivat itseään syrjemmä kirkkaita pisaroita. Yhä selvemmin alkoi erottaa sotamiesten kasvoja. Rostof ratsasti Iljinin kanssa, joka pysytteli hänen rinnallaan, tiepuolta koivurivin keskellä.

Sodan aikana oli Rostof ottanut vapauden vaihtaa varsinaisen rintamahevosesensa kasakkahevoseen, jommoisella hän nyt ajoi. Hyvänä hevosten tuntijana oli hän äskettäin saanut oivan, kookkaan donilaisen raudikon, jonka selässä häntä ei saanut kukaan kiinni. Tällä hevosella ratsastaminen oli Rostovista sulo nautinto. Hän ajatteli hevosta, aamua, tohtorinnaa, vaan lähenevä vaara ei muistunut kertaakaan hänen mieleensä.

Ennen oli Rostof otteluun mennessään pelännyt. Nyt ei häntä pelottanut vähän vähää. Tämä ei tullut siitä, että hän oli tottunut tuleen (vaaraan on mahdoton tottua), vaan siitä, että hän oli unohtanut tunteittensa hallitsemisen vaaran edellä. Taisteluun mennessään hän oli tottunut ajattelemaan kaikkea muuta, paitsi sitä, minkä olisi luullut eniten ajatteluttavan, nimittäin vaaran lähestymisen. Sotapalveluksensa ensi aikoina hän oli koettamalla koettanut olla pelkäämättä vaaraa ja syyttänyt itseään pelkuriksi, mutta apua ei siitä ollut. Vaan vuosien vierieissä se oli kadonnut itsestään. Hän ratsasti nyt Iljinin rinnalla pitkin koivikkoa, tempoi silloin tällöin lehtiä oksista, jotka sattuivat hotaisemaan hänen käsiään, toisinaan jalallaan hevosen kuvetta kopauttaen tai ojensi jällelleen kääntymättä takanaan ajavalle husarille tyhjiin polttamansa piipun niin levollisen ja huolettoman näköisenä, kuin olisi ollut huviratsastuksella. Häntä säälisti katsoa Iljinin huolestunutta muotoa, kun tämä lakkaamatta puheli levottomasti. Hän tunsu kokemuksesta sen tuskallisen kuoleman pelon tunteen, jonka vallassa nuori kornetti nyt oli ja tiesi, ettei sitä poista muu kuin aika.

Juuri kun aurinko oli ehtinyt pilkistää pilvien takaa puhtaalle taivaan sarakkeelle, laantui tuuli, aivan kuin uskaltamatta häiritä ukkosen jälkeistä, ihanaa kesäaamua. Pisaroita vielä tipahteli, mutta omasta painostaan pystysuoraan – sitte kaikki hiljeni. Aurinko, joka oli jo noussut täydelleen taivaanrannalle, katosi pitkään pilvenkaistaleeseen, joka oli lipunut sen eteen. Mutta muutaman hetken perästä yleni aurinko entistä kirkkaampana pilven ylälaidalle. Kaikki valostui ja alkoi välkkyä. Rinnan valon tulon kanssa kumahti edelläpäin tykinlaukauksia aivan kuin tervehdykseksi sille.

Rostof ei ehtinyt harkita eikä määritellä, miten kaukaa laukaukset tulivat, kun Vitebskista päin nelisti kreivi Ostermann-Tolstoin adjutantti tuomaan sanaa, että oli laskettava ravia samaa tietä edelleen.

Eskadroona sivuutti jalkaväen ja patterikunnan, jotka niin ikään jouduttivat kulkuaan, laskeutui mäenrinnettä alas ja ajettuaan erään aution kylän läpi, nousi uudelleen mäelle. Hevoset alkoivat vaahdota, miehet olivat punehtuneet.

– Seis, ojnennus! – kuului edestäpäin jaoston komentajan käsky. – Vasemmalle eteenpäin mars! – komennettiin etupäässä.

Husarit ajoivat jalkaväen rintaman editse aseman vasemmalle siivelle ja asettuivat meidän ulaniemme taakse, jotka olivat ensimmäisessä rivissä. Oikealla seisoivat meidän jalkaväkemme tiheänä kolonnana reservissä. Näitä ylempänä häämötti mäeltä häikäisevän kirkkaassa aamu-ilmassa meidän tykkimme taivaanrannan viivan kohdalla. Etualalla, laakson takaa siinsi vihollisen kolonnia ja tykkiä. Laaksosta kuului ammuntaa meidän ketjustamme, joka jo oli ryhtynyt taisteluun ja iloisesti räiskytteli vastaukseksi viholliselle.

Rostof ilostui näistä äänistä, joita hän ei ollut kotvilleen kuullut, kuin iloisimman musikin sävelistä. "Tra-ta-ta-tap!" pamahtelivat laukaukset milloin yht'aikaa, milloin nopeasti peräkkäin. Hetkiseksi kaikki hiljeni, vaan sitte uudestaan alkoi rätistä.

Husarit seisoivat paikoillaan tunnin verran. Tykit alkoivat jyskyä. Kreivi Ostermann ratsasti seurueineen eskadroonan taitse, pysähtyi puhuttelemaan rykmentin päällikköä ja läksi sitte tykkien luo mäelle.

Heti Ostermannin lähdettyä komennettiin ulaneille: "kolonnaan, hyökkäykseen – järjestykää!" Heidän etupuolellaan jakautui jalkaväki platoonittaan kahtia, että ratsuväki olisi päässyt läpi. Ulanit läksivät liikkeelle liehuvin keihäslipuoin ja laskivat ravia mäen rinteä alas ranskalaista ratsuväkeä vastaan, joka näyttäytyi vasemmalla rinteen alla.

Husaria oli käsketty nousemaan mäelle patterin suojaksi, heti kun ulanit olisivat päässeet alas. Samaan aikaan, kun husarit asettuivat ulanien sijaan, singahteli ketjusta luotia, jotka lensivät kauas mihinkään osumatta.

Nämä aikoja sitte kuulemattomat äänet vaikuttivat Rostoviin vieläkin elostavammin ja nostavammin kuin edelliset. Hän kohahti pystymmä, mittaili katseellaan taistotannerta ja otti koko sielullaan osaa ulanien liikkeisiin. Ulanit lennähtivät lähelle ranskalaisia rakunoita, jotain sotkeutui savuun, ja viiden minuutin kuluttua kiidättivät ulanit takasin jonkun verran vasemmalle siitä paikasta, jossa he olivat seisseet. Harmailla hevosilla ratsastavien oranssinväristen ulanien keskessä ja takana näkyi suuri parvi harmailla hevosilla ajavia sinisiä ranskalaisia rakunoita.

XV

Terävällä metsästäjänsilmällään huomasi Rostof melkein ensimmäisenä nuo siniset rakunat, jotka ajoivat takaa meidän ulanejamme. Yhä lähemmä saapuivat hajallisina parvina ulanit ja näitä takaa ajavat ranskalaiset rakunat. Saattoi jo nähdä, miten miehet, jotka kaukaa näyttivät pieniltä, törmäilivät vastakkain ja huitoivat käsillään ja sapeleillaan.

Rostovista tuntui ajometsästykseltä se, mikä hänen silmiensä edessä tapahtui. Vaisto sanoi hänelle, että jos nyt iskisi ulaneilla ranskalaisten rakunain kimppeun, eivät nämä kestäisi hyökkäystä. Mutta jos iskeä, niin iskeä hetipaikalla, muuten menee otollinen hetki ohi. Hän vilkasi ympärilleen. Hänen vieressään seisova ratsumestari ei myöskään laskenut silmistään laaksossa vilisevää ratsuväkeä.

– Andrei Sevastjanitsh, – sanoi Rostof, – kyllä me nuo murjosimme...

– Uljas juttu, – vastasi ratsumestari, – jospa tosiaankin...

Häntä loppuun kuuntelematta sysäsi Rostof hevostaan ja ratsasti eskadroonan eteen. Hän ei ehtinyt komentaa eskadroonaa edes liikkeelle, kun se samojen tunteiden vallassa kuin hänkin läksi hänen jälestään. Rostof ei tiennyt itsekään, miten ja miksi hän teki näin. Hän menetteli nyt samoin kuin metsästykselläkin mitään ajattelematta ja akkiloimatta. Hän näki, että rakunat olivat lähellä, että he ratsastivat hajallaan, hän tiesi, etteivät ne kestä hyökkäystä; hän tiesi, että käytettävissä oli vain yksi ainoa hetki, joka ei koskaan palaisi, jos hän laskisi sen menemään. Luodit vinkuivat niin innostavasti hänen ympärillään, hepo huohotti niin tulisena hänen allaan, ettei hän voinut hillitä itseään. Hän laski heponsa liikkeelle, antoi käskyn eskadroonalle ja kuultuaan samassa tuokiossa eskadroonan levennein rivein puhaltavan perässään hän alkoi laskea täyttä ravia rinnettä alas rakunoita kohti. Tuskin olivat he ehtineet rinteeltä lakealle, kun ravi itsestään muuttui sitä huimemmaksi neliseksi, kuta lähemmä he joutuivat ulaneja ja näiden kintereillä tulevia rakunoita. Rakunat olivat lähellä. Kun etumaiset huomasivat husarit, alkoivat he kääntyä takasin, takimaiset pysähtyivät. Samoilla tunteilla kuin suden kintereillä kiistatessaan ja laskien donilaisensa vinhaan karkuun nelisti Rostof suoraa päätä ranskalaisten rakunain hajallisia riviä kohti. Eräs ulani pysähtyi, muuan jalkamies heittäytyi pitkälle, ettei olisi musertunut jalkoihin, eräs miehetön hevonen sotkeutui husareihin. Melkein kaikki ranskalaiset rakunat kiisivät takasin. Valittuaan erään harmaalla hevosella ratsastavan ranskalaisen alkoi Rostof laskea hänen jälestään. Tiellä sattui pensas vastaan, nopea hepo lennähti sen yli ja satulassa hevin pysyen huomasi Nikolai, että hän muutamassa silmänräpäyksessä yllättää uhrukseen valitsemansa vihollisen. Ranskalainen, joka puvusta päättäen oli upseeri, nelisti kyyryssä selin ja hätisteli sapelillaan harmaata juoksijaansa. Tuokioisen kuluttua törmäsi Rostovin ratsu takaapäin kiinni upseerin hevoseen, joka oli vähältä syöksyä nurin ja samassa silmänräpäyksessä nosti Rostof itsensäkin tietämättä miksi sapelinsa ja sivalsi ranskalaista.

Samassa hetkessä, kun hän tämän teki, katosi hänen intonsa yht'äkkiä. Upseeri ei ollut pudonnut yksistään sapeliniskusta, joka oli vain lievästi haavottanut kättä ranteen yläpuolelta, vaan etupäässä sysäyksestä ja kauhusta. Rostof pysähdytti heponsa ja etsi silmillään vihollista nähdäkseen, kenet hän oli voittanut. Ranskalainen rakuna-upseeri hyppi toisella jalallaan maassa, toinen oli tarttunut jalustimeen. Hädissään silmiään räpytellen ja kuin joka tuokio uutta iskua odottaen katsahti ranskalainen kauhun vääristämin kasvoin alhaalta ylös Rostoviin. Hänen valkeaveriset, lian tahraamat, kalpeat nuoret kasvonsa kuopikkaine leukoineen ja helakansinisine silmineen olivat kaikkea muuta kuin vihollisen kasvot ja kaikkea muuta kuin taistelutannerta varten luodut, vaan kaikista tavallisimmat kodin kasvot. Ennen kuin Rostof oli ehtinyt päättää, mitä hän ranskalaiselle tekisi, huudahti upseeri: "*je me rends*".⁴⁵ Hän koetti selvittää jalustimeen takertunutta jalkaansa, minkä kerkesi, mutta ei saanut sitä irti eikä myöskään laskenut säikähtyneitä, sinisiä silmiään Rostovista. Paikalle saapuneet husarit pelastivat jalan ja auttoivat hänet satulaan. Husarit häärivät kuka missäkin

⁴⁵ Antaudun!

rakunojen kanssa: eräs, joka oli haavottunut ja kasvot verissä, ei tahtonut antaa hevostaan, toinen istui husarin takana hevosen selkämamaralla ja piteli husarin vyötäisistä kiinni, kolmas kapusi husarin avustamana tämän ratsulle. Etempänä pakeni ranskalainen jalkaväki myötäänsä ampuen. Husarit ajoivat vankineen joutuisasti takasin. Rostof ratsasti muiden mukana kummallisista tunteista, jotka kouristivat hänen sydäntään. Jotain sekavaa, hämää, jota hän ei voinut itselleen selvittää, oli noussut hänen mieleensä ranskalaisen upseerin vangitsemisen ja sen iskun tähden, jonka hän miekallaan oli tälle antanut.

Kreivi Ostermann-Tolstoi oli vastaanottamassa palaavia husareja, kutsutti luokseen Rostovin ja lausuttuaan tälle kiitokset lupasi esittää hallitsijalle hänen urhoollisen tekonsa ja anoa hänelle Yrjön ristiä. Kun Rostovia tultiin vaatimaan kreivi Ostermannin luo, muisti hän tehneensä rynnäkönn ilman käskyä ja oli varma siitä, että päällikkö vaatii häntä luokseen rangaistukseen omavaltaisesta teosta. Tämän tähden olisi Ostermannin ystävällisten sanojen ja palkinnon lupauksen pitänyt vielä enemmän ilostuttaa Rostovia, mutta äsken syntynyt omituisen sekava tunne vaivasi häntä edelleen. "Mikä kumma minua nyt vaivaa?" kyseli hän kenraalin luota tullessaan. "Iljinkö? Ei, hän on terve ja eheä. Olenko ehkä jotenkin häväissyt itseni? Ei, ei sekään!" Jokin muu häntä rasitti katumuksen tavoin. "Ahaa, tuo kuopukkaleukainen ranskalainen upseeri! Muistanpa, kuinka käteni pysähtyi, kun olin sen kohottanut".

Kun Rostof huomasi saatettavan vankia pois, riensi hän heidän jälkeensä nähdäkseen kuopukkaleukaisen upseerinsa. Tämä istui kummallisessa puvussa jyrkän husarihevosen selässä ja vilhui levottomasti ympärilleen. Hänen haavaansa ei juuri voinut sanoa haavaksi. Hän hymyili väkinäisesti Rostoville ja vilkutti kättään tervehdykseksi. Rostovin oli yhä vain outo ja jostain syystä häpeä olla.

Koko tämän ja seuraavan päivän huomasivat Rostovin ystävät ja toverit, ettei hän ollut tuskaloinen eikä äkäinen, vaan vaitelias ja mieltävä. Hän joi vastenmielisesti, pyrki pysyttelemään yksikseen ja yhä tuumiskeli jotain.

Rostof ajatteli yhä vain tuota loistavaa urotyötään, jolla hän ihmeekseen ansaitsi Yrjön ristin, vieläpä urhon maineenkin, mutta jotain oli, jota hän ei jaksanut käsittää. "He pelkäävät meitä entistä enemmän!" ajatteli hän. "Siinäkö se nyt onkin kaikki se, jota sanotaan sankarillisuudeksi? Ja olenko minä tehnyt sen isänmaan hyväksi? Mitä pahaa hän on tehnyt kuopukkoineen ja sinisine silmineen? Ja miten hän säikähti! Hän luuli, että minä tapan hänet. Mistä syystä olisin hänet tappanut? Minun käteni vavahti. Ja minulle annettiin Yrjön risti. En ymmärrä en yhtään mitään!"

Vaan sillä aikaa kun Nikolai punnitsi näitä seikkoja eikä kuitenkaan voinut tehdä selvää tiliä itselleen siitä, mikä hänen mieltään oikeastaan ahdisti, kääntyi hänen virkansa onnen pyörä hänen edukseen. Hänen arvonsa kohosi. Ostrovnan kahakan jälkeen hänelle annettiin pataljoona husareja, ja kun milloin tarvittiin rohkeaa upseeria, pantiin hänet silloin aina valjaisiin.

XVI

Kun kreivitär oli saanut tiedon Natashan sairaudesta, matkusti hän, vaikka olikin vielä heikko, Petjan ja koko taloutensa kanssa Moskovaan. Koko Rostovin perhe muutti Maria Dmitrijevnan luota omaan taloonsa ja asettui kokonaan asumaan Moskovaan.

Natashan sairaus oli niin vakavaa laatua, että hänen ja hänen omaistensa onneksi muuttui ajatus kaikesta siitä, mikä oli ollut syynä hänen sairauteensa, nimittäin hänen käytöksensä sulhoaan kohtaan ja ero, toisarvoiseksi. Hän oli niin sairas, ettei voitu ajatellakaan, miten paljon hänessä oli syytä tapahtumaan, sillä hän ei syönyt, ei juonut, ei nukkunut, laihtui huomattavasti, ryki ja, kuten lääkärit hienosittain huomauttivat, oli vaaran partaalla. Täytyi vain ajatella sitä, miten saisi hänet paranemaan. Lääkärit kävivät Natashan luona sekä yksitellen että joukottain, puhuivat paljon ranskaa, saksaa, jopa latinaakin, moittivat toinen toistaan, määrälivät mitä erilaisimpia lääkkeitä, joiden olisi pitänyt auttaa kaikissa heille tunnetuissa taudeissa. Mutta ei yhdenkään päähän pälkähtänyt se yksinkertainen ajatus, etteivät he tunteneet sitä tautia, jota Natasha sairasti, kuten ei voida tuntea ainoatakaan tautia, jonka kahleissa elävä ihminen on. Sillä jokaisessa elävässä ihmisessä piilee omat omituisuutensa ja hänellä on aina semmoinen omituinen, oma, uusi, konstikas tautinsa, jota lääketiede ei tunne, – ei suinkaan keuhko-, maksa-, iho-, sydän- eikä hermotauti eikä muukaan sen lajinen, josta lääketieteessä puhutaan, vaan tauti, joka piilee kärsimyksissä. Tämä yksinkertainen ajatus ei voinut johtua lääkärrien mieleen (samoin kuin ei noidankaan mieleen johdu, ettei hän taida noitua) siitä syystä, että heidän elämäntyönsä oli lääkitseminen, että he saivat työstään palkan ja että he olivat tätä työtä varten uhranneet elämänsä parhaimman ajan. Mutta tärkein syy oli kuitenkin se, että he huomasivat olevansa hyödyllisiä ja todellakin he olivat hyödyllisiä koko Rostovin huonekunnalle. Eivät he olleet hyödyllisiä siksi, että pakottivat sairaan nieleksimään suurimmaksi osaksi vaarallisia aineita (vaarallisuus ei ollut suuri, koska vaarallisia aineita annettiin pienin erin), vaan he olivat hyödyllisiä, välttämättömiä ja tuikitarpeellisia (syy – miksi aina on ollut ja tulee olemaan luuloteltuja parantajia, poppamiehiä, homeopaatteja ja alopaatteja) siksi, että he tyydyttivät sairaan ja tätä rakastavien henkilöiden henkisiä tarpeita. He tyydyttivät sitä helpotuksen toivon ikuista inhimillistä tarvetta sekä osanottavaisuuden ja toiminnan tarvetta, jota ihminen tuntee kärsimysten aikana. He tyydyttivät sitä ikuista inhimillistä tarvetta, jonka huomaamme pienissä lapsissakin, tarvetta hieroa sitä paikkaa, johon on koskenut. Kun lapsi loukkaa itsensä, juoksee hän heti äidin tai hoitajansa syliin siksi, että häntä suudeltaisiin ja hierottaisiin kipeätä paikkaa. Ja hänen tulee helpompi olla, jos kipeätä paikkaa hierotaan tai suudellaan. Lapsi ei usko, etteivät häntä viisaammat ja vanhemmat kykenisi parantamaan hänen kipuaan. Ja helpotuksen toivo ja osanottavaisuus silloin, kun äiti silittää hänen kumuaan, lohduttaa ja tyynnyttää häntä. Lääkärit olivat hyödyksi Natashalle juuri siitä syystä, että hekin tavallaan suutelivat ja hieroivat hänen kipeätä paikkaansa ja vakuuttivat, että se paranee heti, kun palvelija on käynyt Arbatin apteekista ruplalla seitsemälläkymmenellä kopekalla korean laatikollisen pulveria ja pilleriä ja kun sairas ottaa noita lääkkeitä haaleassa vedessä välttämättömästi joka toinen tunti, mutta ei millään muotoa ennemmin eikä myöhemmin.

Mitä olisi Sonja, kreivitär tai kreivi tehnyt ja mitä ajatellut, ellei olisi ollut pilleriä määrätunneilla, lämmintä juotavaa, kanapaistia ja muita lääkärin määräämiä aineita, joiden nauttimisen silmälläpito antoi sairasta ympäröiville askareta ja lohdutusta? Miten olisi kreivi kestänyt rakkaan tyttärensä sairautta, ellei hän olisi tiennyt, että Natashan sairaus maksoi hänelle tuhansia ruplia ja että hän mielellään uhraa enemmänkin, kunhan vain tytär tulisi terveeksi, ellei hän olisi tiennyt, että jos tytär ei parane, hän ei sittenkään sääli rahaa, vaan vie tyttärensä ulkomaille parantumaan, ellei hän olisi ollut tilaisuudessa kertomaan yksityisseikkoja myöten, miten se ja se lääkäri ei päässyt perille taudista, vaan se pääsi ja se taas kaikista paraiten osasi määrätä taudin laadun? Mitä olisi tehnyt kreivitär, ellei hän toisinaan olisi saanut hieman riidellä sairaalle Natashalle siitä, ettei tämä täsmällisesti noudattanut lääkärin ohjeita?

– Sillä tavalla et koskaan tule terveeksi, – puheli hän huolestuneena ja surunsa unohtaen, – ellet sinä tottele lääkäriä etkä nauti aikanaan lääkettä! Ei se ole leikin asia, että sinä voit minä hetkenä tahansa saada pneumonian, – puheli kreivitär, joka jo mainitessaankin tuon sekä hänelle että muille oudon sanan tunsu suurta helpotusta.

Mitä olisi tehnyt Sonja, ellei hänellä olisi ollut sitä ilontunnetta, ettei hän ensi alussa ollut kolmeen yöhön riisunut päältään, että oli joka hetki ollut valmis toimittamaan täsmällisesti lääkärin määräykset ja että hän nyt valvoi yöt voidakseen pitää silmällä tuntia, jolloin sairaalle piti antaa pilleriä kultaisesta rasiasta? Natashasta itsestäänkin, vaikka hän sanoi, etteivät mitkään lääkkeet häntä paranna ja että ne ovat pelkkää tyhmyyttä, oli hauskaa nähdä, että hänen tähtensä paljon uhrauduttiin ja että hänen piti määrätunteina ottaa lääkkeitä. Hänestä tuntui hausalle yksin sekini, että laiminlyömällä määräykset voi osottaa, ettei hän luota lääkkeisiin eikä pidä arvossa elämänsä.

Lääkäri kävi joka päivä, koetti valtimoa, katsoi kieltä ja huolimatta sairaan alakuloisista kasvoista laski leikkiä hänen kanssaan. Mutta kun hän oli poistunut toiseen huoneeseen ja kreivitär ehätti hänen jälestään, otti hän vakavan muodon, nyökytteli mieltävästi päätään ja sanoi, että vaikka vaara onkin tarjona, hän sentään luottaa viimeksi määräämänsä lääkkeen vaikutukseen, että on katsastettava ja odotettava ja että tauti on enemmän henkistä laatua, mutta...

Kreivitär koetti aina kaihtaa sekä itseltään että lääkäriltä rahanantoa ja sen vuoksi hän nytkin hiihätti alakäteen lääkärille kultakolikon, jonka jälkeen hän kevennein sydämin meni sairaan luo.

Nataahan taudin tunnusmerkkinä oli se, että hän söi niukasti, nukkui huonosti, ryki eikä milloinkaan näyttänyt virkistyvän. Ja kun lääkärit olivat sanoneet, ettei sairasta saanut jättää ilman lääkärinapua, pidettiin sairasta kaupungin tukehduttavassa ilmassa. Kesällä 1812 eivät Rostovilaiset muuttaneet maalle.

Jos kohta Natasha oli nauttinut suuren määrän pilleriä ja pulveria purkeista ja koreista rasioista, joista madame Schoss, joka sanomattomasti piti tällaisista esineistä, oli järjestänyt aimo kokoelman, jos kohta Natasha ei saanutkaan tavallisuuden mukaan olla maalla, teki nuoruus kuitenkin tehtävänsä: Natashan suru alkoi kietoutua eletyn elämän vaikutusten kudelmiin, se ei enää painanut sydäntä entisen tuskallisesti, alkoi muuttua olleeksi ja menneeksi ja Natasha alkoi kostua ruumiillisesti.

XVII

Natasha oli nyt levollisempi, mutta ei entistään iloisempi. Hän ei ainoastaan karttanut huvin ulkonaisia muotoja: tanssia, ajelua, konserttia ja teatteria, vaan hän ei edes kertaakaan nauranut niin, ettei hänen naurustaan olisi kuulostanut kyyneleitä. Hän ei voinut laulaa. Niin pian kuin hän alkoi nauraa tai koetti laulaa itsekseen, tukahduttivat kyyneleet hänen: katumuksen ja palaamattoman, puhtaan ajan muistojen kyyneleet ja harmin kyyneleet siitä, että hän ilman edestä oli turmellut nuoren elämänsä, joka olisi voinut tulla kauniiksi ja onnelliseksi. Etenkin nauru ja laulu tuntuivat hänestä pyhydenpilkalta hänen suruaan kohtaan. Kiemailusta ei voinut puhuaakaan, sillä eihän hänen tarvinnut siitä pidättyäkään. Hän puhui ja tunsu, ettei hän nyt välittänyt miehistä vähääkään. Sisäinen ääni kielsi häneltä kaiken ilon. Ja muutenkaan ei hänessä ollut entisen toivorikkaan, huolettoman neitoelämänsä harrastuksia eikä mielitekoja. Kaikista useimmin ja kipeimmin hän muisteli syyskuukausia, metsästystä ja joulupyhiä, joita Nikolain kanssa oli vietetty Otradnajassa. Mitä hän olisikaan antanut, jos olisi voinut palauttaa edes yhden päivän noista ajoista! Mutta kaikki oli ainaseksi lopussa. Aavistus ei valehdellut hänelle, että tuo vapaudentila ja ilojen esteetön nautinto ei enää koskaan palaisi. Mutta elää täytyi.

Hänestä tuntui hyvältä ajatella, ettei hän ole parempi, kuten hän ennen oli ajatellut, vaan huonompi, paljon huonompi kuin kukaan ihminen maailmassa. Vaan eipä siinä kyllin. Hän tiesi tämän ja kyseli itseltään: "mikä edessä odottaa?" Vaan edessäpäin ei ollut mitään. Ei mitään iloa ollut elämässä, joka kuitenkin kului. Natasha näytti koettavan karttaa joutumasta kenellekään taakaksi, mutta itse hän ei tarvinnut mitään. Hän pakeni kaikkia muita omaisiaan paitsi veljeään Petjaa, jonka kanssa hänen oli keveä olla. Tämän kanssa seurusteli hän enimmin kuin kenenkään muun ja toisinaan, kun he olivat kahden kesken, hän nauroi. Hän ei liikkunut kotoa juuri minnekään ja niistä, jotka heillä kävivät, oli hän hyvillään vain yhden käynnistä – Pierren. Tuskinpa voi käyttäytyä hellemin, varovammin ja samalla vakavammin kuin kreivi Besuhof käyttäytyi häntä kohtaan. Tietämättään tunsu Natasha hänen hienon kohtelunsa ja sen tähden häntä suuresti viihdytti kreivin seura. Mutta hän ei ollut edes kiitollinen hänelle hellyydestä. Ei mikään hyvyys Pierren puolelta tuntunut hänestä tahalliselta. Näytti siltä, että Pierren oli niin luonnollista olla helläsydäminen kaikkia kohtaan, ettei hänen hyvydessään ollut mitään ansiota. Toisinaan huomasi Natasha Pierren hämmentyvän ja oudostuvan hänen läsnäollessaan ja varsinkin silloin, kun Pierre tahtoi tuottaa hänelle jotain erityistä mielihyvää tai kun Pierre pelkäsi, että keskustelussa sattuisi jollain tavoin johtamaan Natashan raskaihin muistoihin. Natasha huomasi tämän, mutta hän piti sitä aiheutuneena hänen yleisestä hyväsydämyydestään ja ujuudesta, joka Natashan käsityksen mukaan oli samallinen häntä kuin muitakin kohtaan. Niiden toivottomien sanojen jälkeen, että jos hän olisi ollut vapaa, olisi hän polvillaan pyytänyt Natashan kättä ja rakkautta, ei Pierre koskaan puhunut tunteistaan Natashalle. Natashastakin tuntui selvältä, että ne sanat, jotka silloin olivat häntä lohduttaneet, olivat lausutut kuten kaikki muutkin merkityksettömät sanat itkevän lapsen tynnyttämiseksi. Ei suinkaan siitä syystä, että Pierre oli nainut mies, vaan siksi, että Natasha tunsu hänen ja itsensä välillä olevan sen syvän henkisen juovan, jota hän ei tuntenut olevan Kuraginin ja itsensä välillä, – johtunut koskaan Natashan mieleen, että hänen suhteistaan Pierreen voisi syntyä rakkaus hänen tai vielä vähemmin Pierren puolelta eikä edes sitäkään hellää, runollista ystävyyttä miehen ja naisen välillä, josta Natasha tiesi muutamia esimerkkiä.

Pietarin paaston lopulla saapui Agrafena Ivanovna Bjelova, Rostovilaisten naapuri Otradnajasta, Moskovaan rukoilemaan moskovalaisia pyhimyksiä. Hän ehdotti, että Natasha rupeaisi valmistautumaan Herran ehtoolliselle ja Natasha tarttui ilomielin tähän ajatukseen. Vaikka lääkärit olivat kieltäneet Natashaa lähtemästä aamulla varhain ulos, pysyi Natasha päätöksessään paastota ja valmistautua, mutta ei valmistautua niinkuin Rostovilaisten talossa oli tapana eli kuunnella

kotona kolme jumalanpalvelusta, vaan niin kuin Agrafena Ivanovna valmistautui eli koko viikon ja laiminlyömättä ainoatakaan ilta-, puolipäivä- tai aamujumalanpalvelusta.

Kreivitärtä miellytti tämä Natashan harras into. Kun eivät mitkään maalliset lääkkeet olleet tehonneet, toivoi hän sydämestään, että rukous auttaisi Natashaa paremmin kuin lääkkeet ja sen vuoksi suostui hän Natashan pyyntöön ja uskoi hänet Bjelovan huostaan, vaikka hän kovasti pelkäsi lääkäriä ja salasi näiltä koko jutun. Agrafena Ivanovna saapui kolmen aikaan herättämään Natashaa, jonka hän useimmiten tapasi valveilla. Natasha pelkäsi, että hän olisi nukkunut aamupalveluksen ajan. Hän peseytyi nopeasti, puki nöyrästi päälleen huonoimman pukunsa ja vanhan viitan ja koleudesta hieman väristen astui autioille kaduille, joille oli valahtanut aamuruskon kirkas hohde. Agrafena Ivanovnan kehotuksesta ei Natasha käynyt valmistautumassa oman seurakuntansa kirkossa, vaan eräässä toisessa, jossa jumalisen Bjelovan sanojen mukaan, oli erittäin ankaroita ja puhtaita elämäntapoja noudattava pappi. Tässä kirkossa oli aina vähän väkeä. Natasha ja Bjelova pysähtyivät tavalliselle paikalleen Jumalan Äidin kuvan eteen, joka oli asetettu vasemman köörilavan taustaan ja uusi nöyryyden alistuva tunne valtasi hänet jonkin korkean, saavuttamattoman edessä, kun hän noina aikaisen aamun hetkinä katsoi Jumalan Äidin mustaan muotoon, joita sekä sen edessä palavat kynttelit, että aamun säteet valaisivat ja kuunteli toimitusta, jota hän koetti seurata ja ymmärtää. Kun hän milloin sanoja ymmärsi, yhtyi hänen rukoukseensa hänen omien tunteittensa vivahdukset ja kun hän milloin ei ymmärtänyt, oli hänestä sen ihanampaa ajatella, että halu ymmärtää kaikki on ylpeyttä, että kaikkea ei voi ymmärtää, että on vain uskottava Jumalaan ja antauduttava Hänelle, joka noina hetkinä – hän tunsu niin – hallitsi hänen sieluaan. Hän risti silmiään, kumarteli ja kun ei sattunut ymmärtämään, rukoili hän suurta syntisyyttään kauhistuen, että Jumala antaisi hänelle anteeksi kaikki, kaikki ja olisi hänelle armollinen. Ne rukoukset, joihin hän useimmin syventyi, olivat katumusrukouksia. Aamun varhaisena hetkenä kotiin palatessaan, jolloin tapasi vain työhönsä meneviä kivimiehiä, katua lakasevia pihamiehiä ja jolloin taloissa vielä nukuttiin, heräsi Natashassa uusi tunne haavojen parantumisen mahdollisuudesta ja uuden, puhtaan elämän ja onnen koittamisesta.

Koko viikon kuluessa, jolloin hän eli tämmöistä elämää, kasvoi tuo tunne päivä päivältä. Ja se onni, että hän menee Herran ehtoolliselle ja saa tyhjentää sydämensä, kajasti hänelle niin suurena, ettei hän luullut jaksavansa elää toivottuun, autuaaseen sunnuntaihin saakka.

Vaan tuo onnen päivä tuli, ja kun Natasha tänä hänelle ylen merkillisenä sunnuntaina palasi valkeassa harsopuvussa ehtoolliselta, tunsu hän itsensä ensi kerran monien kuukausien perästä levolliseksi ja kepeäksi astumaan siihen elämään, joka häntä odotti.

Samana päivänä saapui lääkäri tarkastamaan Natashaa. Hän käski nauttimaan edelleenkin niitä viimeisiä pulvereita, joita hän oli määrännyt pari viikkoa sitte.

– Ehdottomasti jatkettava aamuin ja illoin, – sanoi hän nähtävästi tunnollisen tyytyväisenä menestyksensä johdosta. – Säännöllisyyttä on ehdottomasti noudatettava.

– Olkaa huoleta, kreivitär, – sanoi lääkäri sitte, kun hän taitavasti sieppasi kämmenperukkaansa kultakolikon, – kohta hän taas livertelee ja hyppelee. Viimeinen lääke on hänelle tehnyt erittäin, erittäin hyvää. Hän on koko lailla virkistynyt.

Kreivitär katsahti kynsiinsä ja syleskeli iloisin kasvoin saliin mennessään.

XVIII

Heinäkuun alussa alkoi Moskovassa levitä yhä huolestuttavampia huhuja sodan kulusta. Puhuttiin hallitsijan julistuksesta kansalle ja hänen tulostaan armeijasta Moskovaan. Ja kun heinäkuun 11 päivään ei ollut saapunut julistusta eikä manifestia, niin liikkui niistä ja Venäjän asemasta liijoteltuja huhuja. Kerrottiin, että hallitsija lähtee armeijasta sen takia, että armeija oli vaarassa. Kerrottiin, että Smolensk oli antautunut, että Napoleonilla oli miljoona miestä ja että vain ihme voi pelastaa Venäjän.

Lauantaina heinäkuun 11 p: nä saapui manifesti, jota ei vielä oltu painettu. Pierre, joka oli Rostovilla, lupasi seuraavana päivänä, sunnuntaina, saapua päivälliselle ja tuoda julistuksen ja manifestin, jotka hän saa kreivi Rostoptshinilta.

Tänä sunnuntaina menivät Rostovilaiset tapansa mukaan Rasumovskien kotikirkkoon. Jo 10 aikaan aamulla, kun Rostovilaiset astuivat kirkon eteen pysähtyneistä vaunuista ulos, tuntui kuumassa ilmassa, katukauppioiden huudoissa, kaupunkilaisten vaaleissa kesäpuvuissa, bulevardin puiden tomuisissa lehdissä, vahtimuuttoon marssivan pataljoonan soitossa ja valkoisissa housuissa, katukivien jyrynässä ja kuuman auringon kirkkaassa hohteessa se kesäinen uuvuttava helle, tyytyväisyys ja tyytymättömyys nykyisyyteen, joka tuntuu erityisen painavana kaupungin kirkkaana, kuumana päivänä. Rasumovskien kirkossa oli koko Moskovan ylhäisö, kaikki Rostovilaisten tuttuja (tänä vuonna oli koko joukko rikkaita perheitä, jotka tavallisesti hajaantuivat kesäksi maalle, jäänyt kaupunkiin aivan kuin jotain odottaen). Kulkiessaan äitinsä rinnalla livreapukuisen lakeijan jälestä, joka teki tietä kirkkoväen keskeen, kuuli Natasha jonkun nuoren miehen äänen, joka liian kovasti supattaen puhui hänestä:

– Tuoko on neiti Rostof, se sama...

– Kyllä on laihnut, vaan kaunis on vieläkin!

Hän kuuli tai hänestä tuntui, että mainittiin Kuragin ja Bolkonskin nimiä. Muuten hänestä aina tuntui näin. Hänestä tuntui aina, että kaikki ajattelevat häneen katsoessaan vain sitä, mitä hänelle oli tapahtunut. Vaikka Natasha kulki kärsien ja sydäntä kouristaen, kuten aina väkijoukossa, punasinervässä, mustilla pitseillä koristellussa silkkipuvussa, kulki hän kuitenkin tavalla, jolla vain naiset osaavat kulkea: sitä tynempänä ja majesteettillisempänä, kuta kovemmin hänen sydäntään repi ja hävetti. Hän tiesi – eikä erehtynytään siinä, – että hän oli kaunis, mutta nyt se ei tuonut hänelle iloa, kuten ennen. Se oli päinvastoin rasittanut häntä kaikista kovimmin viime aikoina ja varsinkin nyt tänä helteisenä sunnuntaina kaupungissa. "Taas sunnuntai, taas viikko", puheli hän itselleen muistelllessaan, kuinka hän oli ollut täällä sinä sunnuntaina, "ja yhä sama elämä ilman elämää ja yhä sama olotila, jossa ennen oli niin kepeätä elää. Olen kaunis, nuori ja, sen tiedän, nyt myöskin hyvä. Ennen olin huono, vaan nyt olen hyvä, sen tiedän", ajatteli hän. "Vaan parhaimmat, parhaimmat vuoteni kuluvat ihan tyhjään, ketään hyödyttämättä". Hän asettui äitinsä viereen ja nyökäytteli päätään lähellä seisoville tuttaville. Totuttuun tapaansa tarkasteli Natasha naisten pukuja, häntä ei miellyttänyt *tenue* eikä erään lähellä seisovan naisen sopimaton tapa ristiä silmiään lyhyillä merkeillä, harmitteli taasen sitä, että häntä arvostellaan ja että hän itsekin arvostelee, vaan äkkiä hän kauhistui saastaisuuttaan, kauhistui siitä, että hän oli kadottanut entisen puhtautensa.

Jalomuotoinen, siisti pappi-vanhus toimitti jumalanpalvelusta sillä lempeällä juhlallisuudella, joka vaikuttaa rukoilevien sieluihin syvän mahtavasti ja rauhottavasti. Alttariovet sulkeutuivat, verkkaan vetäytyi esivaate kiinni, salaperäinen, hiljainen ääni lausui jotain sieltä. Natashan rintaan nousi käsittämättömiä kyyneleitä ja hurmaavan herpaiseva tunne pani hänen mielensä läikkymään.

"Opetä minulle, mitä minun pitää tekemän, mitä elämälleni tekisin, miten parantuisin ainaseksi, ainaseksi!" ... ajatteli hän.

Djakon astui lukupulpetin ääreen, suori peukalo harallaan pitkät hiuksensa messukaapun kauluksen alta ja pantuaan ristin rinnoilleen alkoi kovalla äänellä juhlallisesti lukea rukouksen sanoja:

– Yhteisesti Herraa rukoilkaamme.

"Yhteisesti, kaikki yhdessä, ilman säätyrajoja, ilman vihaa, veljellisen rakkauden yhdistäminä rukoilemme", ajatteli Natasha.

– Ylhäistä elämää ja sielujemme pelastusta!

"Enkelien ja kaikkien henkiolentojen elämää, jotka ovat meidän yläpuolellamme", rukoili Natasha.

Kun rukoiltiin sotajoukkojen puolesta, muisti hän veljeään ja Denisovia. Kun rukoiltiin merellä olevien ja matkustavaisten puolesta, muisteli hän ruhtinas Andreita ja rukoili tämän puolesta, rukoili, että Jumala antaisi hänelle anteeksi sen pahan, jonka hän oli ruhtinas Andreille tehnyt. Kun rukoiltiin niiden puolesta, jotka meitä rakastavat, rukoili hän kotiväkensä, isänsä, äitinsä ja Sonjan puolesta ja ensi kertaa käsitti hän nyt syyllisyytensä näiden edessä sekä tunsu suuren rakkautensa heihin. Kun rukoiltiin niiden puolesta, jotka meitä vihaavat, mietti hän mielessään vihollisia, jotta olisi rukoillut näiden puolesta. Hän luki vihollisiksi isänsä velkamiehet ja kaikki ne, joilla oli tekemistä hänen isänsä kanssa ja joka kerran vihollisia ja niitä ajatellessa, jotka meitä vihaavat, muisteli hän Anatolia, joka oli hänelle niin paljon paha matkaansaattanut. Vaikka tämä ei ollutkaan niitä, jotka vihasivat, rukoili hän ilomielin hänenkin kuten vihollisen puolesta. Vain rukouksessa tunsu hän olevansa kyllin voimakas selvästi ja tynesti muistelemaan sekä ruhtinas Andreita että Anatolia semmoisina ihmisinä, joita kohtaan hänen tunteensa hälvenivät verrattuna pelon ja hartauden tunteeseen Jumalaa kohtaan. Kun rukoiltiin keisarillisen perheen ja synoodin puolesta, kumarsi hän hyvin syvään ja risti hartaasti silmiään ajatellen, että vaikk'ei hän ymmärräkään, ei hän kuitenkaan saata epäillä, vaan rakastaa hallitsevaa synoodia ja rukoilee sen puolesta.

Rukouksen lopetettuaan pani djakon papillisen olkanauhan ristiin rinnoilleen ja lausui:

– Me annamme itsemme ja henkemme Kristus-Jumalan haltuun.

"Annamme itsemme Jumalan haltuun", toisti Natasha sydämessään. "Jumalani, Sinun haltuusi uskon itseni", ajatteli hän. "En tahdo enkä halua mitään, opeta minulle, mitä minun pitää tekemän, miten käyttäisin tahtoni! Ja ota minut, ota minut!" sanoi Natasha heltyneen kärsimättömästi sielussaan ja laski silmiään ristimättä hienot kätensä vaipumaan aivan kuin odottaen, että tuossa tuokiassa jokin näkymätön voima ottaa hänet ja vapauttaa hänet itsestään, apeista mielialoistaan, toivoistaan, syytöksistä, mielihaluista ja virheistään.

Kreivitär katsahti useita kertoja jumalanpalveluksen aikana tyttärensä heltyneisiin kasvoihin ja välkkyviin silmiin ja rukoili Jumalaa, että Hän auttaisi häntä.

Kaikkien odottamatta toi kirkonpalvelija keskellä jumalanpalvelusta ja vastoin tavallista järjestystä, jonka Natasha hyvästi tunsu, jakkaran, saman jakkaran, jolla kolminaisuuden päivänä luettiin polvirukouksia ja asetti sen alttariovien eteen. Pappi astui esiin punasinervässä, korkeassa lakissa, kohensi tukkaansa ja laskeutui vaivaloisesti polvilleen. Kaikki tekivät samoin ja katsoivat toisiinsa kysyvästi. Se oli juuri synoodista saapunut rukous, rukous Venäjän pelastumisen puolesta vihollisen hyökkäyksestä.

– Herra väkevyyden Jumala ja meidän pelastuksemme Jumala, – alkoi pappi sillä heleällä, nöyrällä ja lempeällä äänellä, jolla vain slaavilaiset hengelliset lukijat osaavat lukea ja joka niin vastustamattomasti vaikuttaa venäläiseen sydämeen.

"Herra väkevyyden Jumala ja meidän pelastuksemme Jumala! Katso armossasi ja runsaudessasi Sinun nöyrien lastesi puoleen ja kuule ja auta ja armahda meitä suuressa rakkaudessasi. Katso, vihollinen, joka villitsee Sinun maasi ja koko maailman autioittaa tahtoo, on meitä vastaan noussut. Katso, jumalattomat ihmiset ovat kokoon käyneet, että he Sinun perintösi tuhoisivat ja Sinun oikean Jerusalemissi hävittäisivät, sen Venäjän, johon sinä mielistynyt olet. He tahtovat Sinun huoneesi saastuttaa, alttarisi särkeä ja meidän Pyhät paikkamme hävittää. Kuinka kauan, Herra, kuinka kauan pitää jumalattomain riemuitseman? Kuinka kauan he saavat rikollista valtaansa käyttää?"

"Kaikkivaltias Herra! Kuule meitä, jotka Sinua rukoilemme: vahvista Sinun voimallasi meidän hurskasta, itsevaltiasta, suurta hallitsijaamme, meidän keisariamme Aleksanteri Pavlovitshia. Muista

hänen oikeamielisyyttään ja lempeyttään, palkitse häntä hänen hyvyytensä jälkeen, jolla hän suojelee meitä, Sinun rakastamaasi Israelia. Siunaa hänen neuvonsa, edesottamisensa ja toimensa; lujita Sinun voimallisella kädelläsi hänen valtakuntansa ja anna hänelle voitto hänen vihollistensa yli, niinkuin Mosekselle Amalekin yli, Gideonille midialaisten yli ja Davidille Goliatin yli. Suojele hänen sotajoukkojaan, pane vaskijoutsia niiden käsivarsille, jotka Sinun nimeesi ovat aseihin ryhtyneet ja vyötä heitä voimallasi taisteluun. Tempaise keihäs ja kilpi ja nouse meitä auttamaan, hävetköt ja pilkaksi joutukoot, jotka meille pahaa aikovat, olkoot he Sinun uskollisten sotajoukkojesi edessä kuin maan tomu tuulessa ja Sinun väkevä enkelisi vainotkoon heitä ja sysätköön heitä pois. Tulkoon heille vaiva, jota ei he tiedä ja verkko, jonka virittivät, käsittäköön heidät: siihen he langetkoot. Vaipukoot he Sinun palvelijaisi jalkojen eteen ja lannistukoot he meidän sotajoukoistamme, Herra! Sinun pelastuksesi ei väsy paljossa eikä vähässä, Sinä olet Jumala älköönkä Sinua vastaan ihminen mitään mahtako.

"Isä, meidän Jumalamme! Muista Sinun hyvyttäsi ja armoasi, joka iankaikkisuudesta on. Älä heitä meitä pois kasvoisi edestä, älä vihastu meidän raadollisuutemme tähden, vaan Sinun armosi suuruuden ja Sinun hyvyytesi runsauden tähden peitä kasvosi meidän pahoista teoistamme ja synneistämme. Luo meihin puhdas sydän ja anna meille uusi vahva henki. Vahvista meitä kaikkia uskolla Sinuun, lujita toivolla, elähytä totuudella ja keskinäisellä rakkaudella, asesta yksimielisyydellä voiton saamista uskollisesti puoltamaan, jonka meille ja meidän isillemme antanut olet: älköön nousko jumalattomien sauva pyhitettyjen osaa vastaan.

"Herra, meidän Jumalamme! Häneen me uskomme ja Häneen turvaamme. Älä anna meidän häpeään tulla Sinun armosi toivossa ja anna meidän nähdä merkki meidän menestyksestämme; nähköt ne, jotka meitä ja meidän oikeaa uskoamme vainoovat ja häpeään joutukoot ja hukkukoot ja kaikki maat nähköt, sillä Sinun nimesi on Herra ja Sinun palvelijoitasi me olemme. Ilmoita meille, Herra, Sinun armosi ja Sinun pelastuksesi anna meille; iloita Sinun palvelijoittesi sydän Sinun armosi tähden. Lyö meidän vihollisemme ja muserra heidät paikalla Sinun uskollistesi jalkoihin. Sillä Sinä olet Sinuun turvaavaisten puolustus ja apu ja voitto ja Sinulle ylistyksen kannamme, Isälle ja Pojalle ja Pyhälle Hengelle nyt ja aina ja iankaikkisesta iankaikkiseen. Amen."

Kun Natashan sielu oli hersynyt herkimilleen, teki tämä rukous häneen syvän vaikutuksen. Hän kuunteli joka sanan Moseksen voitosta Amalekista, Gideonin midialaisista ja Davidin Goliatista ja Sinun Jerusalemissi hävityksestä ja hän rukoili Jumalaa sillä hellyydellä ja pehmeydellä, jota hänen sydämensä kumpusi kukkuroillaan. Vaan hän ei ymmärtänyt oikein hyvin, mitä hän tässä rukouksessa Jumalalta anoi. Koko hänen sielunsa oli mukana, kun rukoiltiin uutta henkeä, sydämen vahvistamista uskon ja toivon avulla ja näiden herättämistä rakkauden kautta. Hän ei kuitenkaan voinut rukoilla vihollistensa jalkoihin musertamisen puolesta, koska hän vasta muutamia hetkiä tätä ennen oli toivonut, että niitä olisi ollut enemmänkin, jotta olisi rukoillut niiden puolesta, Toisekseen hän ei myöskään voinut epäillä, että luettu polvirukous olisi ollut väärä. Hänen sieluunsa nousi syvä, hätäilevä kauhistus siitä rangaistuksesta, joka olisi ihmisiä kohdannut heidän syntiensä tähden ja hän rukoili Jumalalta, että Hän antaisi heille kaikille anteeksi ja hänelle itselleen levon ja onnen elämässä. Ja hänestä tuntui, että Jumala kuulee hänen rukouksensa.

XIX

Siitä päivästä saakka, jolloin Pierre Rostovilta lähdettyään ja Nataahan jaloa katsetta muistelllessaan, katsoi pyrstötähteä taivaalla ja tunsi, että hänelle avautui jotain uutta, lakkasi hänelle kummittelemasta tuskastuttava kysymys kaiken maallisen turhuudesta ja mielettömyydestä. Tuo kauhea kysymys: miksi, mitä varten? joka vaivasi häntä kesken kaikkia askareitakin, ei muuttunut nyt toiseksi kysymykseksi eikä vastaukseksi entiseen, vaan vaihtui *häntä* kuvastavaksi ilmiöksi. Jos hän kuuli mitättömiä keskusteluja tai itse otti niihin osaa, jos hän luki tai sai muilta kuulla ihmisten huonoudesta ja mielettömyydestä, ei hän sitä kauhistunut, kuten ennen. Hän ei kysellyt itseltään, mistä syystä ihmiset puuhailivat, kun kaikki päättyy lyhyeen ja tietymättömiin, – vaan muisteli *häntä* semmoisena, jommoisena hän oli hänet viimeksi nähnyt. Ja kaikki hänen epäilynsä haihtuivat, mutta ei siitä syystä, että *hän* antoi vastauksen kysymyksiin, vaan siksi, että kuvittelu *hänestä* vei hänet silmänräpäyksessä toiseen, valoisalle henkisen toiminnan askartelualalle, jolla ei voinut olla väärää eikä vanhurskasta, kauneuden eikä rakkauden maailmaa, jota varten maksoi elää. Esiintyipä hänelle minkälainen elämän illettävyys tahansa, puheli hän itsekseen: "Olkoon, että N.N. on kavaltanut valtiota ja tsaaria, hän saa valtiolta ja tsaarilta kuitenkin kunniaa palkakseen. Hän loi minuun eilen hymyilevän katseensa ja pyysi käymään ja minä rakastan häntä eikä kukaan saa sitä milloinkaan tietää". Ja hänen sydämessään oli tyyntä ja kirkasta.

Pierre liikkui edelleenkin seurapiireissä, joi entiseen tapaan ja vietti entisen joutilasta, hajanaista elämää. Pitihän hänen paitsi Rostovilla viettämiään hetkiä kuluttaa muu aikansa ja hänen Moskovassa saamansa tottumus ja tuttavuus veti häntä vastustamattomasti siihen elämään, joka hänet oli saanut pyörteisiinsä. Mutta viime aikoina, kun sotänäyttämöltä saapuvat tiedot olivat toinen toistaan huolestuttavampia ja kun Natashan terveys alkoi palautua sekä tämä lakkasi herättämästä hänessä entistä säästeliään säälin tunnetta, joutui hän joutumistaan kummallisen levottomuuden valtaan. Hän tunsi, että se asema, jossa hän oli, ei voinut kestää kauaa, että oli tulossa onnettomuus, jonka täytyi muuttaa koko hänen elämänsä ja kärsimättömästi koetti hän etsiä tuon lähestyvän tuhon tunnusmerkkiä. Eräs vapaamuurarien veljeskunnan jäsen oli hänelle ilmaissut seuraavan, Johannes Evankelistan ilmestyskirjasta johdetun ennustuksen Napoleonista.

Ilmestyskirjan 13: nen luvun 18: ssa värssyssä sanotaan: "Tässä on viisaus. Jolla on ymmärrys, se laskekoon pedon luvun; sillä se on ihmisen luku, ja hänen lukunsa on kuusisataa kuusikymmentä ja kuusi".

Ja saman luvun 5:ssä värssyssä: "Ja hänelle annettiin suu, puhuaksensa suuria asioita ja pilkkoja ja hänelle annettiin valta pitää sotaa kaksiviidettäkymmentä kuukautta".

Ranskalaisilla aakkosilla on juutalaisen lukujärjestyksen tapaan, jonka mukaan kymmenellä ensimmäisellä kirjaimella merkitään ykkösiä ja muilla kymmeniä, seuraava lukumerkitys:

abcdefghijklmnopqrstu vwxyz

1234567S9 102030405060708090100110120130140150160.

Jos kirjoitetaan näiden aakkosten mukaan numeroilla *L'Empereur Napoléon*,⁴⁶ saadaan summaksi 666, josta syystä siis Napoleon oli se peto, josta ilmestyskirjassa on ennustettu. Jos sitä paitsi samojen aakkosten mukaan kirjoitetaan *quarante deux*,⁴⁷ toisin sanoen raja, joka oli pantu pedolle puhuaksensa suuria asioita ja pilkkoja, on näidenkin lukujen summa 666, josta seuraa, että Napoleonin vallan raja alkoi vuonna 1812, jolloin Ranskan keisari täytti 42 vuotta. Tämä ennustus hämmästytti kovasti Pierreä ja hän teki usein itselleen kysymyksiä, mikä se lopultakin nostaa rajan pedon eli Napoleonin vallalle. Samojen laskelmien avulla koetti hän löytää vastausta kysymykseensä.

⁴⁶ Keisari Napoleon.

⁴⁷ Neljäkymmentä kaksi.

Pierre kirjotti vastaukseksi tuohon kysymykseen *L'Empereur Alexandre? La nation russe?*⁴⁸ Lukujen summa tuli kuitenkin suuremmaksi tai pienemmäksi kuin 666. Kerran näitä laskuja tehdessään hän kirjotti oman nimensä – *Comte Pierre Besuhoff* – mutta numerojen summa oli sopimaton. Hän muutti oikokirjotusta ja pani s: n sijaan z:n, lisäsi *de*, vaan ei sittenkään päässyt toivomaansa tulokseen. Silloin johtui hänen päähänsä, että jos vastaus hänen ratkaistavaan kysymykseensä olisi hänen nimessään, niin olisi vastauksessa ehdottomasti mainittu myöskin hänen kansallisuutensa. Hän kirjotti *le russe Besuhof*,⁴⁹ vaan laskettuaan yhteen luvut hän sai 671. Vain 5 oli liikaa. 5 on yhtä suuri kuin *e*, sama *e*, joka oli heitetty pois artikkelista *le* sanan *l'empereur* edellä. Jätettyään, vaikka väärinkin, *e: n* pois sai Pierre etsimäänsä vastaukseen sanoista *l'russe Besuhof* tasalleen 666. Tämä keksintö sai hänet levottomaksi. Missä yhteydessä oli hän siihen suureen tapaukseen, josta oli ennustettu ilmestyskirjassa – sitä hän ei tiennyt, mutta hän ei myöskään hetkeäkään epäillyt, että yhteys oli olemassa. Hänen rakkautensa Rostovaan, antikristus, Napoleonin hyökkäys, pyrstötähti, 666, *l'empereur Napoléon* ja *l'russe Besuhof* – kaiken tämän täytyi kypsyä keskenään, leimahtaa tulena, syöstä hänet pois siitä moskovalaisten tapojen mitättömästä, velhotusta maailmasta, johon hän tunsi olevansa kiedottu, ja johtaa hänet suuriin sankaritöihin, suureen onneen.

Sen sunnuntain aattona, jolloin rukous oli luettu, oli Pierre luvannut tuoda Rostovilaisille kreivi Rostoptshinilta sekä julistuksen Venäjän kansalle että tuoreimmat tiedot armeijasta. Saavuttuaan aamupuoleen kreivi Rostoptshinin luo tapasi Pierre täällä vast'ikään armeijasta saapuneen kuriirin. Kuriiri oli muuan Pierren moskovalaisia tanssittavia.

– Auttakaa minua Herran tähden! – sanoi kuriiri, – minulla on kokonainen kontillinen kirjeitä omaisille.

Näiden kirjeiden joukossa oli Nikolai Rostovin kirje isälleen. Pierre otti kirjeen. Sitä paitsi antoi kreivi Rostoptshin Pierrelle hallitsijan juur'ikään painetun julistuksen Moskovan kaupungille, viimeksi armeijalle annetut päiväkäskyt ja viimeisen oman tiedonantonsa. Päiväkäskyjä silmäillessään tapasi Pierre eräässä niistä, jossa oli tietoja haavottuneista, kaatuneista ja palkituista, Nikolai Rostovin nimen, joka oli saanut Yrjön 4: nen luokan ristin Ostrovnan tappelussa osottamastaan urhoollisuudesta sekä samassa päiväkäskyssä ruhtinas Andrei Bolkonskin nimityksen jääkäriyrykmentin komentajaksi. Vaikka Pierre ei tahtonutkaan muistuttaa Rostovilaisille Bolkonskin nimeä, ei hän voinut hillitä haluaan ilahduttaa heitä tiedolla heidän poikansa palkitsemisesta. Hän jätti itselleen julistuksen, tiedonannon ynnä muut paperit voidakseen itse viedä ne päivälliselle ja lähetti painetun päiväkäskyn sekä kirjeen Rostovilaisille.

Keskustelu kreivi Rostoptshinin kanssa, tämän huolestunut ja hätäilevä esiintymistapa, kuriirin tapaaminen, joka huolettomasti kerroskeli, miten huonosti asiat armeijassa sujuivat, huhut Moskovassa tavatuista vakoojista ja eräästä kaupungissa kiertelevästä paperista, jossa sanottiin, että Napoleon on luvannut ennen sykyä käydä Venäjän molemmissa pääkaupungeissa, keskustelu hallitsijan huomiseksi odotetusta tulosta, – kaikki tämä sai Pierressä uudelleen ja entistä voimakkaammin viriämään sen levottomuuden ja odotuksen kuohun, joka ei ollut hänestä hälvennyt pyrstötähden ilmestymisestä ja varsinkin sodan alkamisesta asti.

Pierren mielessä oli jo kauan ollut antautua sotapalvelukseen ja hän olisi sen tehnytkin, ellei häntä olisi estänyt ensiksikin se, että hän kuului vapaamuurariyhdistykseen, johon häntä sitoi vala ja joka saarnasi ikuisen rauhan ja sodan hävittämisen oppia ja toiseksi se, että kun hän näki moskovalaisten joukottain pukeutuvan sotilaspukuun ja saarnaavan isänmaanrakkautta, häntä jostain syystä hävetti ottaa tuo askel. Pääsyy oli kuitenkin siinä hämärässä kuvittelussa, että hän on *l'russe Besuhof*, jolla on pedon lukumäärän 666 merkitys, että hänen osanottonsa tuohon suureen tekoon rajan panemisessa *pedon* vallalle, joka puhui suuria asioita ja pilkkoja, oli ikuisesti määrätty ja ettei hänen tämän tähden pitänyt ryhtyä mihinkään, vaan ainoastaan odottaa, mitä tuleva oli.

⁴⁸ Keisari Aleksanteri? Venäjän kansa?

⁴⁹ Venäläinen Besuhof.

XX

Rostovilaisilla, kuten tavallisesti sunnuntaisin, oli päivällisillä jokunen läheinen tuttava.

Pierre saapui tavallista aikasemmin tavatakseen vain perheen jäsenet.

Pierre oli tänä vuonna lihonut niin kovasti, että hän olisi näyttänyt muodottomalta möhkäleeltä, ellei hän olisi ollut kookaskasvuinen, jykeväluinen ja niin voimakas, että hän näytti helposti jaksavan hallita lihavuutensa.

Ähkien ja jotain mutisten hän astui rappukäytävään. Kuski ei enää kysynyt, pitikö jäädä odottamaan. Hän tiesi, että kun kreivi meni Rostovilaisille, viipyi hän siellä kello 12: teen. Rostovilaisten lakeijat kiirehtivät iloisesti riisumaan hänen päältään viittaa ja ottamaan vastaan kepin ja lakin. Klubitavan mukaan jätti Pierre aina keppinsä ja lakkinsa eteiseen.

Ensimmäinen henkilö, jonka hän Rostovilla näki, oli Natasha. Ennen kuin tämä näki hänet, kuuli hän jo eteisestä Natashan äänen. Hän harjotteli salissa äänentapailua. Pierre tiesi, ettei Natasha ollut laulanut sairaudestaan saakka ja sen vuoksi hämmästytti ja riemastutti häntä Natashan ääni. Hän avasi hiljaa oven ja huomasi Natashan, joka oli samassa sinipunervassa puvussa kuin kirkossakin, kävelevän huoneessa ja laulavan. Natasha kulki selin häneen, kun hän avasi oven, mutta kun Natasha samassa pyörähti ympäri ja keksi hänen paksut, ihmettelevät kasvonsa, punastui hän ja meni nopein askelin Pierreä vastaan.

– Tahdon taas yrittää laulaa, – sanoi Natasha. – Onhan sekin askaretta, – lisäsi hän aivan kuin anteeksi pyytäen.

– Sepä mainiota!

– Aika hauskaa minusta, kun tulitte! Minä olen nykyisin niin onnellinen! – sanoi Natasha sillä entisellä virkeydellä, jota Pierre ei ollut nähnyt hänessä pitkiin aikoihin. – Tiedättekö, että Nikolai on saanut Yrjön ristin? Olen hyvin ylpeä hänestä.

– Kyllä, minähän sen päiväkäskyn lähetin. En muuten tahdo teitä häiritä, – lisäsi hän aikoen mennä vierashuoneeseen.

Natasha pysähdytti hänet.

– Kreivi, onko se pahasti, että minä laulan? – sanoi hän punastuen, mutta silmiään alas luomatta kysyvästi Pierreen katsoen.

– Ei ... miksi niin? Päinvastoin... Mutta miksi te minulta kysytte?

– En tiedä itsekään, – vastasi Natasha nopeasti. – Mutta minä en tahtoisi tehdä mitään, joka ei teitä miellyttäisi. Minä luotan teihin kaikessa. Tiedättekö, kuinka tärkeä te minulle olette, kuinka paljon te olette tehneet minun edestäni!.. – Hän puhui nopeasti ja huomaamatta, että Pierre punastui näistä sanoista. – Näin samasta päiväkäskystä: *hän*, Bolkonski (hän lausui tämän sanan sukkelasti kuiskaten) on Venäjällä ja taasen palveluksessa. – Mitä luulette, – sanoi hän nopeasti ja nähtävästi jouduttaen sanojaan voimiensa loppumisen pelosta, – antaako hän minulle milloinkaan anteeksi? Eikö hän tule muistelemaan minua vihalla? Mitä luulette?

– En luule ... – sanoi Pierre. – Hänellä ei ole mitään anteeksi annettavaa... Jos minä olisin hänen asemassaan...

Pierren mieleen välähti muistoja, hänen ajatuksensa lennähtivät silmänräpäyksessä siihen aikaan, jolloin hän Natashaa lohduttaen sanoi tälle, että jollei hän olisi se, mikä hän oli, vaan maailman parhain ihminen, niin pyytäisi hän polvillaan hänen kättään. Entinen surkuttelun, hellyyden ja rakkauden tunne kuohahti eloon ja entiset sanat nousivat hänen huulilleen. Vaan Natasha ei antanut hänelle aikaa lausua niitä.

– Te ... te ... – sanoi Natasha riemukkaasti lausuen sanan *te*, – olette toista. Hyväsydämisempää, jalomielisempää ja parempaa kuin te en tunne eikä voi ollakaan. Jollei teitä olisi silloin ollut eikä nytkään, en tiedä, miten minun olisi käynyt, sillä...

Natashan silmiin tulvi äkkiä kyyneleitä. Hän käännähti selin, nosti nuotteja silmiensä eteen, alkoi laulaa ja läksi kävelemään pitkin salia.

Samaan aikaan juoksi Petja vierashuoneesta.

Petja oli nyt kaunis, punaposkinen, viisitoistavuotias poika, jolla oli paksut, punaiset huulet ja joka oli Natashan näköinen. Hän valmistautui yliopistoon, mutta oli äskettäin salaa päättänyt toverinsa Obolenskin kanssa, että hän rupeaa husariksi.

Petja kipasi kaimansa luo puhumaan asiastaan.

Hän oli pyytänyt Pierren ottamaan selkoa, otettaisiko hänet husariksi.

Pierre käveli vierashuoneessa häntä kuuntelematta.

Petja kiskasi häntä kädestä herättääkseen hänen huomionsa.

– No, miten on asiani, Pjotr Kirilitsb, sanokaa Herran tähden! Kaikki toivoni on teissä, – sanoi Petja.

– Niin, sinun asiasi. Se husarijuttu? Sanon, sanon. Kohta sanon kaikki.

– No, mitä kuuluu, *mon cher*,⁵⁰ saitteko manifestin? – kysyi vanha kreivi. – Kreivitär oli Rasumovskien kirkossa ja oli kuullut uuden rukouksen. Hyvin hyvän sanoi olleen.

– Olen, – vastasi Pierre. – Huomenna tulee hallitsija... Ylimääräinen aatelin kokous ja kymmenen kustakin tuhannesta rekryyttejä, kerrotaan. Onnittelen teitä.

– Niin, niin, Luojan kiitos. Mitäs armeijasta kuuluu?

– Meikäläiset ovat taas peräytyneet. Smolenskin luona kuuluvat jo olevan, – vastasi Pierre.

– Herra varjalkoon! – sanoi kreivi. – Missäs manifesti on?

– Julistus! Niin, tosiaankin!

Pierre alkoi etsiä taskuistaan papereita, mutta ei löytänyt. Taskujaan kopistellesaan hän suuteli huoneeseen saapuneen kreivittären kättä ja silmäili levottomasti ympärilleen nähtävästi Natashaa odotellen, joka ei enää laulanut ja jota ei kuulunut saliin.

– *Ma parole, je ne sais plus ou je l'ai fourré*,⁵¹ – sanoi hän.

– Ainahan se hävittää kaikki, – virkkoi kreivitär.

Natasha saapui huoneeseen liikutetuin kasvoihin ja kävi istumaan ääneti Pierren katsoen. Niin pian kuin hän oli ilmestynyt huoneeseen, alkoivat Pierren kolkot kasvot säteillä ja paperia yhä etsiessään hän useaan kertaan silmäili Natashaa.

– Tottaviekköön olen unohtanut sen kotiin, lähden hakemaan. Välttämättä...

– Myöhästytte päivälliseltä.

– Ja kuskikin on ajanut pois.

Mutta Sonja, joka oli mennyt etsimään eteisestä paperia, löysi ne Pierren lakista, jonka vuorin väliin hän oli ne huolellisesti kätkenyt. Pierre aikoi ruveta lukemaan.

– Puolisen jälkeen, – sanoi vanha kreivi, joka nähtävästi aavisti niistä suurta nautintoa.

Päivällistä syödessä, jonka aikana juotiin samppanjaa uuden Yrjön ritarin onneksi, kertoi Shinshin kaupungin uutisia: vanhan grusialaisen ruhtinattaren sairaudesta, siitä, miten Métivier oli kadonnut Moskovasta ja siitä, että Rostoptshinin luo oli tuotu joku saksalainen ja ilmoitettu, että se oli shampinjooni (niin oli kertonut Rostoptshin itse) ja että kreivi Rostoptshin oli käskenyt laskemaan sen shampinjoonin irti sanoen kansalle, ettei se ollut ollenkaan shampinjooni, vaan tavallinen vanha saksalainen tatti.

– Kiinni kuuluvat jo ottavan, – sanoi kreivi, – johan minä olen sanonut kreivittärelle, että puhuisi vähemmän ranskaa. Nykyisin ei sovi.

– Oletteko kuulleet, – sanoi Shinshin, – että ruhtinas Galitsin on ottanut venäläisen opettajan, venäjää kuuluu opettelevan, – *il commence à devenir dangereux de parler français dans les rues*.⁵²

⁵⁰ Rakkaani.

⁵¹ En tottaviekköön tiedä, mihin olen sen pistänyt.

⁵² Ranskan kielen puhuminen kadulla käy vaaralliseksi.

– Mitenkäs sitte, kreivi Pjotr Kirilitsh, kun nostoväkeä ruvetaan kokoamaan – teidänkin pitää nousta satulaan? – kysyi vanha kreivi Pierreitä.

Pierre oli ajatuksissaan eikä puhunut paljo mitään päivällisen aikana. Hän katsahti kreiviin aivan kuin häntä ymmärtämättä.

– Niin, niin, sotaan! – sanoi hän. – Ei! Mikäs sotilas minä olen! Kaikki, kaikki yleensä on niin kummallista! En tosiaan tiedä itsekään... Olen kovin kaukana sotaisista harrastuksista, mutta nykyisinä aikoina ei voi kukaan vastata itsestään.

Päivällisen jälkeen istuutui kreivi tyytyväisenä ja levollisena nojatuoliin ja pyysi vakavin kasvoin Sonjaa lukemaan, joka oli tunnettu erinomaiseksi lukijaksi.

"Meidän esipääkaupungillemme Moskovalle.

"Vihollinen on hyökännyt suurilla voimilla Venäjän maahan. Se on tulossa tuhoamaan meidän rakasta isänmaatamme", luki Sonja huolellisesti hennolla äänellään. Kreivi kuunteli silmät kiinni ja katkonaisesti hengittäen muutamissa paikoin.

Natasha istui selkä suorana ja katseli tutkivasti ja suoraan vuoroin isäänsä vuoroin Pierreen.

Pierre tunsu häntä tähestävän katseen ja koetti olla kääntämättä silmiään. Kreivitär puisteli paheksivasti ja vihaisesti päätään jokaisen manifestissa olevan juhlallisen lauselman johdosta. Hän näki noissa sanoissa ainoastaan vaaroja, jotka uhkasivat hänen poikaansa ja joita tulisi vielä kauan jatkumaan. Shinshin oli vetänyt suunsa ivalliseen hymyyn ja näkyi valmistautuneen nauramaan sille, mikä ensinnä naurua ansaitseisi: Sonjan lukemiselle, sille, mitä kreivi sanoisi, jopa itse julistuksellekin, ellei otollisempaa tekosyytä ilmenisi.

Luettuaan vaaroista, jotka Venäjää uhkasivat ja toiveista, joita hallitsija kiinnitti Moskovaan ja varsinkin suur-aateliin, luki Sonja vapisevin äänin, joka johtui etupäässä siitä, että häntä hartaasti kuunneltiin, viimeiset sanat: "Me emme viivyttelä itse asettua kansamme keskeen tässä pääkaupungissa sekä muillakin valtakuntamme seuduilla neuvotellaksemme kansan asemamisesta ja johtaaksemme nostoväkemme kokoamista, joka niin hyvin tällä hetkellä tukkeaa tien viholliselta kuin myöskin vastaisuudessa hävittää sen kaikkialla, missä se vain ilmestyneekin. Tulkoon tuho, johon hän aikoo syöstä meidät, hänen päänsä päälle ja ylistäköön orjuudesta vapautettu Europa Venäjän nimeä!"

– Niin sen pitää olla! – huudahti kreivi avattuaan kostuneet silmänsä ja muutamia kertoja keskeytyen sohisemisesta aivan kuin hänen nenänsä alle olisi pistetty väkevää, suolaista etikkaa hän lisäsi: – kun hallitsija kerran on sanonut, uhraamme kaikkemme mitään säälimättä.

Shinshin ei ehtinyt laskea miettimäänsä pilaa kreivin isänmaallisuudesta, kun Natasha hypähti paikaltaan ja juoksi isänsä luo.

– Mikä erinomainen isä! – sanoi hän isäänsä suudellen ja katsahti taas Pierreen sillä itsetiedottomalla kokettimaisuudella, joka häneen oli palannut hänen virkistymisensä kanssa.

– Olette aika patriootti! – sanoi Shinshin Natashalle.

– En ollenkaan patriootti, vaan muuten ... – vastasi Natasha loukkautuneena. – Teistä tuntuu kaikki naurettavalta, vaan tässä ei ole ollenkaan pilan sijaa...

– Ei ollenkaan! – toisti kreivi. – Kun hän vain sanoo sanan, menemme joka mies ... Ei tässä olla mitään saksalaisia...

– Huomasitteko, – sanoi Pierre, – että sanottiin: "neuvotellaksemme".

– Olkoonpa mitä varten tahansa...

Petja, johon ei kukaan ollut kiinnittänyt huomiota, astui nyt isänsä eteen ja sanoi tulipunaisena, särkyneellä, vuoroin kimakalla, vuoroin karkealla äänellä:

– Nyt, pappa kulta, minä kysyn lopullisesti – ja äiti myöskin, tehkää mitä tahdotte, – kysyn lopullisesti, että lasketteko minut sotapalvelukseen, sillä minä en voi ... ja siinä kaikki...

Kauhistuneena kohotti kreivitär katseensa taivasta kohti ja sanoi äkäisesti miehelleen:

– Sitä ne sinun sanasi ovat tehneet!

Mutta kreivi sai samassa hetkessä hillityksi itsensä.

– No, no, – sanoi hän, – onpa sinustakin sotilaaksi! Älä tyhmyyksiä ajattele, täytyy oppia.

– Ei se ole tyhmyyttä, pappa kulta. Obolenskin Fedja on nuorempi minua ja menee myöskin ja sitä paitsi en minä voi kuitenkaan oppia nyt, kun... – Petja pysähtyi, punastui, että hikeä nousi, vaan jatkoi kuitenkin: – kun isänmaa on vaarassa.

– Ole jo, tyhmyyksiä...

– Mutta sanoittehan te itse, että kaikkemme uhraamme.

– Petja! Minä sanon sinulle: pidä suusi kiinni, – kiljasi kreivi luoden silmäyksen puolisoonsa, joka kalpeana tuijotti nuorimpaan poikaansa.

– Mutta minäpä puhun ja Pjotr Kirillovitsh myöskin...

– Hölynpölyä, sanon minä sinulle! Eivät korvantauksesikaan ole vielä kuivuneet ja jo sotapalvelukseen tekee mieli! – Kreivi otti paperit luultavasti lukeakseen ne vielä kerran huoneessaan ennen levolle menoaan ja läksi menemään huoneesta. – Pjotr Kirillovitsh, lähdetään tupakoimaan...

Pierren oli vallannut levottomuus ja epäröiminen. Natashan oudosti välkkyvä ja eloisa katse, joka myötäensä oli tähtäillyt häntä enemmän kuin hellästi, oli saattanut hänet tuohon tilaan.

– Ei, minä taidan lähteä kotiin...

– Kotiin? Tehän aijotte olla illan meillä... Ja muutenkin olette alkaneet käydä harvoin. Vaan hän tuossa ... – sanoi kreivi suopeasti Natashaa osottaen, – on iloinen ainoastaan teidän aikananne.

– Niin, en muistanut... Minun täytyy ehdottomasti kotiin... Asiat vaatii ... – sanoi Pierre nopeasti.

– No, näkemiin asti sitte, – virkkoi kreivi ja poistui huoneesta.

– Miksi te lähdette? Miksi olette hermostunut? Miksi? ... – kysyi Natasha Pierreitä katsoen häntä tiukasti silmiin.

"Siksi, että rakastan sinua!" aikoi hän sanoa, mutta ei sanonut, punastui korviaan myöten ja loi katseensa maahan.

– Siksi, että minun on parasta käydä teillä harvemmin... Siksi ... ei, toimethan ne vain...

– Miksi? Ei, sanokaa, – oli Natasha alkamaisillaan päättävästi, vaan vaikenen äkkiä.

Säikähtyneinä ja hämmästyneinä katsoivat he toisiinsa. Pierre yritti naurahtaa, mutta ei osannut, hänen hymynsä ilmaisi kärsimystä ja mitään virkkamatta suudeltuaan Natashan kättä hän läksi.

Pierre päätti itsekseen olla enää käymättä Rostovilla.

XXI

Saatuahan jyrkän kiellon meni Petja huoneeseensa, lukitsi oven ja itki katkerasti. Kun hän sitte tuli juomaan teetä äänettömänä ja synkin, itkettynein silmin, ei kukaan ollut huomaavinaan hänestä mitään.

Seuraavana päivänä saapui hallitsija. Muutamat Rostovin palvelijat saivat luvan mennä katsomaan tsaaria. Tänä aamuna pukeutui Petja kauan, kampailli tukkaansa ja laittoi kauluksensa, kuten oli aikuisilla. Hän rypisteli kasvojaan peilin edessä, viittoi käsillään, kohotteli olkapäitään ja lopuksi, kenellekään mitään virkkamatta, pisti pyhälakin päähänsä sekä läksi kotoaan salaviihkaa takaoven kautta, ettei kukaan olisi häntä huomannut. Petja oli päättänyt mennä suoraan sille paikalle, missä hallitsija oli, ja puhua suunsa puhtaaksi jollekulle kamariherralle (Petja arveli, että hallitsijan mukana oli aina kamarierroja), että muka hän, kreivi Rostof, nuoruudestaan huolimatta haluaa palvella isänmaata, ettei nuoruus haittaa olemasta uskollinen ja että hän on valmis... Lähtöä tehdessään oli Petja valmistanut koko joukon kauniita sanoja, jotka hän lausuisi kamariherralle.

Petja arveli, että hänen esittelemisensä hallitsijalle onnistuisi nimenomaan sen nojalla, että hän on lapsi (hän ajatteli lisäksi miten kaikki tulevat ihmettelemään hänen nuoruuttaan). Mutta tämän ohella, kauluksen laitokseen, tukan kampaukseen ja vakavaan, verkkaan käyntiin nähden hän halusi esiintyä aikaihmisenä. Vaan kuta etemmä hän oli kulkenut, sitä enemmän alkoi hänen huomionsa kiintyä Kremliin tulviin kansajoukkoihin ja sitä mukaa hän unohti aikaihmissen vakavan, verkan käyntitavan. Kremlin lähelle päästyään täytyi hänen ruveta pitämään huolta siitä, ettei olisi tyrkitty, jonka tähden hän pani tanakasti ja uhkaavan näköisenä kätensä vyötäreille koukkuun. Mutta Troitskin porttihilvissa litistivät ihmiset, jotka eivät tienneet, mikä isänmaallinen asia hänet oli ajanut Kremliin, häntä kaikesta huolimatta muuria vasten niin kovasti, että hänen täytyi luopua lujamielisyydestään ja pysähtyä, kunnes hevosilla ajavat olisivat päässeet kumisevan holvin läpi. Petjan vieressä seisoi eräs akka lakeijan kanssa, kaksi kauppiasta ja entinen sotamies. Seistuaan jonkun aikaa porttihilvissa aikoi Petja odottamatta ajopelien pääsyä ohi lähteä liikkeelle ennen muita ja alkoi lujasti töykkiä kyynärpäillään. Mutta vieressä seisova akka, johon hänen kyynärpänsä ensiksi sattuivat, ärjäsi hänelle tuikeasti:

- Mitä se herraskakara siinä tyrkki! Etkö näe, ettei muutkaan liiku. Mihin siinä rimpuilemaan!
- Täytyy tässä muidenkin rimpuilla, – sanoi lakeija ja alkaen raivata tilaa kyynärpäillään sulloi

Petjan holvin haisevaan soppeen.

Petja pyyhki käsillään hikeä, jota oli noussut hänen kasvoilleen ja kohensi hiestä lionnutta kaulustaan, jonka hän oli kotonaan laittanut semmoiseen asuun, kuin aikaihmissilläänkin oli.

Petja tunsu, että hänen ulkomuotonsa oli arveluttavasti muokkautunut ja pelkäsi, että jos hän semmoisessa asussa ilmestyy kamarierrojen eteen, eivät he laske häntä hallitsijan luo. Mutta siirtyä toiseen paikkaan ja korjata itseään oli aivan mahdotonta tungoksen tähden. Eräs kenraali, joka ajoi ohi, oli Rostovilaisten tuttavua. Petja aikoi pyytää hänen apuaan, mutta ajatteli samassa, että se olisi raukkamaista. Kun kaikki ajopelit olivat päässeet ohi, syöksähti kansajoukko liikkeelle ja vei Petjankin välissään torille, joka oli täynnä kansaa. Eikä ainoastaan torilla, vaan sen rinteillä, katoilla ja kaikkialla oli kansaa. Niin pian kuin Petja oli joutunut torille, kuuli hän, kuinka kellojen pauhu täytti koko Kremlin ja kansa iloisesti hälsisi.

Yhteen aikaan oli torilla jonkunverran väljää, mutta yht'äkkiä paljastuivat kaikkien päät, kaikki rynnistivät jonnekin eteenpäin. Petjaa kuristettiin niin, ettei hän voinut hengittää ja kaikki huusivat: "hurraa, hurraa, hurraa!" Petja pinnistäytyi varpailleen, tyrkki toisia, mutta ei voinut nähdä mitään muuta kuin kansaa ylt'ympäriinsä. Kaikkien kasvoilta loisti yksi ja yleinen liikutuksen ja riemun ilme. Muuan kauppiamiehen vaimo, joka seisoi Petjan rinnalla, nyyhki ja kyyneleet vuotivat hänen silmistään.

- Isä, enkeli, batjushka! – sanoi hän sormillaan silmiään kuivaten.

– Hurraa! – kaikui kaikilta puolin

Hetkisen pysyi kansa paikallaan, vaan sitte uudestaan humautti eteenpäin.

Raivostuneena, hampaitaan kiristellen ja silmät petomaisen luuhassa hyöksähti Petjakin eteenpäin, tuuppi kyynärpäillään ja huusi: "hurraa!" aivan kuin olisi tuona hetkenä ollut valmis surmaamaan itsensä ja muut. Mutta hänen kupeillaan työntyi yhtä petomaisia kasvoja ja samalla tavalla huutaen: "hurraa!"

"Vai tämmöistä se hallitsijan haku onkin!" ajatteli Petja. "Ei näy tulevan mitään, että itse antaisin anomuksen hallitsijalle, se olisi liian rohkeaa!" Siitä huolimatta ahtautui hän kuitenkin edelleen ja viimein vilahtikin hänen silmiinsä etumaisten selkien lomitse tyhjä ala, jolla oli punaisella veralla katettu käytävä. Samaan aikaan läikähti väkijoukko taapäin (etualalla työnsivät poliisit liian lähelle tunkeutuneita takasin: keisarillinen kulkue meni palatsista Uspenskin katedraaliin) ja Petja sai yht'äkkiä semmoisen kolhauksen kylkiluitaan vasten, että kaikki pimenei hänen silmissään ja hän meni tainnuksiin. Kun hän tointui, piteli joku pappismies häntä kainaloista toisella kädellään ja toisella koetti estää kansan tungosta.

– Herraspojan olette rutistaneet! – puheli pappi. – Kuuletteko! Hiljempaa!.. Täällä on rutistunut!

Hallitsija oli mennyt Uspenskin temppeliin. Tungos hieman väljeni ja pappi kantoi kalpean, puolikuolleen Petjan tsarin tykille. Muutamat säällittelivät Petjaa, vaan kohta tuli hän koko väkijoukon huomion esineeksi, niin että muutaman hetken kuluttua syntyi hänen ympärillään suuri tungos. Häntä lähinnä olevat rupesivat häntä auttamaan, aukoivat nutun, asettivat tykin alustalle ja nuhtelivat jotakuta niistä, joka oli aiheuttanut ruhjoutumisen.

Kohta palasi Petja täyteen tajuunsa, kasvot venyivät, kipu haihtui ja tämän pienen ikävyyden tähden hän sai paikan tykillä, josta hän toivoi näkevänsä hallitsijan, sitte kun tämä palaisi kirkosta takasin. Petja ei enää ajatellut anomuksensa antamista. Kunhan edes näkisi hallitsijan, olisi hän jo siitäkkin onnellinen!

Jumalanpalveluksen kestäessä – kaksi hartaushetkeä oli yhdistetty, toinen hallitsijan saapumisen, toinen Turkin kanssa solmitun rauhan johdosta – kansajoukot vähän hajaantuivat. Alkoi ilmestyä kauppiaita, jotka huusivat kaljaansa, renikoitaan ja valmunsienkakkujaan, joista viime mainituista Petja paljon piti. Kuului myöskin tavallista puheen pakinaa. Eräs kauppiaan vaimo näytteli repeytyntä saaliaan ja kertoi, miten kallis se oli ollut. Toinen kertoi, että kaikki silkkipankaat olivat nykyisin kovasti kallistuneet. Pappi, Petjan pelastaja, keskusteli erään virkamiehen kanssa siitä, kuka ja kuka toimitti jumalanpalvelusta piispan kera. Kaksi nuorta käsityöläistä naureskeli palvelustyttöjen kanssa, jotka jyrivät pähkinöitä. Nämä keskustelut ja varsinkaan naureskelu tyttösten kera eivät nyt huvittaneet Petjaa ollenkaan, niin mieleisiä kuin ne muuten olivatkin hänelle ikäisekseen. Hän istui korkealla paikallaan yhä vain läikkyvin mielin hallitsijasta ja rakkaudestaan tähän.

Äkkiä kuului joenrannalta tykinlaukauksia (ammuttiin kunnialaukauksia Turkin rauhan johdosta) ja kansa syöksyi suinpäin rantakadulle – katsomaan, kun ammuttiin. Petja aikoi myöskin juosta sinne, mutta pappi, joka oli ottanut hänet suojelukseensa, ei laskenut. Ammuntaa vielä jatkui, kun Uspenskin katedraalista tulvahti upseereja, kenraaleja ja kamarierhoja, sitte tuli muita, mutta paljon hitaammin. Taasen paljastuivat päät ja ne, jotka olivat rientäneet katsomaan tykkejä, ehättivät takasin. Lopulta saapui vielä neljä miestä sotilaspuvuissa ja leveät nauhat olan yli ryntäillä. "Hurraa, hurraa!" alkoi kansa huutaa uudestaan.

– Kuka? Kuka? – kyseli Petja surkealla äänellä ympäriltään, mutta kukaan ei vastannut, sillä kaikki olivat kiintyneet katsomiseen. Mutta Petja valitsi noista neljästä yhden, jota hän ilokyyntelien samentamien silmiensä tähden ei voinut selvästi erottaa, keskitti häneen riemunsa koko tulvan, vaikka se ei ollutkaan hallitsija, kiljasi haikeasti: "hurraa!" ja päätti, että jo huomenna, maksoipa se hänelle, minkä maksoikaan, hänestä tulee sotilas.

Väkijoukko juoksi hallitsijan perästä, saattoi hänet palatsille ja alkoi hajota. Oli jo myöhäistä eikä Petja ollut syönyt mitään. Hikeä valui karpaloina hänen kasvoiltaan, vaan hän ei vielä lähtenyt

kotiin. Hän jäi pienentyneen, mutta vielä verrattain ison kansajoukon kanssa palatsin edustalle hallitsijan päivällisten ajaksi, katseli palatsin ikkunoihin, odotteli jotain ja kadehti yhtä paljon ylhäisiä virkamiehiä, jotka ajoivat portaiden eteen menossa hallitsijan päivällisille, kuin kamaripalvelijoitakin, jotka tarjoilivat pöydässä ja joita vilahteli ikkunoissa.

Syödessä sanoi Valujef, joka oli katsahtanut ulos:

– Kansa yhä vielä toivoo näkevänsä Teidän Majesteettinne.

Päivälliset päättyivät, hallitsija nousi ylös ja biskviittipalaa pureskellen meni balkonille. Petja keskessä syöksähti kansa balkonin alle.

– Enkeli, isä! Hurraa! Batjushka! ... – huusi väkijoukko ja Petja. Ja taasen valahti akkojen ja muutamien herkkäluontoisten miesten sekä Petjan silmistä onnenkyyneleitä.

Jokseenkin suuri biskviittipalananen lohkesi hallitsijan kädestä, kirposi balkonin käsipuulle ja siitä maahan. Eräs lähinnä seisova kuski hyöksähti palasen perästä ja sieppasi sen. Muutamia joukosta ryntäsi kuskin kimppuun. Kun hallitsija näki tämän, käski hän tuomaan kokonaisen lautasellisen biskviittejä, joita hän alkoi heitellä balkonilta. Petjan silmiin nousi veri, hän ryntäsi ottamaan kiinni biskviittejä. Hän ei tiennyt miksi, mutta ottaa kuitenkin piti edes yksi biskviitti hallitsijan kädestä eikä antaa muille perää. Rynnätessään hän keikautti kumoon erään vanhan eukon, joka koetti pyydystää biskviittejä. Mutta eukko ei katsonut itseään voitetuksi, vaikka viruikin maassa. Hän koetti yhä vain tavottaa käsillään biskviittejä, joita ei niihin kuitenkaan osunut. Silloin survasi Petja eukon käden polvensa alle, sieppasi biskviitin ja aivan kuin peläten myöhästyvänsä huusi: "hurraa!" aivan käheällä äänellä.

Hallitsija poistui, jonka jälkeen suurin osa väkijoukkoa alkoi hajaantua.

– Johan minä sanoin, että pitää odottaa – ja niin se kävikin, – puhelivat hajaantujat hyvillään.

Niin onnellinen kuin Petja olikin, oli hänestä kuitenkin surullista mennä kotiin ja tietää, että kaikki tämän päivän nautinnot olivat nyt lopussa. Kremlistä ei Petja mennyt kotiinsa, vaan toverinsa Obolenskin luo, joka oli viidentoistavuotias ja myöskin menossa rykmenttiin. Kotiin palattuaan ilmotti hän päättävästi ja jyrkästi, että jollei häntä lasketa, niin hän karkaa. Seuraavana päivänä läksikin ruhtinas Ilja Andrejevitsh, joka ei sentään ollut kokonaan myöntynyt, puuhailemaan Petjaa jonnekin, jossa ei olisi ollut kovin vaarallista.

XXII

15 p:n aamulla, kolmantena päivänä edellisen jälkeen, seisoi Slobodskin palatsin edessä tavattoman paljo ajopeliä.

Salit kuhisivat väkeä täynnä. Ensimmäisessä oli aatelismiehiä arvopuvuissa, toisessa parrakkaita kauppiaita, kunniamerkkejä rinnoilla ja siniset kauhtanat päällä. Aatelisklubin salissa oli humua ja liikettä. Erään suuren pöydän ympärillä hallitsijan muotokuvan alla istui korkeaselkäisillä tuoleilla ylimpiä ylimyksiä, mutta suurin osa aatelismiehiä käveli salissa.

Kaikki aatelismiehet, jotka olivat niitä samoja, joita Pierre oli nähnyt milloin klubissa, milloin heidän kotonaan, olivat arvopuvuissa, ken Katarinan, ken Paavalin, ken uusissa Aleksanterin aikuisissa, ken tavallisessa aatelispuvussa. Arvopukujen kuosit loivat jonkin omituisen, haaveellisen leiman näihin vanhoihin ja nuoriin mitä erilaisimpiin ja tuttuihin henkilöihin. Erityisen silmiinpistävä oli vanhuksien joukko, jossa oli huononäköisiä, hampaattomia, kaljupäitä, laihoja, muutamilla ihran keltaiset tai ryppyiset kasvot. Nämä istuivat enimmäkseen ääneti paikoillaan, ja jos kävelivät tai puhelivat, niin lyöttäytyivät nuorempien ryhmiin. Kaikkien näiden kasvoilla, kuten Petja oli nähnyt torilla tungeksineen kansankin kasvoilla, oli kaksi silmiinpistävää vastakkaista piirrettä: yhdeltä puolen jonkun juhlallisen odotuksen ja toiselta puolen aivan tavallinen äskeinen leima – bostonpelistä, Petrushka-kokista, Sinaida Dmitrijevnan terveydentilasta y.m. johtunut.

Pierre, joka varhaisesta aamusta asti oli saanut rutistua epämukavassa ja ahtaaksi käyneessä aatelispuvussa, oli salissa. Hän oli liikutuksen vallassa: ei ainoastaan aatelin, vaan myöskin kauppiasten – säätyjen, *états généraux* – ylimääräinen kokous herätti hänessä koko joukon ammoin sitte häipyneitä, mutta syvälle hänen sieluunsa syöpyneitä ajatuksia *Contrat social'ista* ja Ranskan vallankumouksesta. Hänen julistuksessa huomaamansa sanat, että hallitsija saapuu pääkaupunkiin *neuvottelemaan* kansansa kanssa, vahvistivat hänen ajatuksiaan. Ja arvellen, että tässä suhteessa on tulossa jotain tärkeää, jotain semmoista, jota hän oli kauan odottanut, hän käveli, kuunteli ja tutkiskeli pakinaa, mutta ei kertaakaan tavannut niitä ajatuksia, jotka häntä askaroittivat.

Luettiin hallitsijan manifesti, joka herätti riemua, vaan sitte kaikki hajaantuivat keskustelemaan. Tavallisten keskusteluaiheiden ohella kuuli Pierre tarinoitavan siitä, missä kohden aatelismarsalkkojen oli seistävä hallitsijan saapuessa, milloin pidettäisiin juhla hallitsijalle, olisiko jakauduttava kihlakunnittain tai läänittäin j.n.e. Mutta niin pian kuin kosketeltiin sotaa ja aihetta aatelin kokoonkutsumiseen, kääntyi puhe hajanaiseksi ja epämääräiseksi. Kaikki halusivat mieluummin kuunnella kuin puhua.

Muuan keski-ikäinen, miehevä, kaunis henkilö, joka oli virasta eronneen merisotilaan puvussa, puhui eräässä salissa ja hänen ympärilleen keräytyi kuulijoita. Pierre meni joukkoon ja rupesi kuuntelemaan. Kreivi Ilja Andrejevitch, joka Katarinan aikuisessa sotapäällikön kauhtanassaan ja suopeasti hymyillen asteli joukon keskessä, josta hän tunsu kaikki, tuli myöskin ryhmään ja alkoi kuunnella hyväntahtoisesti hymyillen, kuten hän aina kuunteli ja hyväksyvästi päätään nyökytellen merkiksi siitä, että hän oli yhtä mieltä puhujan kanssa. Entinen meri-upseeri puhui hyvin rohkeasti. Sen näki häntä kuuntelevien kasvojen ilmeestä ja siitäkin, että ne, jotka Pierre tunsu kaikista hiljaisimmiksi ja nöyrimmiksi luonteeltaan, poistuivat puhujan luota tai sanoivat vastaan. Pierre työntäytyi keskelle ryhmää, kuunteli tarkkaan ja sai sen käsityksen, että puhuja oli todellakin liberaali, mutta kokonaan toisellainen, kuin Pierre oli luullut. Merimies puhui erityisen sointuvalla, laulavalla aatelisbarytonilla, jota paitsi hänen äänessään kaikui tottumus vallattomuuteen ja valtaan.

– Mitä sitte, jos smolenskilaiset ovat ehdottaneet hallitsijalle nostoväkeä? Ovatko smolenskilaiset meille mikään käsky? Jos Moskovan läänin jalosukuinen aateli katsoo tarpeelliseksi, voi se osottaa alamaisia tunteitaan hallitsijalle muilla keinoin. Olemmeko jo unohtaneet 1807 vuoden nostokutsunna! Ainoastaan roistot ja varkaat siitä hyötyivät!

Kreivi Ilja Andrejevitch nyökytteli päätään hyväksyvästi ja makeasti hymyillen.

– Ovatko meidän nostokkaamme tuottaneet valtakunnalle hyötyä? Ei minkäänlaista! Ovat vain vieneet perikatoon taloutemme. Rekryytin otto menee vielä mukiin, vaan muussa tapauksessa te ette saa takasin ainoatakaan miestä. Aateli ei sääli henkeään, me lähdemme itse viimeiseen mieheen, otamme lisäksi rekryyttejä eikä muuta tarvita kuin hallitsijan sana, niin kaikki kuolemme hänen edestään, – lisäsi puhuja innostuneena.

Ilja Andrejevitch nieleksi sylkeä pelkästä nautinnosta ja nyki Pierreä, mutta Pierre halusi myöskin puhua. Hän työntäytyi lähemmä ja tunsi innostuvansa tietämättä vielä itsekään, mistä ja tietämättä, mitä sanoisi. Hän avasi jo suunsa puhuakseen, kun eräs puhujan lähellä seisova senaattori, jolla ei ollut ainoatakaan hammasta suussa ja jolla oli älykkäät, vihaiset kasvot, keskeytti Pierren. Tottuneen näköisenä keskustelemaan ja kysymyksiä käsittelemään alkoi hän hiljaa, mutta kuuluvasti:

– Minun mielestäni, arvoisa herra, – sanoi senaattori hampaatonta suutaan mäiskyttäen, – ei meitä ole kutsuttu tänne harkitsemaan, kumpi on sopivampaa hallitsijalle – rekryytin otto vaiko nostoväki. Meidät on kutsuttu tänne vastaamaan siihen julistukseen, jonka hallitsija on suvainnut meille antaa. Vaan harkinnan siitä, rekryytin ottoko vai nostoväki on sopivampi, me jätämme korkeimman vallan tehtäväksi...

Pierre löysi yhtäkkiä tien innostuksensa purkamiseen. Hän raivostui senaattorille, joka esitti tämän näkökannan aatelin tulevissa tehtävissä. Hän astui esiin ja pysähtyi senaattorin. Pierre ei tiennyt, mitä hän puhuisi, mutta alkoi vilkkaasti, toisinaan raivaten ajatuksilleen ilmaisun ranskalaisilla sanoilla ja lausuen venäjää kieliopillisesti.

– Suokaa anteeksi, teidän ylhäisyytenne, – alkoi hän (Pierre oli hyvä tuttu senaattorin kanssa, mutta piti tässä tilaisuudessa välttämättömänä puhutella häntä virallisen kohteliaasti), – vaikka en olekaan samaa mieltä kuin herra... (Pierre takertui sanoissaan. Hän mieli sanoa *mon très honorable préopinant*)⁵³ ... herra ... *que je n'ai pas l'honneur de connaître*,⁵⁴ mutta minä otaksun, että aatelissäätö on kutsuttu kokoon myötätuntonsa ja ilonsa ilmaisemisen ohella myöskin siksi, että se harkitseisi myöskin niitä toimenpiteitä, joilla me voimme auttaa isänmaata. Minä luulen, – jatkoi hän yhä innostuen, – että hallitsija olisi itekin tyytymätön, jos hän havaitsisi meidän omistavan vain väkeä, jonka me annamme hänelle ja olevan ... *chaire à canon*,⁵⁵ jota me itsestämme teemme, vaan ei löytäisi meistä ne ... ne ... neuvoa.

Useat poistuivat kuuntelijakunnasta huomattuaan senaattorin halveksivan hymyn ja Pierren puhuvan liian vapaasti. Ainoastaan Ilja Andrejevitch oli tyytyväinen Pierren puheeseen, samoin kuin meri-upseerin ja senaattorin puheeseen ja ylimalkaan aina viimeksi kuulemaansa puheeseen.

– Ennen kuin harkitsemme näitä kysymyksiä, – jatkoi Pierre, – on meidän minun mielestäni kysyttävä hallitsijalta, kunnioittavimmin pyydettävä Hänen Majesteettiaan ilmottamaan meille, paljoko meillä on väkeä, missä tilassa meidän sotajoukkomme ja armeijamme ovat ja sitte vasta...

Pierre ei saanut lausettaan loppuun, sillä kolmelta eri taholta hyökättiin hänen kimppuunsa. Ankarimmin ahdisti häntä hänen vanha tuttunsa ja hänelle aina ystävällinen hyvä bostoninpelaaja Stepan Stepanovitsh Adraksin. Stepan Stepanovitsh oli aatelispuvussa ja tämä vai liekö muukin vaikuttanut sen, että Pierre näki edessään aivan toisen henkilön. Stepan Stepanovitsh huusi Pierrelle:

– Ensiksikin saan ilmoittaa teille, ettei meillä ole oikeutta kysyä sitä hallitsijalta ja toiseksi, jos Venäjän aatelilla olisikin semmoinen oikeus, ei hallitsija voisi meille vastata. Sotajoukot liikkuvat sitä mukaa kuin vihollinenkin, rivit harvenevat ja lisääntyvät...

Eräs toinen, keskikokoinen, noin neljänkymmenen ikäinen henkilö, jonka Pierre oli joskus ennen nähnyt ja tunsi hänet huonoksi kortinpelaajaksi, lähestyi Pierreä ja keskeytti Adraksinin.

– Eikä nyt ole aikaakaan harkitsemaan, – sanoi tämä aatelismies, – vaan täytyy toimia, sillä Venäjällä on sota. Vihollinen tulee tuhoamaan Venäjää, hävääsemään isämme hautoja, raastamaan

⁵³ Minun hyvin kunnioitettava vastaväittäjäni.

⁵⁴ Jota minulla ei ole kunnia tuntea.

⁵⁵ Tykin ruoka.

vaimomme ja lapsemme. – Aatelismies löi rintoihinsa. – Mutta me nousemme kaikki, joka mies lähdemme rakkaan hallitsijamme puolesta! – huusi hän veristyneet silmät muljollaan. Muutamia hyväksyviä ääniä kuului joukosta. – Me olemme venäläisiä emmekä itke vertamme uskoamme, valtaistuinta ja isänmaata puolustaessamme. Mutta joutava hourailu on hylättävä, jos olemme oikeita isänmaan poikia. Me näytämme Europalle, miten Venäjä nousee Venäjän puolesta, – huusi aatelismies.

Pierre aikoi vastata, vaan ei saanut sanaakaan suustaan. Hän tunsi, ettei hänen sanojensa kaiku siitä huolimatta, minkä ajatuksen ne sisälsivät, kantanut niin kuultaviin kuin innostuneen aatelismiehen sanojen kaiku.

Ilja Andrejevitch nyökytteli hyväksyvästi päätään piirin takana. Muutamat kääntyivät reippaasti kylin puhujaan ja sanoivat hänen lopetettuaan:

– Sillä tavalla! Niin sen pitää olla!

Pierre aikoi sanoa, ettei hän suinkaan tahdo olla uhraamatta rahaa, väkeä eikä itseäänkään, vaan että pitäisi tuntea asioiden tila, jotta niitä voisi auttaa. Mutta hän ei voinut puhua. Useita ääniä puhui ja huusi yht'aikaa, niin ettei Ilja Andrejevitch ehtinyt kaikille nyökyttää päätään, ryhmä vuoroin hajosi ja suureni, vuoroin erosi pienemmiksi joukoiksi ja lopulta siirtyi yhä puhellen ja hälisten kokonaan saliin suuren pöydän ympärille. Pierren ei vielääkään onnistunut saada puhua, hänet keskeytettiin aina raa'asti, häntä tyrkittiin, käännettiin pois hänestä kuin yhteisestä vihollisesta. Tämä ei johtunut siitä, että olisi oltu tyytymättömiä hänen puheensa ajatukseen, sehän unohtui monien muiden jälestäpäin pidettyjen puheiden tulvaan, – ei, vaan kokoutuneiden innostamiseksi tarvittiin sekä kouraan tuntuvaa rakkauden että vihan esinettä. Ja Pierrestä tuli viimeainittu esine. Useita puhujia puhui aatelismiehen jälkeen ja kaikki samassa äänilajissa. Monet puhuivat erinomaisen kauniisti ja omintakeisesti.

"Ruskija Vjestnikin" toimittaja Glinka ("kirjailija, kirjailija!" kuului joukosta) sanoi, että "helvettiä on vastustettava helvetillä", että hän "oli nähnyt lapsen, joka oli hymyillyt salaman iskiessä ja ukkosen jyristessä", vaan että "meistä ei tule semmoisia lapsia".

– Niin juuri, ukkosen jyristessä! – toistettiin hyväksyvästi takariveissä.

Joukko siirtyi suuren pöydän luo, jonka ääressä istui komeissa puvuissa ja leveissä rintanauhoissa harmaa- ja kaljupäisiä, seitsenkymmenvuotiaita ylimysvanhuksia, joista Pierre oli nähnyt melkein jokaisen kotona hovinarreineen tai klubeissa bostonia pelaamassa. Pöydän luona jatkoi joukko kovaäänistä puheluaan. Yksi toisensa perästä, toisinaan kaksikin yht'aikaa ja takana kuuntelevien rutistamina tuolien korkeita selkiä vasten julistivat puhujat ajatuksiaan. Takana seisijat lisäilivät, jos puhuja jätti jotain sanomatta. Toiset mietiskelivät ahdingossa ja kuumuudessa päänsä ympäri, eikä heillä olisi jotain sanottavaa, ja kun tapasivat ajatuksen, julistivat sen heti. Pierren tuttavat ylimysvanhukset istuivat paikoillaan katsellen milloin yhteen, milloin toiseen ja heidän kasvojensa ilme kertoi enimmäkseen, että heillä oli hyvin kuuma. Pierre tunsi yhä olevansa kiihoksissa ja yhteinen halu osottaa, ettei mikään ollut liian kallista uhrata, tarttui häneenkin. Hän ei ollut luopunut käsityksestään, mutta tunsi jollain tavalla itsensä syylliseksi ja halusi puhdistautua.

– Minä sanoin vain, että meidän olisi mukavampi tehdä uhrauksia vasta sitte, kun saamme tietää, mistä on puute, – lausui hän koettaen korottaa äänensä muiden yli.

Eräs lähinnä seisova vanhus katsahti häneen, vaan samassa käännähti pois huudosta, jota kuului salin toisesta päästä.

– Moskova tulee antautumaan! Se on oleva sovituksen hinta! – huusi joku.

– Hän on ihmiskunnan vihollinen! – huusi toinen. – Sallikaa minun puhua... Hyvät herrat, te rutistatte minut!..

XXIII

Samaan aikaan saapui nopein askelin aatelijoukon syrjäytyessä tieltä väkäleukainen, vilkassilmäinen kreivi Rostoptshin kenraalin puvussa ja nauha rinnan yli kulkien.

– Keisari tulee aivan heti, – sanoi hän, – tulen juuri sieltä. Minä luulen, ettei meillä tässä asemassa, jossa nyt olemme, ole paljoa tuumailemisen varaa. Hallitsija on nähnyt hyväksi kutsua kokoon meidät ja kauppiasten, – sanoi kreivi Rostoptshin. – Tuolta tulvii miljoonia (hän osotti kauppiaiden saliin), vaan meidän asiamme on panna liikkeelle nostoväkeä eikä säästää itseämme... Tämä on vähin, jonka voimme tehdä!

Alkoi neuvottelu yksistään niiden ylimysten kesken, jotka istuivat pöydän ääressä. Neuvottelu kävi tavattoman hiljaa. Se tuntui suorastaan surulliselta, sillä äskeisten meluavien äänten jälkeen kuului nyt vain vanhusten ääniä yksitellen, joista yksi sanoi: "suostun", toinen vaihtelun vuoksi: "minäkin olen samaa mieltä", j.n.e.

Sihteerin käskettiin kirjottamaan Moskovan aatelin päätöksensä, että moskovalaiset, kuten smolenskilaisetkin, antavat 10 miestä 1000: sta ja täyden asun. Herrat neuvottelijat nousivat ylös, aivan kuin taakka olisi vierryt heidän harteiltaan, tuolit kalisivat ja he läksivät saliin oikomaan jalkojaan ottaen jotakuta kainalosta ja keskustellen.

– Hallitsija, hallitsija! – kiersi äkkiä kautta salien ja kaikki riensivät ovelle.

Hallitsija astui saliin aatelin muodostamaa leveää käytävää myöten. Kaikilla kasvoilla kuvastui kunnioittava ja säikähtynyt uteliaisuus. Pierre seisoi jokseenkin kaukana eikä voinut tarkkaan kuulla hallitsijan puhetta. Hän käsitti vain siitä, minkä oli kuullut, että hallitsija puhui vaarasta, jossa valtakunta oli ja toiveista, joita hän asetti Moskovan aateliin. Hallitsijalle vastasi joku ilmottaen aatelin äsken tekemän päätöksen.

– Hyvät herrat! – sanoi hallitsija väräjävin äänin.

Kuulijoiden joukosta kuului kahinaa, sitte kaikki vaikenivat ja Pierre kuuli selvästi hallitsijan lempeän, liikutetun äänen, joka sanoi:

– En koskaan ole epäillyt Venäjän aatelin harrasta intoa. Mutta tänään on se mennyt odotuksieni yli. Kiitän teitä isänmaan nimessä. Hyvät herrat, ryhtykäämme toimimaan – aika on kaikista kalleinta...

Hallitsija vaikeni, hänen ympärilleen keräytyi väkeä ja kaikilta tahoilta kuului riemastuneita huudahduksia.

– Niin, kaikista kalleinta ... tsaarin sana, – virkkoi nyhkyvä ääni Ilja Andrejevitshin takana, joka ei ollut mitään kuullut, vaan käsitti kaikki omalla tavallaan.

Aatelin salista meni hallitsija kauppiaiden saliin, jossa hän viipyi kymmenisen minuuttia. Pierre ja monet muut näkivät, että kun hallitsija tuli kauppiaiden salista, kiilsivät hänen silmänsä liikutuksen kyynelistä. Kuten sittemmin saatiin tietää, oli hallitsija juuri alkanut puheensa kauppiaille, kun kyyneleet olivat valahtaneet hänen silmistään, mutta hän oli vapisevin äänin puhunut loppuun. Kun Pierre näki hallitsijan, oli tämä tulossa salista kahden kauppiaan saattamana. Kumpikin itki. Toinen, laiha, oli vesissä silmin, vaan toinen, paksu, itkeä hyrski kuin lapsi ja vakuutteli:

– Ota henki ja omaisuus, Teidän Majesteettinne!

Tänä hetkenä ei Pierre tuntenut mitään muuta kuin halua osottaa, ettei hän sääli mitään ja että hän on valmis uhraamaan kaikki. Hänen mieleensä nousi moite hänen perustuslaillisessa hengessä lausumiensa sanojen johdosta. Kuultuaan, että kreivi Mamonof oli luvannut kokonaisen rykmentin, ilmotti Besuhof samassa kreivi Rostoptshinille, että hän antaa 1000 miestä ja näiden ylöspidon.

Ukko Rostof ei voinut kuivin silmin kertoa puolisolleen, mitä oli tapahtunut. Samalla kertaa hän myöskin suostui Petjan pyyntöön ja läksi itse häntä kirjoittamaan rykmenttiin.

Seuraavana päivänä matkusti hallitsija pois. Kaikki koolla olleet aatelismiehet riisuiivat arvopukunsa päältä, hajosivat koteihinsa ja klubeihin, antoivat voivotellen voudeilleen määräyksiä nostoväen valmistamisesta sekä ihmettelivät, mitä olivat tehneet.

TOINEN OSA

I

Napoleon oli alkanut sodan Venäjää vastaan siksi, ettei hän voinut olla tulematta Dresdeniin, ei voinut olla huumautumatta kunnianosotuksista, ei voinut olla pukeutumatta puolalaiseksi, antautumatta vaikutelmarikkaan kesäaamun valtaan eikä hillitä vihansa vihuria Kurakinin ja sitte Balashevin läsnäollessa.

Aleksanteri oli kieltäytynyt kaikista keskusteluista siksi, että hän tunsu itsensä mieskohtaisesti loukatuksi. Barclay de Tolly koetti johtaa armeijaa parhaimpansa mukaan siksi, että olisi täyttänyt velvollisuutensa ja ansainnut suuren sotapäällikön maineen. Rostof oli hyökännyt ranskalaisten kimppuun siksi, ettei hän voinut hillitä haluaan saada ajaa huimaa vauhtia tasaisella tantereella. Ja samaan tapaan, persoonallisten ominaisuuksiensa, tottumustensa, erinäisten seikkojen ja tarkotuserien tähden toimivat kaikki ne lukemattomat henkilöt, jotka tähän sotaan ottivat osaa. He pelkäsivät, himoitsivat kunniaa, iloitsivat, vihasivat ja mietiskelivät sillä edellytyksellä, että he tietävät, mitä tekevät ja tekevät sen itsensä hyväksi. Vaan kaikki olivat he tahdottomia historian välikappaleita ja tekivät itseltään salattua, vaan meille käsitettävää työtä. Tämmöinen on kaikkien käytännöllisten toimimiesten ainainen kohtalo ja se on sitä ahtaampi, kuta korkeammassa yhteiskunnallisessa asemassa he ovat.

Nyt ovat v: n 1812 toimimiehet aikoja sitte poistuneet paikoiltaan, heidän omakohtaiset pyyteensä ovat kadonneet jäljettömiin ja edessämme ovat vain sen ajan historialliset tulokset.

Mutta jos otaksutaan, että Europan ihmisten täytyi tunkeutua Napoleonin johdolla Venäjän sydämeen ja siellä sortua, niin käy meille tämän sodan ihmis-osanottajien mieletön, julma ja itsensä kanssa ristiriidassa oleva toiminta selväksi kokonaisuudessaan.

Sallimus pakotti kaikki nuo ihmiset heidän omia etuja ajaessaan vaikuttamaan yhden suuren lopputuloksen saavuttamiseen, josta ei yhdelläkään ihmisellä (ei Napoleonilla eikä Aleksanterilla, saatikka sitte jollakulla muulla sotaan osaaottaneella) ollut vähintäkään aavistusta.

Nyt meille on selvää, mikä v. 1812 oli syynä ranskalaisen armeijan perikatoon. Ei kukaan rupea väittämään vastaan, että syynä Napoleonin ranskalaisten joukkojen perikatoon oli yhdeltä puolen heidän marssinsa myöhäisenä vuodenaikana ja valmistuksitta talviretkä varten Venäjän sydämeen ja toiselta puolen luonne, jonka sota otti venäläisten kaupunkien polttamisen ja Venäjän kansassa vihollista kohtaan herätetyn vihan vaikutuksesta. Siihen aikaan ei kukaan voinut ei ainoastaan nähdä sitä (mikä nyt näyttää ilmeiseltä), että vain tämän kautta voi tuhoutua 800-tuhantinen maailman parhain ja parhaimman sotapäällikön johtama armeija joutuessaan tekemisiin kahta vertaa heikomman, kokemattoman ja kokemattomien sotapäälliköiden johtaman venäläisen armeijan kanssa; *ei kukaan ei ainoastaan nähnyt tätä* – vaan kaikki ponnistukset *venäläisten puolelta* tarkoittivat aina sen ehkäisemistä, mikä yksistään olisi voinut pelastaa Venäjän, ja *ranskalaisten puolelta*, Napoleonin kokemuksesta ja niin kutsutusta sotaisestä nerosta huolimatta, tarkoittivat kaikki ponnistukset sitä, että kesän lopulla olisi ehditty tunkeutua Moskovaan saakka eli toisin sanoen tehdä se, minkä täytyi jouduttaa heidän perikatonsa.

Vuotta 1812 koskevissa historiallisissa teoksissaan puhuvat ranskalaiset kirjottajat hyvin mielellään siitä, miten Napoleon oli pitänyt vaarallisena marssia liian kauas, miten hän etsimällä oli etsinyt tappelua, miten hänen marsalkkansa olivat häntä kehottaneet pysähtymään Smolenskiin y.m.s. johtopäätöksiä, jotka todistavat, että muka silloinkin jo olisi oivallettu retken vaarallisuus. Venäläiset kirjottajat taas kertovat vielä mieluummin, miten sodan alusta pitäen oli olemassa semmoinen suunnitelma, jonka mukaan Napoleon oli houkuteltava Sisä-Venäjälle, ja yksi sanoo sen olleen Pfuelin, toinen jonkun ranskalaisen, kolmas Tollin, neljäs itse keisari Aleksanterin laatiman. Kaikki

viittaavat muistiinpanoihin, ehdotelmiin ja kirjeisiin, joissa todellakin löytyy vihjauksia tällaiseen menettelytapaan. Mutta nämä viittaukset niin ranskalaisten kuin venäläistenkin puolelta sen ennalta huomaamiseen mikä on tapahtunut, tuodaan esiin vain sen johdosta, että itse tapaus on näyttänyt ne oikeiksi. Jos tapausta ei olisi tapahtunutkaan, niin olisi nuo vihjaukset unohdettu, kuten on unohdettu tuhansia ja miljoonia vastakkaisia vihjauksia ja arveluja, jotka siihen aikaan olivat vallalla, mutta jotka osottautuivatkin sopimattomiksi ja siksi joutuivat unhotuksiin. Jokaisen tekeillään olevan tapauksen kulusta ja päättymisestä on niin paljon arveluja, että päättyipä se tavalla tai toisella, on aina ihmisiä, jotka sanovat: "johan minä silloin sanoin, että niin se käy", vaan unohtavat samalla kokonaan, että lukemattomien arvelujen joukossa oli ollut aivan vastakkaisiakin.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.